

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

VPLIV GOSPODARSKE KRIZE NA BLAGINJO V SLOVENIJI

Ljubljana, junij 2021

EMA LESKOVŠEK

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Ema Leskovšek, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Vpliv gospodarske krize na blaginjo v Sloveniji, pripravljene v sodelovanju s svetovalko red. prof. dr. Tjašo Redek

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne _____

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 GOSPODARSKI RAZVOJ IN BLAGINJA POSAMEZNIKOV	2
1.1 Kazalci gospodarskega razvoja	5
1.1.1 BDP kot temeljni kazalec gospodarskega razvoja	6
1.1.2 Alternativne mere gospodarskega razvoja	9
1.1.2.1 Indeks človeškega razvoja (HDI)	10
1.1.2.2 Ekonomika sreče	11
1.2 Analiza dejavnikov blaginje posameznikov	13
1.2.1 Dohodek	14
1.2.2 Dohodkovna neenakost	15
1.2.3 Družinski in družbeni odnosi	15
1.2.4 Državne institucije	16
1.2.5 Brezposelnost	17
1.2.6 Zdravje in starost	18
1.2.7 Izobrazba	18
2 GOSPODARSKA KRIZA IN BLAGINJA	19
2.1 Vpliv krize na gospodarstvo	19
2.2 Vpliv gospodarske krize na srečo posameznikov	21
3 EMPIRIČNA ANALIZA VPLIVA GOSPODARSKE KRIZE NA BLAGINJO SLOVENCEV	23
3.1 Opredelitev problema	23
3.2 Opis metodologije	24
3.2.1 Opis vprašalnika	24
3.2.2 Opis vzorca	26
3.3 Empirična analiza	27
3.3.1 Analiza gospodarskih in političnih razmer ter zaupanja v državo in sodržavljane	27
3.3.2 Kriza in sreča posameznikov	34
3.3.2.1 Opis gibanja sreče posameznikov	34
3.3.2.2 Kriza in sreča	41
3.3.3 Povezava med srečo, krizo in neenakostjo	44

3.3.3.1 Analiza neenakosti.....	44
3.3.3.2 Neenakost, kriza in sreča	47
3.3.3.3 Analiza trenutne samoocene na premoženjski lestvici in dejanske mesečne potrošnje.....	49
3.4 Omejitve raziskave	52
SKLEP	53
LITERATURA IN VIRI	55

KAZALO TABEL

Tabela 1: Opisna statistika vzorca v letih 2006, 2010 in 2016.....	26
Tabela 2: Odgovori na strinjanje s trditvijo: »Godpodarska situacija je boljša kot pred štirimi leti« ter prikaz povprečnega zadovoljstva z življenjem.....	28
Tabela 3: Odgovori na strinjanje s trditvijo: »Zadovoljen sem s trenutno gospodarsko situacijo« ter prikaz povprečnega zadovoljstva z življenjem.....	28
Tabela 4: Odgovori na strinjanje s trditvijo: »Politična situacija je boljša kot pred štirimi leti« in trditvijo: ter prikaz povprečnega zadovoljstva z življenjem.....	30
Tabela 5: Odgovori na strinjanje s trditvijo: »Danes je manj korupcije kot pred štirimi leti« ter prikaz povprečnega zadovoljstva z življenjem	31
Tabela 6: Odgovori na zaupanje v predsednika Slovenije in slovensko vlado v vseh treh opazovanih obdobjih	32
Tabela 7: Odgovori na vprašanje: »Generalno gledano, ali mislite, da lahko zaupate povprečnemu sodržavljanu?« v vseh treh opazovanih obdobjih	34
Tabela 8: Povprečno zadovoljstvo z življenjem leta 2006 razdeljeno na spol, izobrazbo in iskanje zaposlitve	37
Tabela 9: Povprečno zadovoljstvo z življenjem leta 2010 razdeljeno na spol, izobrazbo in isaknje zaposlitve	37
Tabela 10: Povprečno zadovoljstvo z življenjem leta 2016 razdeljeno na spol, izobrazbo in iskanje zaposlitve	38
Tabela 11: Odgovori na vprašanje: »Koliko vas je prizadela gospodarska kriza od leta 2008 do danes?« razdeljeni glede na spol in izraženi povprečni nivo zadovoljstva	39
Tabela 12: Prikaz aritmetične sredine in variance samoocene zadovoljstva z življenjem anketirancev v vseh treh letih ter prikaz testov enakosti varianc.....	41

Tabela 13: Rezultati preizkusa domneve o razliki med aritmetičnima sredinama za spremenljivko zadovoljstvo z življenjem v letih 2006, 2010 in 2016	42
Tabela 14: Opisne statistike ter rezultati testov enakosti aritmetičnih sredin	43
Tabela 15: Povprečje odgovorov glede na spol na vprašanje o premoženjskem stanju v letih 2006, 2010 in 2016	45
Tabela 16: Povprečna mesečna potrošnja posameznih kategorij, razdeljena na spol v letih 2006, 2010 in 2016	46
Tabela 17: Odgovori na strinjanje s trditvijo o dohodkovnih razlikah v letih 2006, 2010 in 2016	47
Tabela 18: Prikaz osnovnih statistik za samooceno premoženja v letih 2006, 2010 in 2016 in prikaz testov enakosti varianc	50
Tabela 19: Prikaz posamičnih testov enakosti aritmetičnih sredin za samooceno trenutne premoženjske situacije v letih 2006, 2010 in 2016	50
Tabela 20: Prikaz opisnih statistik mesečne potrošnje po letih in test enakosti varianc v letih 2006, 2010 in 2016	51
Tabela 21: Gini koeficient za celotno mesečno potrošnjo v letih 2006, 2010 in 2016	51

KAZALO SLIK

Slika 1: Deset držav z najvišjim BDP-jem leta 2020	8
Slika 2: Deset držav z najvišjim BDP-jem na prebivalca leta 2020	8
Slika 3: Prikaz sestave indeksa človeškega razvoja	11
Slika 4: Prikaz gibanja BDP na prebivalca in povprečnega nivoja sreče za Japonsko med leti 1958 in 1991	13
Slika 5: Povprečno zadovoljstvo z življenjem glede na starostno kategorijo v Veliki Britaniji leta 2005	18
Slika 6: Prikaz poslovnih ciklov	20
Slika 7: Prikaz povprečnega zadovoljstva z življenjem (merjenega na lestvici od 1 do 5) za moške, ženske in skupno povprečje v letih 2006, 2010 in 2016	27
Slika 8: Grafični prikaz zadovoljstva s preteklo in sedanjo gospodarsko situacijo v vseh treh letih	29
Slika 9: Grafični prikaz primerjave zadovoljstva s preteklo in sedanjo politično situacijo ter trenutnim stanjem korupcije v vseh treh letih	31
Slika 10: Grafični prikaz odgovorov glede zaupanja v predsednika države ter v vlado	33
Slika 11: Grafični prikaz odgovorov na vprašanje glede zaupanja v sodržavljanke	34

Slika 12: Povprečna ocena zadovoljstva z življenjem v vseh treh opazovanih obdobjih glede na izobrazbeno strukturo za moške.....	35
Slika 13: Povprečna ocena zadovoljstva z življenjem v vseh treh opazovanih obdobjih glede na izobrazbeno strukturo za ženske.....	35
Slika 14: Povprečna ocena zadovoljstva z življenjem v vseh treh opazovanih obdobjih glede na izobrazbeno strukturo neodvisno od spola	36
Slika 15: Prikaz odgovorov iz ankete leta 2010 na vprašanje o prizadetosti zaradi gospodarske krize.....	39
Slika 16: Tortni prikaz odgovorov na vprašanje: »Kako je gospodarska kriza vplivala na vaše gospodinjstvo od leta 2008 do danes?«.....	40
Slika 17: Deleži izraženih najhujših posledic gospodarske krize.....	40
Slika 18: Prikaz odgovorov na vprašanja o premoženjskem stanju v letih 2006, 2010 in 2016 glede na spol.	45
Slika 19: Prikaz deleža mesečne potrošnje v skupni povprečni mesečni potrošnji po posameznih kategorijah za moške in ženske v letih 2006, 2010 in 2016	46
Slika 20: Grafični prikaz odgovorov na strinjanje s trditvijo »Dohodkovne razlike bi se morale zmanjšati.«	48
Slika 21: Prikaz samoocene zadovoljstva z življenjem glede na povprečno mesečno potrošnjo	48
Slika 22: Prikaz samoocene na trenutni premoženjski lestvici glede na mesečno potrošnjo	49
Slika 23: Prikaz samoocene zadovoljstva posameznika glede na samooceno finančnega položaja	52

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

ANOVA – (angl. analysis of variance); analiza variance

BDP – bruto domači proizvod

BNP – bruto nacionalni proizvod

EBRD – (angl. European Bank for Reconstruction and Development); Evropska banka za obnovo in razvoj

HDI – (angl. Human development index); indeks človeškega razvoja

LiTS – (angl. Life in transition); Življenje v tranziciji

SNA – (angl. System of national accounts); sistem nacionalnih računov

ZDA – Združene države Amerike

UVOD

Vsaka gospodarska kriza pusti vsajčasne posledice na blaginji posameznikov. Običajno se namreč v času gospodarske krize ustavi rast plač ali pa te padejo, poveča se brezposelnost, in s tem negotovost glede že tako zmanjšanih zaposlitvenih možnosti itd. Kriza povzroči tudi povečanje neenakosti med prebivalstvom, kar lahko privede do dodatnega zmanjšanja blaginje zaradi okrepljene relativne revščine. Na blaginjo prebivalstva pa poleg dohodkov in negotovosti vpliva še vrsta dejavnikov kot so stopnja demokracije, dostopnost šolstva in zdravstva, družbeni in družinski odnosi idr. V ekonomski analizi sreče se pogosto kot sopomenka uporabljajo izrazi blaginja, zadovoljstvo z življenjem, kvaliteta življenja in sreča. V svojem magistrskem delu sem raziskovala, kateri dejavniki vplivajo na blaginjo in kakšen vpliv ima na blaginjo gospodarska kriza, pri analizi pa sem se osredotočila na podatke za Slovenijo. Za takšno analizo pa je najprej potrebno definirati, kaj predstavlja izraz blaginja oz. sreča v ekonomskem smislu in kako jo izmeriti.

Od samih začetkov ekonomije je bil temeljni cilj ekonomičnega oz. gospodarnega upravljanja z redkimi viri maksimizirati svojo blaginjo. Odkar je ekonomska znanost postala kvantitativna in težila k temu, da so vsi pojavi opisani z matematičnimi enačbami, se je tudi definicija blaginje spremenila. Ker so procesi in pojavi v svetu kompleksni, je bilo za večino ekonomskih enačb potrebno sprejeti določene predpostavke. Prav zaradi teorije, ki temelji na predpostavkah, je prišlo v empiričnem ekonomskem raziskovanju do različnih nepojasnjenih paradoksov. Raziskovanje na področju ekonomike sreče se je pravzaprav začelo z Easterlinovim paradoksom, ki pravi, da med dohodkom in nivojem izražene sreče ni prave statistične povezave.

Namen mojega magistrskega dela je proučiti vpliv gospodarske krize na blaginjo v Sloveniji. **Cilj** magistrskega dela je ugotoviti, ali obstajajo razlike med blaginjo Slovencev v času gospodarske krize ter blaginjo Slovencev v času prosperitete. Ugotoviti želim, kateri dejavniki vplivajo na blaginjo in s tem srečo posameznikov ter ali imajo ti isti dejavniki vpliv tudi na blaginjo oz. srečo posameznikov v Sloveniji. Raziskala sem, kakšna je dinamika teh dejavnikov v času krize ter v času prosperitete. Pri delu me je vodilo več raziskovalnih vprašanj. Z analizo sem želela odgovoriti na temeljno raziskovalno vprašanje magistrskega dela: »Kako gospodarska kriza vpliva na srečo v Sloveniji?«

Metodološko naloga temelji na pregledu obstoječe literature in empirični analizi podatkov. V teoretičnem delu sem uporabila metode deskripcije in sinteze obstoječe literature s področja analize dejavnikov, ki vplivajo na srečo. V empiričnem delu magistrskega dela sem analizirala anketne vprašalnike Evropske banke za obnovo in razvoj, ki so bili izvedeni v okviru raziskav z naslovom Življenje v tranziciji (angl. Life in Transition). Ker so bile ankete izvedene leta 2006, 2010 in 2016, bom odgovore iz leta 2006 obravnavala kot podatke iz časa gospodarske prosperitete, odgovore iz leta 2010 kot podatke iz časa gospodarske krize, ki je leta 2009 zajela tudi Slovenijo, podatki iz leta 2016 pa bodo predstavljali stanje

gospodarstva, ki okreva po krizi. Velika večina obravnavanih vprašanj je merjena z Likertovo lestvico. Za namen analize pa sem podatke transformirala v numerične, iz katerih sem po vzoru različnih trženjskih raziskav izračunala aritmetične sredine, mediane, variance in izvedla statistično testiranje.

Pri analizi vprašanj sem se osredotočila predvsem na vprašanja, ki se nanašajo na dohodkovno neenakost in državne institucije. Povprečni izraženi nivo zadovoljstva je najvišji pred gospodarsko krizo (leta 2006), nato v času krize pade, do leta 2016 pa ponovno naraste, vendar ne doseže pred-kriznega nivoja. Moškim nivo sreče v času krize pade bistveno bolj kot ženskam, ki so v času krize v povprečju celo bolj zadovoljne kot moški, kljub temu, da povprečno mesečno potrošijo v vseh treh opazovanih letih manj kot moški. Povprečna percepcija lastnega premoženja v vseh treh opazovanih letih pada, medtem ko se povprečni nivo sreče od leta 2010 do leta 2016 dvigne, kar pomeni, da imajo na posameznikovo zadovoljstvo z življenjem vpliv tudi drugi (ne-dohodkovni) dejavniki. V povprečju so anketiranci izrazili, da jih je gospodarska kriza zgolj malo prizadela, vendar so opazne razlike v sreči med tistimi, ki krize sploh niso občutili ali so bili malo prizadeti ter tistimi, ki jih je kriza prizadela močno ali zelo močno.

Empirično analizo je omejevala uporaba sekundarnih podatkov, saj le ti niso bili prvotno zbrani za analizo sreče. Poleg tega so bili v vzorec v različnih letih zajeti različni posamezniki, kar v primeru analize potrošnje privede do neskladja s teorijo. Tudi vprašalniki so se skozi leta spreminjali in nadgrajevali, zato nisem uspela pridobiti podatkov o vseh relevantnih spremenljivkah, ki so izpostavljene v teoriji. Za analizo sreče bi nekatera vprašanja morala biti zastavljena nekoliko drugače in uporabiti drugačno mersko lestvico.

Magistrsko delo sestoji iz treh tematsko zaokroženih poglavij. Po tem uvodnem delu, so v prvem poglavju predstavljeni pogledi in definicije gospodarskega razvoja in blaginje, obstoječe mere in kazalci gospodarskega razvoja ter opis dejavnikov, ki v teoriji in različnih empiričnih študijah vplivajo na blaginjo posameznikov. V drugem poglavju so predstavljeni teoretični vplivi gospodarske krize na gospodarstvo in na blaginjo posameznikov. V tretjem poglavju je predstavljena empirična analiza podatkov za Slovenijo, ki se zaključuje z navedenimi omejitvami analize. V sklepu so povzete glavne ugotovitve moje raziskave.

1 GOSPODARSKI RAZVOJ IN BLAGINJA POSAMEZNIKOV

Termin »gospodarski razvoj« v ekonomski literaturi nima enotne definicije. Vprašanje gospodarskega razvoja je prišlo v ospredje predvsem po drugi svetovni vojni, ko se je končalo obdobje evropskega kolonializma. Mnoge osamosvojene kolonialne države in ostale države z nizkimi življenjskimi standardi so bile označene kot gospodarsko nerazvite (Myint & Krueger, 2016). Pri iskanju definicije gospodarskega razvoja pa se je v ekonomski teoriji začel uporabljati tudi izraz »gospodarska rast« in mnogo avtorjev je poskusilo razložiti razliko med njima.

Flammang (1979) je predstavil gospodarsko rast kot kvantitativni fenomen, saj se jo lahko meri z različnimi numeričnimi indikatorji, medtem ko gospodarski razvoj predstavlja proces strukturnih sprememb v državi ter se nanaša bolj na kvalitativni (opisni) fenomen. Pri Flammangovi definiciji pa zasledimo pomanjkljivosti, saj avtor zagovarja, da vsakršna strukturna sprememba v državi vodi v gospodarski razvoj. Henry (1987) je pri tej definiciji kritičen in poudarja, da ne predstavljajo vse strukturne spremembe gospodarskega razvoja. Sam definira razvoj kot strukturne spremembe, katerih rezultat so trajnostna gospodarska rast in hkrati povečevanje gospodarske, socialne in politične blaginje avtohtonega prebivalstva.

Seers (1972) izpostavi tri vprašanja, ki bi si jih morali odločevalci gospodarske politike zastaviti, preden sprejmejo svoje politične odločitve in govorijo o gospodarskem razvoju države:

- 1) kakšen vpliv bo imela njihova odločitev na področju revščine?
- 2) Kakšen bo vpliv na stopnjo brezposelnosti?
- 3) Kakšen bo vpliv na neenakost?

V primeru, da z uporabo izbrane gospodarske politike te spremenljivke padajo, to nedvomno pomeni, da se država gospodarsko razvija. Če pa te spremenljivke rastejo, tudi zgolj ena od od njih, potem izbrana politika zagotovo ni pripeljala do gospodarskega razvoja, četudi bi se dohodek na prebivalca podvojil (Seers, 1972). Goulet (1971) pa definira gospodarski razvoj kot večdimenzionalni proces, ki vsebuje predvsem spremembe v socialni strukturi, miselni naravnosti ljudi in nacionalnih institucijah. Poleg tega je za gospodarski razvoj značilno pospeševanje gospodarske rasti, zmanjšanje neenakosti in zniževanje absolutne revščine. Svetovna banka je kot institucija ena izmed večjih svetovnih virov financiranja ter znanja za države v razvoju. Njeno osnovno poslanstvo je zniževanje revščine, povečevanje skupne blaginje in spodbujanje trajnostnega razvoja. Gospodarski razvoj je definirala kot kvalitativne spremembe in rekonstrukcijo državnega gospodarstva, ki je v veliki meri povezano s socialnim in tehnološkim napredkom.

Gospodarska rast je ključna za razvoj države. Da pa bi se z rastjo izboljševale tudi priložnosti in blagostanje ljudi, je potrebno rast primerno usmerjati. Nekatere države v razvoju so uspele rast usmerjati tako, da so se življenjski pogoji izboljšali, druge so bile pri tem manj uspešne. Pomembno je zavedanje, da med gospodarsko rastjo in gospodarskim razvojem države ter s tem boljšimi življenjskimi standardi ni samodejne povezave (United Nations Development Programme, 1990). Sen (1999) pa zagovarja, da gospodarski razvoj pomeni širitev izbire in zmanjšanje prikrajšanosti prebivalstva, predvsem na področju lahkote, nepismenosti, zdravstva, negotovosti, poniževanja, dostopa do osnovne infrastrukture, politične svobode in svobode govora.

Doseganje maksimalne blaginje/sreče je cilj vsakega posameznika. Na podlagi tega, ali smo srečni ali ne, subjektivno ocenjujemo delovanje državnih organov in družbe. Vendar tako

kot gospodarski razvoj tudi pomen izraza blaginja posameznikov nima enolične definicije. V literaturi se zelo pogosto uporabljajo kot sinonimi izrazi blaginja, kvaliteta življenja, zadovoljstvo z življenjem in sreča. Raziskavo blaginje/sreče in njenih dejavnikov pa pesti mnogo problemov, od same definicije sreče in načina, kako jo meriti, do negotovosti o spreminjanju definicije in dejavnikov, ki vplivajo nanjo. Dejavniki, ki vplivajo na srečo posameznika, se lahko spreminjajo tudi skozi življenjsko obdobje. Sreča je stanje duha. Sreča v smislu empiričnih raziskav pa je ocena, koliko ima posameznik rad svoje življenje. Torej gre za nivo pozitivne ocene posameznika, glede na splošno kakovost lastnega življenja kot celote (Veenhoven, 1997).

Začetniki ekonomske teorije so srečo postavili kot osrednji cilj ekonomije. Verjeli so, da lahko na podlagi sreče določajo kvaliteto gospodarske politike. I. Edgeworth je bil prepričan, da je srečo mogoče meriti z »hedonometrom«, čeprav sam ni uspel razviti praktične metode. Z uveljavitvijo »nove ekonomike blaginje« (v 30-ih letih 19. stoletja) pa se je situacija spremenila. Vse ekonomske spremenljivke so po novi definiciji postale objektivno opazovane, zato so bile subjektivne ocene sreče nepomembne, metoda anketiranja pa označena kot neznanstvena. Kardinalni koncept koristnosti je nadomestil ordinalni, preference in koristnost posameznikov pa so bile »merjene« na podlagi njihovih potrošniških odločitev. Tudi družbena blaginja je bila pogojena z razkritimi preferencami, za primerjavo učinkovitosti različnih politik pa so pravzaprav primerjali obnašanje potrošnikov (Frey & Stutzer, 2004).

Wilson (1967) definira srečno osebo kot mladega moškega ali mlado žensko (spol ne igra pomembne vloge), ki je dobro izobražena, ekstrovertirana, verna, skromna, ima dobro službo (z visokim plačilom), je brez skrbi, dobrega zdravja in je inteligentna. Srečna oseba namesto pretiranega premišljevanja o slabih dogodkih in izkušnjah gleda na stvari pozitivno. Živi v gospodarsko razviti družbi, ima prijatelje, ki jim lahko zaupa in ima zadostne vire, da izpopolnjuje cilje, ki se ji zdijo pomembni (Diener, Suh, Lucas & Smith, 1999).

Kvaliteta življenja je definirana na podlagi zaželenih družbenih ciljev, ki temeljijo na družbenih vrednotah kot so enake priložnosti za vse, zagotovljen vsaj minimalni življenjski standard, možnost zaposlitve in socialna zaščita šibkejših. Torej se kvaliteta življenja ne navezuje samo na merljive spremenljivke kot so dohodek, izobrazba in dostop do materialnih virov, temveč tudi na družbene odnose, družinske stiske in dostopnost do zdravstva (Böhnke, 2005). Če so ljudje v neki državi srečni, to nakazuje, da ta država ponuja (večini) državljanom dobro kvaliteto življenja. Če nivo sreče pade, to nakazuje, da so se nekje pojavili problemi. S pomočjo študije sreče lahko merimo kvaliteto življenja in družbeni napredek, ocenjujemo kvaliteto političnih odločitev in odkrijemo, kateri pogoji morajo biti zagotovljeni za dobro življenje (Veenhoven, 1997). Kljub temu, da enotna definicija blaginje ne obstaja, se verjetno večina ljudi strinja, da blaginja pomeni zadovoljitev človeških potreb, izmed katerih so nekatere osnovne za preživetje (npr. zdravje, hrana, voda idr.), kot tudi omogočiti posameznikom, da sledijo svojim ciljem, uspejo in se čutijo zadovoljne s svojim življenjem (OECD, 2011).

1.1 Kazalci gospodarskega razvoja

Gospodarska aktivnost je zgolj ena izmed komponent gospodarskega razvoja. Svetovna banka zato meri poleg ekonomskih kazalcev tudi kazalce na področju revščine in dohodkovne neenakosti, potrošnje, populacijske dinamike, izobrazbe, zdravstvenega stanja, okoljske indikatorje, kazalce gibanja finančnih trgov, državnih dolgov in trgovine, kazalce na področju turizma, migracij in podobno. Svetovna banka meri gospodarsko aktivnost držav z različnimi kazalci, ki so standardizirani, zato da omogočajo mednarodno primerljivost držav (World Bank, 2020).

Ekonomski kazalci vključujejo tako mere makroekonomske aktivnosti (BDP, potrošnja, investicije in mednarodna trgovina), kot tudi mere stabilnosti (državni proračun, nivo cen, ponudba denarja in plačilna bilanca). Poleg tega pa vsebujejo tudi širše kazalce dohodkov in prihrankov, ki upoštevajo tudi onesnaževanje okolja, amortizacijo in izčrpavanje naravnih virov. Države proizvajajo dobrine in storitve ter z njimi trgujejo na domačem in mednarodnem trgu, ekonomski kazalci pa merijo nivoje in spremembe v velikosti in strukturi različnih gospodarstev ter prikazujejo njihovo rast ali krčenje. Merjenje gospodarske aktivnosti v državi ali regiji je pomembno, saj omogoča vpogled v ekonomsko blaginjo posameznikov (World Bank, 2020).

Problem ekonomskih statističnih kazalcev je, da so osredotočeni zgolj na posamezne kategorije (predvsem na bruto domači proizvod (v nadaljevanju BDP) ali na bruto nacionalni dohodek), pri tem pa sta zamegljena razvoj in koristi, ki jih imajo ljudje, katerih sreča oz. blaginja je pravzaprav primarni cilj gospodarskega razvoja. Kazalniki nacionalnega dohodka so uporabni za mnogo analiz, vendar ne prikazujejo dejanske strukture dohodka oz. distribucije dohodka. Nekateri pomembni vidiki življenja, ki se izboljšujejo z gospodarsko rastjo in razvojem, niso prikazani v ekonomskih kazalcih rasti in razvoja. Primer teh dejavnikov so: boljša prehrana in zdravstvene storitve, boljši dostop do šolstva, družbena varnost (pred zločinom in fizičnim nasiljem), kvalitetno preživljanje prostega časa in vključenost v gospodarske, kulturne in politične aktivnosti. Nacionalni dohodek sam po sebi torej ne more meriti kvalitete življenja, saj je le eden izmed dejavnikov, ki vplivajo na kvaliteto in zadovoljstvo ljudi (United Nations Development Programme, 1990).

Z meritvami zgolj BDP-ja in bruto nacionalnega dohodka kot merama razvoja ne moremo pojasniti, zakaj mnogo držav v razvoju, kljub eksplozivni rasti BDP-ja, ni uspelo zmanjšati revščine in drugega družbenega pomanjkanja pri večini svoje populacije. Celó v razvitih državah, kjer je populacija deležna visokih dohodkov, to ne zadostuje pri izkoreninjanju virusnih obolenj, alkoholizma, zlorabi drugih psihoaktivnih substanc, nasilju ali razpadanju družinskih odnosov. Pri tem je potrebno poudariti, da so nekatere države z nizkim nacionalnim dohodkom dosegle visok družbeni razvoj, saj so porabile svoje finančne kapacitete za razvoj infrastrukture, ki omogoča razvoj in zadovoljitev osnovnih človeških potreb. To so primeri, ki dokazujejo, da gospodarski razvoj ni zgolj seštevek dohodkov in

rasti nacionalnega proizvoda, temveč je rast populacijskega zadovoljstva – sreče (United Nations Development Programme, 1990).

1.1.1 BDP kot temeljni kazalec gospodarskega razvoja

Prvo idejo o merjenju nacionalnih računov, kot jih poznamo danes, je začel razvijati William Petty v 17. stoletju. Med leti 1652 in 1674 je potekala vojna med Anglijo in Nizozemsko, kar je vodilo v visoke davke za lastnike zemlje v Angliji, med katerimi je bil tudi Petty. Visoka obdavčitev lastnikov se mu ni zdela utemeljena, zato je želel dokazati, da takšna obdavčitev ni pravična. Najprej je postavil trditev (ki je še danes temelj ekonomije), da mora biti celotni nacionalni dohodek enak celotni nacionalni potrošnji. Tako je izračunal, s koliko denarja preživi povprečen Anglež na dan in to množil s takratno populacijo Anglije ter ugotovil, da Angleži potrošijo 40 milijonov funtov na leto. Nato je izsledil podatek, da je na letni ravni 15 milijonov funtov dohodka na račun kapitalskih sredstev kot so zemlja, nepremičnine in ladje. Sklepal je, da je preostalih 25 milijonov funtov izplačanih v obliki plač in da bi morali obdavčitev v Angliji temu primerno prilagoditi (The Economist Newspaper Limited, 2013). Anglija je s Pettyjevimi začetki in nadaljevanjem Charlesa Davenanta konsolidirala statistiko nacionalnega dohodka, kar ji je pomagalo v nadaljnji vojni s Francijo konec 17. stoletja – Francozi so dobili informacije o svojem nacionalnem dohodku šele stoletje kasneje (Coyle, 2014).

Koncept mere BDP-ja v obliki, kot ga poznamo danes, je definiral Simon Kuznets v poročilu za ameriški kongres leta 1934. Poročilo analizira padec nacionalnega dohodka v času velike depresije med leti 1929-1932, saj v tem času zvezna vlada in kongres nista videla rešitve iz gospodarske krize. Del problema je bilo pomanjkanje podatkov o gospodarstvu. Da bi rešili visoko brezposelnost in dvignili življenjske standarde, so najprej potrebovali podatke o tem, koliko ljudi je zaposlenih in koliko ti zaslužijo. Ker Združene države Amerike (v nadaljevanju ZDA) pred tem niso spremljale gospodarske statistike, je moral Kuznets sam iznajti metodo kalkulacije nacionalnega dohodka za veliko državo (Masood, 2016). Poročilo je izdelal na podlagi intervjujev, ki jih je opravil z lastniki in menedžerji različnih podjetij. V poročilu je razdelil dohodke v gospodarstvu po tipu dohodka (na plače, kapitalske dohodke in podjetniške dohodke) ter na dohodke po gospodarskih sektorjih (agrikultura, rudarstvo, energetski viri, gradbeništvo, transport, komunikacije, trgovina, finance, vlada in storitve) (Kuznets, 1934).

Po drugi svetovni vojni je bilo zaradi želje po mednarodni primerljivosti podatkov potrebno vzpostaviti standardiziran način merjenja gospodarske aktivnosti. Zato so Združeni narodi leta 1953 objavili prvi Sistem nacionalnih računov (angl. System of national accounts, v nadaljevanju SNA), ki je bil sestavljen iz šestih računov in je vključeval 12 tabel, ki so predstavljale podrobnosti in alternativne klasifikacije gospodarskih tokov. Ti koncepti in opredelitve računov so bili uporabni tako za razvite države kot tudi za države v razvoju. SNA torej opisuje koherenten in konsistenten način merjenja makroekonomskih spremenljivk, ki

vsebuje na globalni ravni dogovorjene koncepte, definicije, klasifikacije in računovodska pravila (United Nations Statistic Division, 2020).

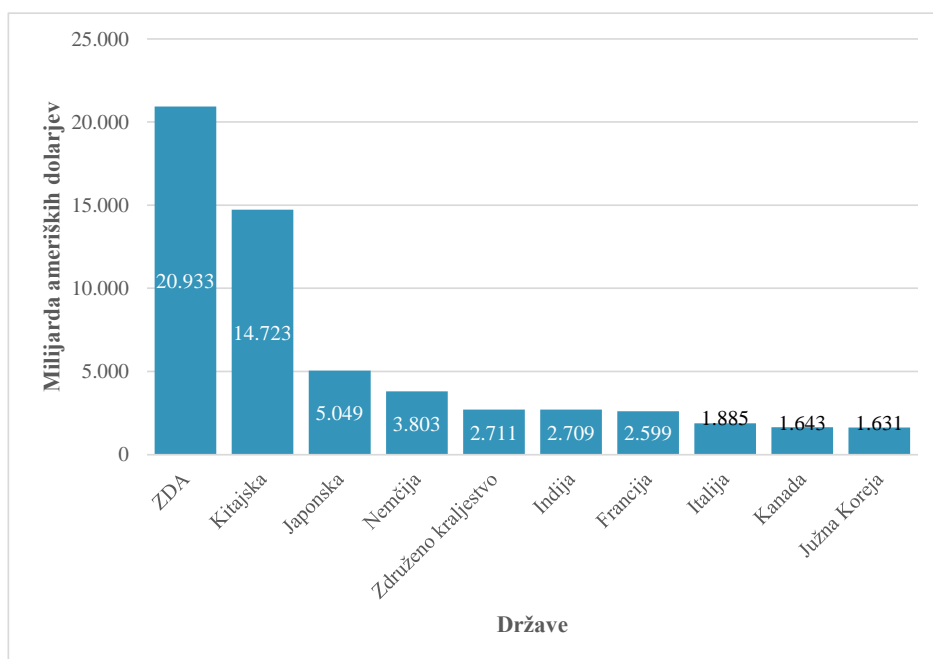
BDP je danes najbolj uporabljen kazalnik aktivnosti gospodarstva in meri monetarno vrednost končnih dobrin in storitev, ki jih kupijo končni kupci. BDP zajema celoten nacionalni proizvod ustvarjen znotraj meje ene države. Sestavljen je iz proizvodov in storitev, ki so naprodaj na trgu ter iz nekaterih netržnih dobrin (npr. obramba ali izobraževanje), ki je ponujena s strani države. Alternativni koncept bruto nacionalni proizvod (v nadaljevanju BNP) pa zajema celotni proizvod državljanov neke države. To pomeni, da je v primeru, ko slovensko podjetje proizvaja nek produkt v Nemčiji, vrednost proizvodnje tega podjetja vključena v slovenski BNP, ni pa vključena v slovenski BDP (Callen, 2020). BDP znotraj države običajno izračuna nacionalna statistična agencija (v Sloveniji SURS), ki zbira informacije iz različnih virov. V večini držav je uradna statistika BDP objavljena vsako četrletje (Masood, 2016).

Callen (2020) je zapisal, da lahko BDP izračunavamo na tri različne načine:

- *Produksijska metoda* sešteva dodano vrednost v vsaki fazi proizvodnje, zato je znana tudi kot metoda dodane vrednosti. Pri tem je dodana vrednost definirana kot vrednost prodaje minus vrednost pol-proizvodov, ki vstopajo v produkcijski proces.
- *Izdatkovna metoda* sešteva vrednost nakupov končnih uporabnikov. Ta metoda vključuje potrošnjo gospodinjstev, investicije podjetji ter nakupe dobrin in storitev državnih organov in tujcev.
- *Dohodkovna metoda* sešteva vse dohodke, ki jih ustvarja proizvodnja. Vključuje vse plače delavcev in operativni dobiček podjetji.

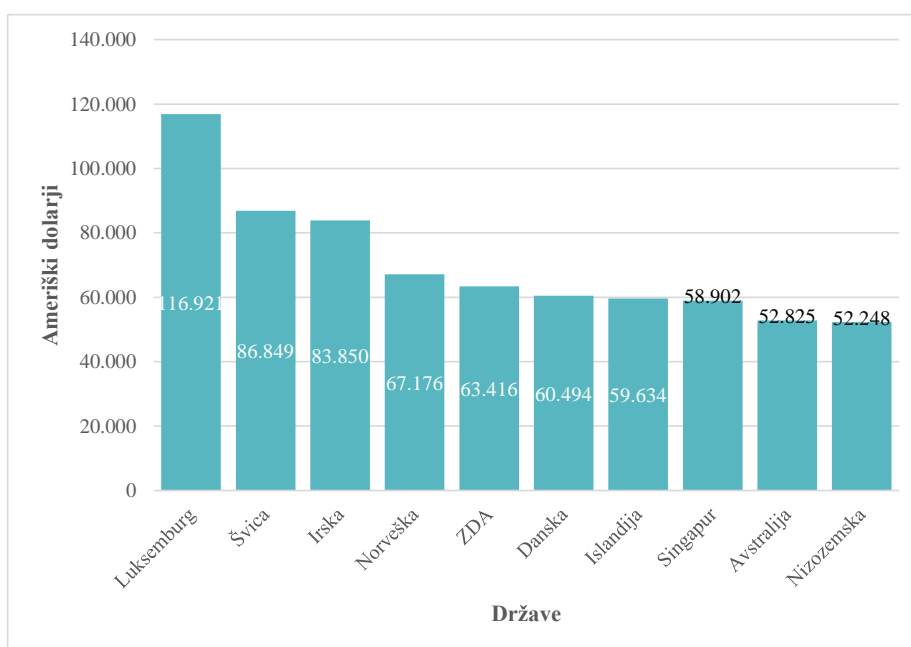
Po zadnjih podatkih Mednarodnega denarnega sklada imajo najvišji BDP, merjen v ameriških dolarjih, ZDA. Njihova letna potrošnja znaša 20,9 trilijonov dolarjev. Sledi jim Kitajska s 14,7 trilijoni dolarjev, na tretjem mestu pa je Japonska s 5,0 trilijoni dolarjev (International Monetary Fund, 2021). Lestvico desetih držav z najvišjim BDP-jem prikazuje slika 1. Namesto nominalnega BDP-ja pa je bolj primerljiva in zato tudi bolj uporabljena mera BDP na prebivalca, saj je nominalni BDP zelo odvisen od velikosti države. BDP na prebivalca pa prikazuje, koliko na letni ravni v povprečju potroši posamezni državljan. Glede na zadnje podatke Mednarodnega denarnega sklada se po BDP-ju na prebivalca ZDA uvrstijo na 5. mesto, medtem ko je Kitajska na 63. mestu in Japonska na 23. mestu (International Monetary Fund, 2021). Lestvica desetih držav z najvišjim BDP-jem na prebivalca prikazuje slika 2.

Slika 1: Deset držav z najvišjim BDP-jem leta 2020

Vir: lastno delo, podatki International Monetary Fund (2021).

Slika 2: Deset držav z najvišjim BDP-jem na prebivalca leta 2020

Vir: lastno delo, podatki International Monetary Fund (2021).

Takšno merjenje gospodarske uspešnosti oziroma razvoja skozi BDP pa ima tudi določene **pomanjkljivosti**. Ker je gospodarski razvoj kompleksen pojav, ga ni mogoče opisati z enim

samim kazalnikom. Robert F. Kennedy je mero BDP kritiziral že leta 1968: »BDP meri vse, razen tega, za kar je vredno živeti« (Rogers, 2012). Kritike BDP-ja so postale še bolj aktualne v 21. stoletju.

Prva kritika je, da je kazalec BDP že v osnovi vsebuje določene merske napake. Pri definiranju kazalnika je bilo potrebno sprejeti mnogo odločitev – kaj bo kazalnik zajemal in na kakšen način. Celotno najbolj racionalne odločitve vodijo do popačenih rezultatov, ki ne odražajo dejanskega gospodarskega stanja države (Fox, 2012). Najlažje je ovrednotiti nivo proizvodnje in storitev v monetarnih enotah. BDP torej izključuje aktivnosti, ki bi jih bilo težko ovrednotiti. Primer takšnih aktivnosti so neplačano delo (npr. delo v domačem gospodinjstvu ali prostovoljstvo delo), delo na črno in druge nelegalne aktivnosti oz. aktivnosti črnega trga. Na primer, če pek znotraj delavnega časa speče hlebec kruha, ki ga pekarna proda končnim potrošnikom, je ta hlebec kruha všteta v BDP. Isti pek lahko speče enak hlebec kruha (z enakimi sestavinami) doma, vendar ta doma pečeni hlebec kruha ne bo predstavljal del BDP-ja – v BDP bodo vštete zgolj sestavine, ki jih je za hlebec porabil. Poleg tega BDP ne vključuje obrabe (amortizacije) stavb in opreme, ki je uporabljena pri proizvodnji izdelkov in storitev – zajema le polno vrednost osnovnih sredstev (Callen, 2020).

Druga kritika je, da BDP meri le, kolikšna vrednost dobrin in storitev je bila proizvedena v gospodarstvu v nekem časovnem okvirju, zanemarija pa negativne učinke, ki nastajajo v procesu proizvodnje in razvoja, npr. onesnaževanje in izčrpavanje naravnih virov (Kapoor & Debroy, 2019). Vprašanja trajnostnega razvoja so postala pereča tema predvsem v 21. stoletju. Že sredi prejšnjega stoletja (zelo kmalu po standardizaciji in uveljavitvi BDP-ja) pa so privedla do novega ekonomsko-raziskovalnega področja – okoljske ekonomije – ki z analizo dobrobiti in stroškov (angl. cost-benefit analysis) proučuje vpliv različnih politik na onesnaženost zraka, kvaliteto vode, kontrolo strupenih snovi in ostalih odpadkov ter globalno segrevanje (Fullerton, 2020).

Tretja, vendar ne najmanj pomembna kritika pa je, da BDP ne poda nobene informacije o razporeditvi dohodkov znotraj države, dohodkovna neenakost pa je eden izmed kazalcev gospodarske razvitosti (Kapoor & Debroy, 2019). Poleg tega ne more predstavljati gospodarske razvitosti, saj lahko v primeru velikega obsega tujih investicij BDP zelo hitro raste, pri tem pa večina ustvarjenega kapitala odteka nazaj k tujim investitorjem. S tem se življenjski standardi državljanov ne izboljšujejo (oz. se izboljšujejo manj od rasti BDP-ja).

1.1.2 Alternativne mere gospodarskega razvoja

Na prelomu stoletja so se zaradi težav, ki jih ima BDP pri merjenju blaginje, začele razvijati še druge mere, ki pri oceni razvitosti posamezne države poleg BDP-ja upoštevajo tudi kazalce zdravja, izobrazbe, političnih svoboščin idr. (Fox, 2012). Med te alternativne kazalce gospodarskega razvoja sodijo npr. indeks človeškega razvoja (angl. human development index, v nadaljevanju HDI), pristni kazalnik napredka (angl. genuine progress indicator), kazalnik pristnega bogastva (angl. genuine wealth indicator), indeks kvalitete življenja (angl.

quality of life index), ekološki odtis (angl. ecological footprint) in ekonomska analiza sreče (angl. happiness economics) (Redek, Ograjenšek, Kostevc & Frajman Jakšič, 2011).

1.1.2.1 Indeks človeškega razvoja (HDI)

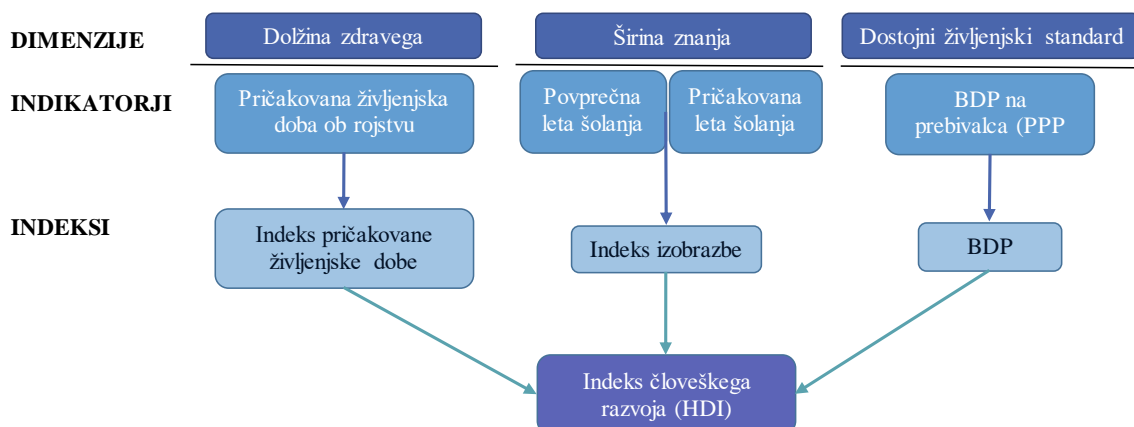
Že v 80-ih letih prejšnjega stoletja je indijski ekonomist Amarty Sen opozoril na razliko med blagom in storitvami, ki ju merimo z BDP-jem, ter med zmogljivostmi – tako okoljskimi in človeškimi. Mahbub ul Haq je leta 1990 Senove ideje realiziral tudi v praksi in razvil indeks človeškega razvoja (HDI) (Fox, 2012). Od leta 1990 dalje lahko v publikaciji Poročilo Združenih narodov o razvoju (angl. United Nations Development Report) najdemo poročila o razvoju človeštva, katerega sestavni del je tudi HDI. Zaradi vključevanja dodatnih dimenzij razvoja, poleg BDP-ja, se na HDI gleda kot na velik napredek v primerjavi s kazalnikom BDP (Hou, Walsh & Zhang, 2014).

HDI temelji na ljudeh in njihovih zmožnostih, saj je to glavni kriterij pri oceni gospodarskega razvoja. Indeks lahko pojasni, zakaj je ena država bolj razvita od druge, kljub temu, da imata obe državi enak dohodek na prebivalca. Z uporabo HDI-ja lahko torej analiziramo, kako različne politične odločitve vplivajo na gospodarski razvoj držav in ne zgolj na gospodarsko rast (United Nations Development Programme, 2019). Zato se indeks človeškega razvoja vse bolj uporablja za postavitve državnih ciljev na področju človeškega razvoja, politik za gospodarski razvoj ter za oceno uspešnosti le-teh (Hou, Walsh & Zhang, 2014).

HDI se meri kot geometrično povprečje treh poglobitnih dimenzij človeškega razvoja (prikazano na sliki 3). To so dolžina zdravega življenja, širina znanja in zagotavljanje dostojnega življenjskega standarda. Te dimenzije se merijo različno; dolžina zdravega življenja se meri kot pričakovana življenjska doba ob rojstvu; širina znanja se meri kot povprečna leta šolanja odraslih starih 25 let in kot pričakovano število let šolanja za otroke pri starosti, ko vstopajo v šolstvo, življenjski standard pa se meri z BDP-jem na prebivalca v standardih kupne moči v ameriških dolarjih. Pri tem je potrebno poudariti, da HDI meri samo dimenzije, ki spremljajo človeški razvoj, prav tako kot BDP pa ne pove nič o neenakosti, revščini, varnosti itd. (United Nations Development Programme, 2019; Hou, Walsh & Zhang, 2014).

Slika 3: Prikaz sestave indeksa človeškega razvoja

Vir: Prirejeno po United Nations Development Programme (2019).

Tako kot BDP pa je tudi mera HDI deležna kritik. Ker je HDI sestavljen kot geometrično povprečje indeksov dimenzij, to nakazuje, da imajo vse dimenzije enako težo, in so pravzaprav substituti glede na HDI. Tako imajo lahko tri države enak HDI, ampak zelo različne vrednosti dimenzij (Hou, Walsh & Zhang, 2014).

Tako kot BDP tudi HDI ne zajema vseh dimenzij, ki so pomembne za razvoj kot npr. mir, varnost države, onesnaženost okolja, dohodkovna neenakost, dostop do socialne pomoči in druge. Poleg tega mera HDI združuje spremenljivke, ki so izražene tako s stanji kot s tokovi, zato je izračun rezultat tako preteklega kot trenutnega stanja. Če ocenjujemo uspešnost politike s HDI-jem, moramo vzeti v zakup, da se bodo morda rezultati poznali šele čez nekaj časa (Hou, Walsh & Zhang, 2014).

1.1.2.2 Ekonomika sreče

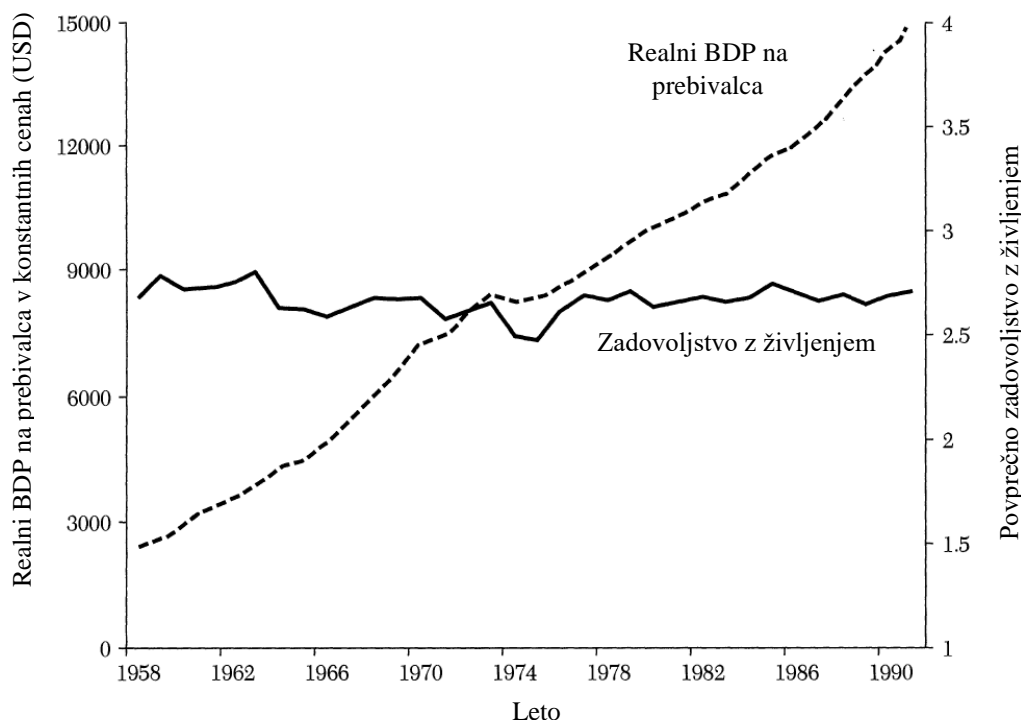
Sreča je za mnoge glavni cilj življenja. Že pri zgodnjih ekonomistih in filozofih (Aristotel, Bentham, Mill, Smith) je bila sreča populacije osrednja tema in cilj ekonomije. S tem, ko se je veda ekonomije širila in razvijala, se je razvijal tudi njen cilj in v začetku 20. stoletja je postala ekonomija tako formalizirana, da je tudi pojem blaginje postal kvantitativen. Dolgo časa je bila blaginja posameznika merjena z nivojem dohodka. Koristnost posameznika je postala odvisna zgolj od posameznikovega dohodka in njegovega razporejanja po premici cene. Vendar so z osredotočanjem zgolj na vpliv dohodka izpuščeni pomembni drugi dejavniki, ki vplivajo na blaginjo (Graham, 2005a; Graham, 2005b; Frey, 2008). Konvencionalna ekonomska teorija predvideva, da so posamezniki pri sprejemanju odločitev popolnoma racionalni in popolnoma informirani o tem, koliko koristnosti bodo pridobili od potrošnje – to je razkrito s tem, koliko dobrin in storitev povprašujejo. Racionalni posamezniki maksimizirajo svojo koristnost in pri odločitvah ne delajo sistematičnih napak – če se te pojavijo, jih posamezniki odpravijo na dolgi rok s procesom

učenja (Frey, 2018). Zaradi empiričnih razlik med izraženo srečo in dohodki posameznikov se je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja začela razvijati nova ekonomska smer – ekonomika sreče (Graham, 2005b).

Ekonomika sreče je veja ekonomije, ki ocenjuje blaginjo s pomočjo kombinacije ekonomskih in psiholoških analitičnih tehnik. Funkcija koristnosti je širša kot v neoklasični ekonomiji, predvsem pa je poudarek na ne-dohodkovnih spremenljivkah, ki pomembno vplivajo na blaginjo. Informacije o dejavnikih, ki vplivajo na blaginjo, se zbirajo z anketnimi vprašalniki. Izkazalo se je, da imajo poleg dohodka pomemben vpliv na srečo tudi zdravstveno stanje, zakonski status, zaposlitveni status, družbeni in družinski odnosi ter zaupanje v državne organe. Anketni pristop se namesto na razkrite preference zanaša na izražene preference, za kar se je izkazalo, da doprinese pomembne informacije o vplivih neenakosti, onesnaževanje okolja ter makroekonomskih politik (npr. inflacije in brezposelnosti) na blaginjo (Graham, 2005a). Anketni pristop torej razkrije, kako posamezniki ocenjujejo blaginjo. Pridobljene ocene so dobrodošel vir informacij, saj dodatno razkrivajo, da imajo posamezniki v realnem svetu omejeno racionalnost in pomanjkanje samonadzora (Frey, 2018).

Študija sreče posameznikov je pomembna, saj lahko pripomore pri analizi vpliva potencialnih političnih odločitev na blaginjo celotne populacije. Skozi analizo sreče lahko ocenimo tako kvaliteto državnih institucij kot tudi družbe kot celote. Poleg tega lahko pojasnimo nekatere empirične paradokse, ki jih s klasično ekonomsko teorijo ne moremo pojasniti – npr. kljub drastični rasti dohodkov po drugi svetovni vojni je ostal nivo sreče bolj ali manj konstanten in primerljiv stanju pred vojno (prikazano na sliki 4); delo že od antičnih časov velja za breme človeštva, vendar danes mnoge raziskave kažejo, da brezposelne osebe dosegajo nižje nivoje sreče (Frey & Stutzer, 2002). Srečni posamezniki se vedejo drugače kot nesrečni – so bolj optimistični, družabni in podjetni. Posledično so lahko s temi vedenjskimi vzorci srečni posamezniki bolj uspešni v privatnem, poslovnem in družbenem življenju (Frey, 2008). Ker državo tvorimo ljudje, se lahko država s srečnimi posamezniki bolje in hitreje razvija.

Slika 4: Prikaz gibanja BDP na prebivalca in povprečnega nivoja sreče za Japonsko med leti 1958 in 1991

Vir: Prirejeno po Frey & Stutzer (2002).

Cilj ekonomike sreče ni nadomestiti kazalnikov blaginje, ki temeljijo na dohodku, temveč jih dopolniti s širšimi dimenzijami, ki tudi vplivajo na blaginjo (Graham, 2005a; Stevenson & Wolfers, 2008). S pomočjo ekonomske analize sreče lahko analiziramo vplive raznih družbeno-ekonomskih sprememb skozi posameznikov odnos do le-teh. Z uporabo anketnih vprašalnikov lahko analiziramo, katere so najpomembnejše vrednote, ki tvorijo družbo in javno mnenje (Redek, Ograjenšek, Kostevc & Frajman Jakšič, 2011).

1.2 Analiza dejavnikov blaginje posameznikov

Materialne dobrine, družinski in družbeni odnosi ter socialna varnost in vključenost v družbo so ključni dejavniki, ki vplivajo na blaginjo posameznikov. Poleg dohodka na prebivalca in gospodarskega razvoja so zelo pomembni tudi pozitivna percepcija kvalitete družbe, stopnja zaupanja tako do drugih ljudi kot tudi v politične in socialne institucije ter percepcija družbene neenakosti (Böhnke, 2005). Sreča posameznikov pa je do neke mere njihov lastni konstrukt in je odvisna od preteklega in bodočega socialnega okolja. Večina posameznikov se zelo hitro prilagaja novim situacijam in se hitro vrne na nivo sreče, na katerem so bili pred pozitivnim ali negativnim dogodkom (npr. po zadetku na loteriji se sreča eksponentno dvigne, vendar v zelo kratkem času tudi pade nazaj na nivo pred zadetkom). Empirične študije so pokazale, da si ljudje ne morejo pravilno zapomniti bolečine, ki so jo doživeli v preteklosti, zato pogosto sprejemajo napačne odločitve, ker ne upoštevajo dolžine časa in

hitrosti, ki so jo potrebovali, da se vrnejo na prejšnji nivo sreče. Ljudje se nagibajo k prevelikem optimizmu in težko napovejo, kako srečni bodo v prihodnosti pod različnimi življenjskimi pogoji (Frey, 2018).

1.2.1 Dohodek

Dostopnost osnovnih in drugih materialnih dobrin je omejena z dohodkom. Za doseganje dostojnega življenjskega standarda morajo biti zadovoljene osnovne življenjske potrebe. Nizek dohodek, omejenost razpoložljivih dobrin in revščina opazno znižujejo življenjske priložnosti in negativno vplivajo na zadovoljstvo z življenjem, optimizem in občutek pripadnosti ter zvišuje občutek manjvrednosti (Böhnke, 2005). Osebe z visokim dohodkom imajo več priložnosti, da dosežejo svoje cilje, želje in pričakovanja. Poleg tega višji dohodek pogosto pomeni višji družbeni status. Vendar sreča ne raste z dohodkom linearno, temveč bi lahko dohodek opisali kot vsako drugo ekonomsko dobrino, saj z njegovo rastjo mejna koristnost pada. Posamezniki pričakujejo, da bi z višjim dohodkom lahko zelo dvignili svoj nivo sreče, vendar se ob povišanju dohodka izkaže, da ima to relativno majhen učinek na povečanje njihove sreče (Frey & Stutzer, 2002).

Večina empiričnih analiz s področja ekonomike sreče je odkrila, da so znotraj države bogatejši ljudje bolj srečni kot revnejši. Pri primerjavi med državami pa se je izkazalo, da v povprečju povečanje dohodka na prebivalca nima vpliva (oz. je zelo majhen) na povprečni nivo blaginje. Easterlinov paradoks pravi, da se blaginja povečuje z dohodkom samo do neke točke. Bolj kot v absolutnih merah je dohodek pomemben v relativnem smislu (Graham, 2005a). Sreča je pozitivno povezana s dohodkom posameznika in negativno z dohodki drugih. Če se vsem državljanom dvigne dohodek, to ne poveča nivoja sreče posameznika, ker se pozitivni učinki dviga dohodka izničijo z negativnim učinkom višjih življenjskih standardov celotne družbe (Easterlin, 1995). Prikrajšanje in revščina imata slab vpliv na srečo, vendar po zadovoljitvi osnovnih človeških potreb postanejo od dohodka pomembnejši drugi dejavniki kot npr. rast pričakovanj, relativne dohodkovne razlike idr. (Graham, 2005a).

Želje in pričakovanja ljudi so nenasitna, kar pomeni, da ob realizaciji želja in doseganju postavljenih ciljev vedno želimo še več. Nenasičenost pa ne velja zgolj za materialne dobrine, temveč tudi za nematerialne npr. za promocijo na delovnem mestu (Frey & Stutzer, 2002; Frey & Stutzer, 2004). Če razpoložljivi dohodek zraste, se pojavijo nove priložnosti in s tem rastejo tudi pričakovanja in želje. Pričakovanja pa zrastejo tudi tistim, ki se jim dohodek ni povešal, saj je proces globalizacije s pomočjo širitve informacijske tehnologije postavil nove referenčne točke življenjskih standardov, ki so se razširile tudi v revnejše predele sveta. Težnje torej rastejo skupaj z globalnimi standardi, medtem ko so priložnosti omejene na lokalna območja (Graham, 2005a; Frey, 2008; Frey & Stutzer, 2002).

1.2.2 Dohodkovna neenakost

Ker je za srečo posameznikov bolj kot absolutni dohodek pomemben dohodek v relativnem smislu, ima lahko dohodkovna neenakost pomemben vpliv na srečo posameznika. Empirične analize različnih držav v različnih obdobjih pa kažejo, da je odnos med dohodki, dohodkovno neenakostjo in srečo kompleksen (lahko je tudi nelinearen) ter se lahko razlikuje glede na socialno-ekonomske pogoje. Ali neenakost povečuje ali znižuje srečo posameznika, je poleg ostalih dejavnikov odvisno od tega, kje na distribuciji dohodkov se nahaja posameznik – če se dohodki dvignejo vsem, opazovanemu posamezniku pa ne, ima nastala neenakost negativni vpliv na opazovanega; v nasprotnem primeru, torej če se dvigne dohodek zgolj opazovanemu posamezniku, pa ima na njegovo srečo nastala dohodkovna neenakost pozitiven vpliv (Ding, Salinas-Jiménez, del Mar Salinas-Jiménez, 2020).

Alesina, Di Tella in MacCulloch (2004) so raziskovali vpliv dohodkovne neenakosti na srečo v Evropi in ZDA ter ugotovili, da ima dohodkovna neenakost na srečo v glavnem večji negativni vpliv, če je neenakost večja, vendar se rezultati razlikujejo med različnimi dohodkovnimi skupinami. Negativni vpliv neenakosti na srečo posameznikov z nizkimi dohodki v ZDA je bil manjši kot v Evropi. ZDA so se torej izkazale kot bolj tolerantne do dohodkovne neenakosti, saj na to gledajo bolj kot mobilnost dohodkov. Graham in Felton (2006) sta dokazala negativno povezavo med Gini koeficientom in stopnjo sreče (z izjemo visoko-dohodkovnih posameznikov), kar pomeni, da ljudje gledajo na neenakost kot na indikator vztrajnih socialnih razlik med posamezniki.

Iz osnovnih makroekonomskih konceptov je jasno, da je koristnost posameznika funkcija potrošnje, ki je odvisna od dohodka. Ker se v različnih državah pojavljajo dohodkovne neenakosti, temu sledijo tudi neenakosti v nivojih sreče, vendar so razlike v sreči manjše kot pri dohodkovni neenakosti, saj poleg dohodka na srečo vplivajo še drugi dejavniki. Empirična študija je pokazala, da je jasna razlika med razvitimi državami in državami v razvoju, saj nižje razvite države kažejo višje stopnje dohodkovne neenakosti. V manj razvitih državah so bogatejši ljudje bistveno srečnejši, ne samo zaradi višje potrošnje, temveč predvsem zato, ker jim denar omogoča bolj stabilne druge dimenzije sreče v življenju (zdravje, družinsko stanje, socialni status itd.) (Gandelman & Porzecanski, 2013).

1.2.3 Družinski in družbeni odnosi

Kljub temu, da imajo dohodek in materialne dobrine velik vpliv na srečo posameznika, niso edine determinante. Najbolj so prizadeti tisti, ki čutijo pomanjkanje tako na področju materialnih dobrin kot na področju socialnih odnosov, saj jim nihče ne more pomagati, ko se znajdejo v (finančni) stiski. Komponenta družinskih in družbenih odnosov ima torej na srečo močan vpliv. Študija evropskih držav je pokazala, da imajo družinski odnosi večji vpliv na srečo v državah južne Evrope, medtem ko imajo skandinavske in baltske države z

družinskimi člani manj stikov. Takšne razlike se pojavljajo tudi v odnosu do prijateljev in znancev, vendar so manjše (Böhnke, 2005).

V razvitih državah so glede na **zakonski stan** najsrečnejše poročene osebe, sledijo jim samske, najnižje nivoje sreče pa izražajo ovdovele osebe. Razlika v sreči glede na zakonski stan je večja kot razlika glede na finančna sredstva in je pogosto interpretirana, kot da samskim osebam nekaj v življenju manjka, vendar ni točno eksplicitno določeno, kaj to je – pomeni lahko, da so osebe osamljene, lahko čutijo pomanjkanje družbene podpore, možno pa je tudi, da jih onesrečujejo družbeni standardi, ki v mnogih državah še vedno težijo k poroki (Veenhoven, 1997). Razlike pa lahko interpretiramo tudi na podlagi empiričnih korelacij – nesrečne osebe so manj nagnjene k poroki in so manj privlačne kot poročene osebe (Veenhoven, 1997; Lucas, Clark, Georgellis & Diener, 2003).

1.2.4 Državne institucije

Poleg subjektivnih dejavnikov, ki vplivajo na srečo – dostopnost materialnih dobrin in vključenost v socialno okolje – na srečo vplivajo tudi eksterni dejavniki. Subjektivna ocena socialne strukture države močno vpliva na srečo posameznikov. To zajema zaupanje do sodržavljanov, zaupanje v politične institucije, zdravstveni, šolski in pokojninski sistem ter druge oblike državne socialne varnosti (Böhnke, 2005). Stabilnost, učinkovitost in zaupanje v vlado, vladavina prava ter nizka stopnja korupcije pozitivno vplivajo na srečo državljanov. Predvidoma so ljudje, ki živijo v demokratični ureditvi srečnejši, saj so politiki bolj motivirani, da odločajo skladno z ljudskimi interesi, ker bodo na ta način lažje ponovno izvoljeni. Vendar ta povezava ni povsem jasna, saj ne vemo, ali so zaradi demokracije ljudje srečni, ali pa pride do nastanka demokracije zaradi srečnih ljudi. Poleg oblike državne ureditve se posamezne države med seboj razlikujejo še v mnogih dejavnikih, zato ni mogoče jasno določiti vzroka in posledic (Frey & Stutzer, 2002).

Jasno pa je, da če državljani občutijo veliko konfliktov lastnih interesov in interesov vodstva države, to negativno vpliva na srečo državljanov. Klasični makroekonomski indikatorji (BDP na prebivalca in HDI) lahko povejo veliko o kvaliteti državnih institucij in sistemov. Bolj ko je država premožna, bolj so državljani zadovoljni s kvalitetno družbene strukture, saj so jim omogočene mnoge priložnosti za uresničevanje lastnih želja in planiranje prihodnosti, s tem pa je v povprečju populacija te države srečnejša. Ljudje z nizkimi dohodki, še posebno tisti, ki so brezposelni, izkazujejo nizko zaupanje v sodržavljanje. Finančne stiske in druge težave vodijo v višjo stopnjo nezaupanja, dvome, negotovost in bolj samosvoj odnos ljudi. Bolj ko državljani čutijo družbene konflikte, nezaupanje in pomanjkanje na področju zdravstva, šolstva ter socialnega varstva, nižje ocenjujejo kvaliteto državnih institucij (Böhnke, 2005). Po primerjavi med državami prebivalci bogatih držav niso najsrečnejši na svetu, temveč so to tisti, ki živijo v državi z urejenimi in učinkovnimi socialnimi in političnimi institucijami, kjer je zaupanje v ljudi in institucije močno in kjer je stopnja korupcije nizka

(Graham, 2005b). V primeru bogate države to bogastvo za srečo ljudi ne pomeni nič, če ni pravilno uporabljeno – za družbeno dobro oz. za učinkovitost državnih institucij.

1.2.5 Brezposelnost

Brezposelnost močno znižuje nivo sreče. V veliki meri je brezposelnost povezana z nizkimi dohodki, ki vodijo v prikrajšanost, kot tudi s socialnimi normami (Frey, 2008). Brezposelnost pa ima najbolj izrazit negativni vpliv na srečo pri tistih, ki so finančno prikrajšani in nimajo dobrih družinskih in socialnih odnosov (Böhnke, 2005). Mnogo študij je pokazalo, da brezposelnost bolj prizadene moške kot ženske, glede na starost pa je najbolj prizadeta populacija srednjih let – mlajših in starejših nastop brezposelnosti ne prizadene tako močno. Glede na stopnjo izobrazbe pa so bolj prizadeti tisti, ki so višje izobraženi (Frey & Stutzer, 2002).

Pri brezposelnosti ni povsem jasna kavzalnost – ali vpliva (ne)sreča ljudi na brezposelnost. Nesrečni ljudje so povezani z manjšo delavno učinkovitostjo in slabšimi delavnimi rezultati. Študije so pokazale, da so nesrečni ljudje tudi manj uspešni pri iskanju zaposlitve na trgu dela, vendar kavzalnost najverjetneje teče v nasprotno smer – zaradi brezposelnosti postanejo ljudje nesrečni. Poleg denarnega izpada povzroča brezposelnost tudi dva nedenarna stroška:

- **psihični strošek:** brezposelnost lahko vodi v razvoj depresivnih in anksioznih stanj ter povzroča nižjo samozavesti in samokontrolo posameznika. To posebej velja za osebe, ki so zelo vpletene v svoje delo, saj z izgubo službe ne vejo, kaj bi sami s sabo. Nastop brezposelnosti vodi v višje stopnje smrtnosti – pogosti samomori – in k prekomernemu uživanju alkohola in drugih psihoaktivnih substanc. Psihični strošek je posebno visok za tiste, ki so odpuščeni prvič v življenju – nasprotno je strošek nižji za tiste, ki so večkrat bili brezposelni, saj so se tega navadili;
- **družbeni strošek:** biti brezposeln nosi družbeno stigmo, še posebno v svetu, kjer delo posameznika pomembno definira njegovo družbeno pozicijo.

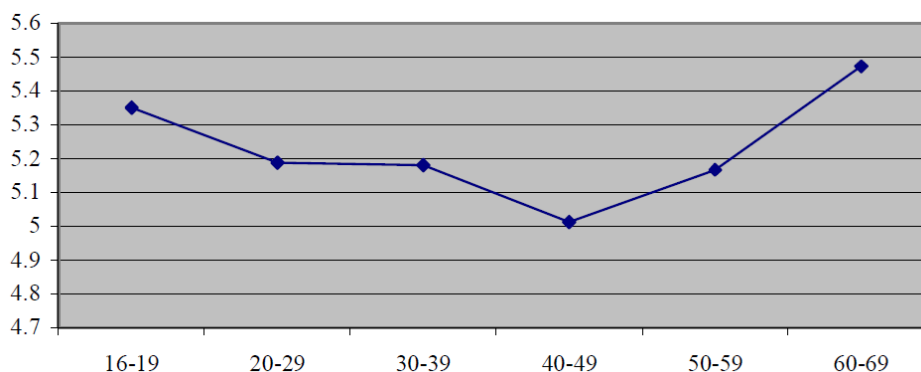
Oba omenjena stroška sta nižja, če v kratkem obdobju ostane brez službe več oseb, saj posamezni brezposelni v tej usodi niso sami. Pri tem padec samozavesti ni tako velik, saj posameznik interpretira situacijo, kot da je nekaj narobe s splošnim razvojem gospodarstva in ne z njim samim. Tudi družbena stigma je nižja, če brezposelnost zadane večje število ljudi (Frey & Stutzer, 2002). Status zaposlenosti (posebno v kriznih časih) tudi za določen čas močno dvigne nivo sreče pri obeh spolih (Frijters, Haisken-DeNew & Shields, 2004).

Brezposelni ljudje so tudi bolj nagnjeni k temu, da se družijo z drugimi brezposelnimi osebami. To je delno zato, ker imajo več časa kot zaposlene osebe, delno pa zato, da se odmaknejo od norm družbenega življenja. Poročene osebe in pari imajo več možnosti, da se razidejo, v primeru, da je ena od oseb brezposelna (Frey & Stutzer, 2002).

1.2.6 Zdravje in starost

Empirične študije so odkrile, da odnos med starostjo in srečo posameznika ni linearen, temveč zavzema U-obliko (prikazano na sliki 5). Najnižji nivo sreče je dosežen nekje med petintridesetimi in poznimi štiridesetimi leti starosti posameznika (Clark & Oswald, 2006; Frijters, Haisken-DeNew & Shields, 2004). Upokojeni (starejši) ljudje imajo manjšo verjetnost, da se soočijo s finančno stisko, saj so v večini primerov že odplačali vse kredite in imajo lastno domovanje (Shapiro, 2010).

Slika 5: Povprečno zadovoljstvo z življenjem glede na starostno kategorijo v Veliki Britaniji leta 2005

Vir: Clark & Oswald (2006).

Slabše zdravstveno stanje ima negativne posledice na nivo sreče (Frijters, Haisken-DeNew & Shields, 2004). V povprečju imajo psihološke bolezni močnejši negativni vpliv na srečo kot fizične bolezni. Najbolj pa znižujejo nivo sreče rakava obolenja. Porast depresije ima negativne posledice in je povezan z nižjimi stopnjami sreče (Vazquez, Rahona, Gomez-Baya, Caballero & Hervás, 2015).

1.2.7 Izobrazba

Majhna vendar statistično značilna povezava je bila pogosto (v večjem številu študij) odkrita med izobrazbo in srečo. Izobrazba bi lahko vodila do višjih dohodkov in boljšega zdravstvenega stanja in posredno vplivala na srečo posameznikov skozi druge dejavnike (Gudmundsdottir, 2013).

Poleg tega so običajno ljudje z višjo stopnjo izobrazbe bolj specializirani za določeno področje in zato, ko dosežejo status zaposlenih, načeloma težje izgubijo zaposlitev. Tako se zaradi višjih dohodkov, ki so namenjeni bolj strokovno specializiranim delovnim mestom, počutijo bolj finančno stabilni in varni, kar pozitivno vpliva na srečo posameznikov.

2 GOSPODARSKA KRIZA IN BLAGINJA

Laično rečeno je recesija del ekonomskega cikla in pomeni padec v gospodarski dejavnosti. Ker je trenutna uveljavljena mera gospodarske dejavnosti BDP, recesija torej pomeni padec BDP-ja. Po ekonomski definiciji pomeni recesija padec rasti BDP-ja za vsaj dve zaporedni četrtletji (Ugwuanyi, Okanya & Efanga, 2020).

Gospodarske krize so del našega vsakdanjika. V zadnjih sto letih smo bili priča štirim velikim gospodarskim krizam – velika depresija (1929), post-komunistična depresija (začetek devetdesetih let), vzhodno azijska finančna kriza (pozna devetdeseta leta) in velika recesija (2008). Večina strokovnjakov se strinja, da je velika depresija iz tridesetih let prejšnjega stoletja najbolj primerljiva veliki recesiji v 21. stoletju, vendar ne zaradi ekonomskih pogojev, ki so do krize privedli, temveč zaradi njenega vpliva na socialno in politično dogajanje ter na kulturo (Martín-Carrasco in drugi, 2016).

Splošno prepričanje je, da bo gospodarska kriza vodila v znižanje nivoja sreče zaradi padca dohodkov, povišanje brezposelnosti in porasta psihičnih bolezni, vendar se je v mnogih empiričnih študijah izkazalo, da gospodarska kriza nima enoznačnega vpliva na srečo posameznikov. Mnoge študije so odkrile, da kriza negativno vpliva na srečo posameznikov predvsem zato, ker negativno vpliva na zdravstveno stanje. Druge študije so potrdile negativni vpliv na zdravstveno stanje, vendar poudarjajo, da zdravje nima dovolj velikega vpliva na srečo posameznika, da bi imela gospodarska kriza statistično značilen vpliv. Spet tretje študije pa povsem zanikajo negativni vpliv gospodarske krize na srečo posameznikov.

Rast brezposelnosti je ena izmed najopaznejših posledic gospodarske krize. Pomembno je, da se zavedamo, da delo ni samo gospodarska aktivnost, ki proizvaja vrednost, temveč tudi človeška aktivnost, ki ima pomemben vpliv na srečo posameznika. V času krize pa vpliv brezposelnosti nima tako velikega vpliva na srečo posameznika, kot bi ga imel v času prosperitete, saj ostane brez dela večje število ljudi in brezposelni manj krivijo sami sebe za nastalo situacijo (Frey & Stutzer, 2002).

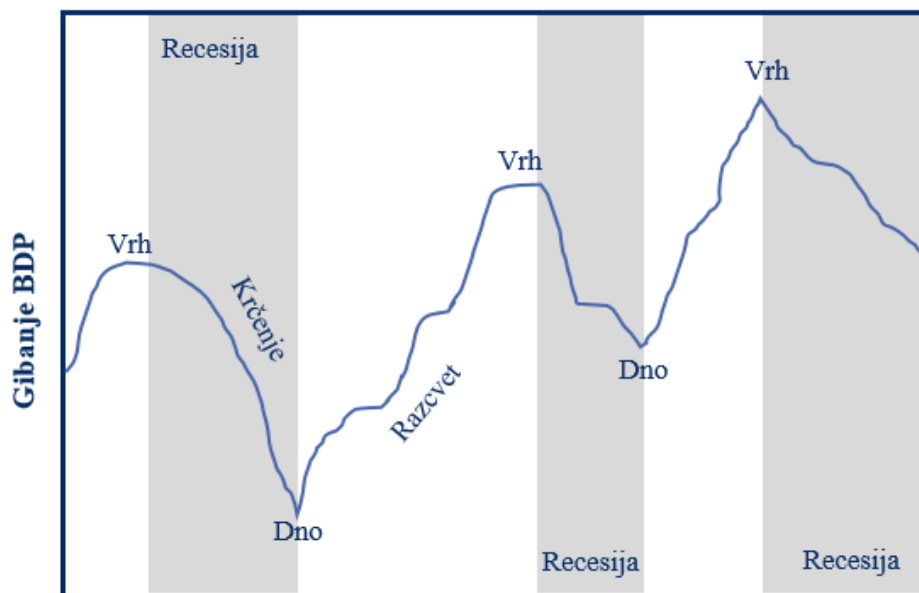
2.1 Vpliv krize na gospodarstvo

Glavne posledice gospodarske krize so največkrat povečana brezposelnost, padec dohodkov gospodinjstev, porast revščine in relativne revščine, padec cen nepremičnin in drugih kapitalskih sredstev, povečana dohodkovna neenakost, večja državna zadolženost (kot posledica manjšega dohodka od davkov), prenehanje poslovanja podjetji in permanentno izgubljeni del nacionalnega proizvoda.

Poslovni cikel sta Samuelson in Nordhaus (2009) definirala kot nihanje celotnega nacionalnega proizvoda, dohodka in zaposlenosti z gospodarskim razcvetom (ekspanzijo) ali krčenjem (kontrakcijo) v večini sektorjev gospodarstva. Zgodovina kaže, da posamični

poslovni cikel traja približno od 2 do 10 let. Slika 6 prikazuje poslovne cikle skozi nihanje nacionalnega proizvoda.

Slika 6: Prikaz poslovnih ciklov

Vir: Prirejeno po Samuelson & Nordhaus (2009).

Poslovni cikel torej pomeni pozitivne in negativne odklone BDP-ja od njegovega dolgoročnega trenda rasti, ciklične vplive pa čuti vsako gospodarstvo. Recesija se nanaša na splošno upočasnjevanje gospodarske aktivnosti (kontrakcijo) za dve zaporedni četrtletji. Gre torej za negativni odklon BDP-ja od dolgoročnega trenda rasti (Ezeanyeji, Imoagwu, Ifeako, 2019). Recesija lahko vodi v depresijo, če je padec BDP-ja velik in traja dlje časa (Samuelson & Nordhaus, 2009).

Kratkoročne fluktuacije v BDP-ju in zaposlitvi imajo danes velik vpliv na razvita gospodarstva. Glavni cilj današnje makroekonomije je razumevanje teh fluktuacij, saj predstavljajo periodični problem tako za ekonomiste kot tudi za politike. Iz ekonomske teorije je razvidno, da se makroekonomske spremenljivke premikajo sočasno. V času ekspanzije sočasno pada stopnja brezposelnosti, rastejo investicije in viša se življenjski standard prebivalstva. Nasprotno v času recesije raste stopnja brezposelnosti in padejo investicije ter življenjski standard (Nikoloski & Lazarov, 2010).

Zaradi različne dolžine trajanja ekspanzije in kontrakcije pa so poslovni cikli, kljub temu da gre za ponavljajoč pojav, nepredvidljivi. Poslovni cikli imajo kljub temu nekaj skupnih karakteristik: investicije in potrošnja so prociklične, kar pomeni, da med ekspanzijo rastejo, med recesijo pa padajo. To je ekonomsko smiselno, saj sta nacionalni proizvod in dohodki višji med ekspanzijo. Poleg tega je brezposelnost aciklična, saj med ekspanzijo pada, s tem pa je število delavnih ur prociklično, saj z ekspanzijo narašča. Nasprotno je produktivnost dela samo zmerno prociklična, realne plače pa skoraj aciklične. Omeniti velja še, da so

investicije trikrat bolj volatilne kot BDP, medtem ko je potrošnja za tretjino manj volatilna. To je logično, saj želijo gospodinjstva izgladiti potrošnjo, kar pomeni, da želijo potrošiti enako tako v dobrih kot v slabih časih (Drautzburg, 2019).

Tradicionalna analiza finančnih spodbud s strani države v času recesije se običajno osredotoča na kratkoročne vplive fiskalnih ukrepov na BDP in ustvarjanje delovnih mest. Problem pri tem je, da imajo lahko nekateri kratkoročni gospodarski pogoji dolgoročne posledice na gospodarstvo. Na primer izguba službe in padajoči prihodki lahko prisilijo družine, da odlašajo ali povsem opustijo univerzitetno izobrazbo svojih otrok, kar ima lahko dolgoročne posledice na gospodarstvo. Večja podjetja opustijo investicije v raziskave in razvoj, kar lahko povzroči izgubo tržnega deleža in posledično zaprtja podjetja. Zamrznitev posojil in znižana potrošnja gospodinjstev lahko ustavita kreacijo novih malih podjetij. Takšna dolgoročna škoda na ravni posameznikove ekonomske situacije in povzroča gospodarske brazgotine (angl. scarring) (Irons, 2009).

2.2 Vpliv gospodarske krize na srečo posameznikov

Rezultati raziskav vpliva gospodarske krize na **zdravje** populacije niso povsem homogeni, vendar kljub temu večina raziskav prikazuje škodljive posledice gospodarske krize na področju duševnega zdravja. Tu so izpostavljeni predvsem porast depresije, nespečnost, anksiozne motnje, zloraba alkohola in drugih psihoaktivnih substanc ter samomorilsko vedenje. Glavni faktorji tveganja za razvoj duševnih bolezni so brezposelnost, zadolženost, prekarni delovni pogoji, družbene in dohodkovne neenakosti, pomanjkanje socialne povezanosti in stanovanjska negotovost (Martín-Carrasco in drugi, 2016). Večina študij z redkimi izjemami je razkrila, da je med gospodarsko krizo in zdravjem posameznika negativna statistična povezava. Gospodarska kriza ima predvsem vpliv na mentalno zdravje, saj zvišuje stopnjo depresije in stopnjo samomorov. To se najpogosteje odraža pri populaciji delovno sposobnih moških. Ker je porast depresivnih stanj povezana z nižjimi nivoji lastnega zadovoljstva, kriza torej negativno vpliva na blaginjo (Chaves, Castellanos, Abrams & Vazquez, 2018).

Svetovna zdravstvena organizacija je leta 2009 svarila, da bi gospodarska kriza (2008) lahko vodila v povišan stres, povišano število samomorov in psihičnih bolezni. Najbolj prizadete bodo skupine prebivalstva z nizkimi dohodki in tisti, ki so zaradi krize izgubili veliko premoženja. Pomembno je, da se identificira najbolj ranljive skupine in da se ublaži posledice v najboljši možni meri. Nekateri empirični analize prejšnjih kriz so razkrile, da so ženske bolj občutljive kot moški (Gudmundsdottir, 2013). V času krize je najbolj prizadeta blaginja tistih z visokimi in tistih z nizkimi dohodki, najmanj pa je prizadet srednji razred – krivulja prizadetosti je U-oblike. Zaradi krize posamezniki odlašajo z nakupi trajnostnih dobrin (npr. avta), ker je izguba koristnosti nižja, če vztrajajo še nekaj časa s staro dobrino, kot če kupijo novo. Finančne izgube so povezane z znižanjem potrošnje. S padcem

potrošnje pa sledi tudi zmanjšanje prostega časa posameznikov, npr. v obliki dopusta ali odlašanja upokojitve (Shapiro, 2010).

Analiza krize na Danskem v osemdesetih letih prejšnjega stoletja je pokazala, da so se Danci relativno hitro prilagodili na novo gospodarsko okolje. Pri tem so bili neprivilegirani bolj prizadeti tako v smislu življenjskih pogojev kot v smislu psihičnega zdravja. Na Finskem in Veliki Britaniji je kriza najbolj prizadela psihično zdravje brezposelnih in tistih, ki imajo že sami po sebi probleme z zdravjem, samomorilske misli, finančne težave ali nezadostno socialno podporo – ti faktorji so bili povezani z razvojem psihičnih bolezni med krizo. Leta 2009 je analiza podatkov za ZDA pokazala, da se je psihično zdravje poslabšalo, potem ko je leta 2008 gospodarstvo padlo na najnižjo točko. Medtem so rezultati analize Velike Britanije pokazali, da se sreča Britancev med leti 2007-2008 statistično ni spremenila. Kljub težki gospodarski situaciji so Britanci pozitivno ocenjevali kvaliteto svojih življenj – na enakem nivoju, kot so bili leta 2005. Leta 2009 jih je veliko število izrazilo povišan stres, vendar je ta številka do leta 2010 padla na nivo leta 2005. Kljub temu, da je v času recesije zaupanje Britancev v nacionalno gospodarstvo in finančne institucije padlo, se njihov nivo sreče ni poslabšal (Gudmundsdottir, 2013).

Veenhoven in Hagenaars (1989) sta odkrila, da zaradi gospodarske krize ni splošnega padca v sreči ali povišane psihične bolezni v državah OECD, kljub temu, da je stopnja samomorov malo zrastla. Nadaljnja analiza pa je pokazala, da se stopnja sreče tistim, pri katerih je med krizo padla, tudi po koncu krize ni vrnila na začetno stanje. To ni skladno s teorijo adaptacije, ki pravi, da se v povprečju sreča posameznikov spreminja glede na dogodke, ki se zgodijo, vendar se hitro vrne v izhodiščni nivo sreče (Lucas, Clark, Georgellis & Diener, 2003).

Analiza Gudmundsdottirove (2013) je pokazala, da padec dohodkov in povišanje brezposelnosti sama po sebi nista negativno vplivala na srečo, temveč je imel največji vpliv padec posameznikov v finančno stisko. Padec nivoja sreče je bil zaznan po kolapsu gospodarstva. Sprememba v nivoju sreče je imela normalno porazdelitev – 40 % vzorčne populacije se nivo sreče po nastopu krize ni spremenil, preostalih 60 % je bilo enakomerno porazdeljenih med vzorčno populacijo, ki se ji je nivo sreče povišal oz. znižal. Gospodarska kriza je tako imela na srečo omejen vpliv. Najbolj so bili prizadeti posamezniki, ki so zabredli v finančno stisko.

V času krize delež pomembnosti dohodka za srečo posameznika pade, porastejo pa deleži pomembnosti ostalih dejavnikov (zdravstva, socialnih odnosov idr.). Dohodek ostane pomemben samo do mere potrošnje osnovnih materialnih dobrin (Guardiola, Picazo-Tadeo & Rojas, 2015). To je skladno z Easterlinovim paradoksom, ki pravi, da kljub povečevanju dohodkov (v primeru gospodarske krize pa gre za padanje dohodkov) nivo sreče ostaja bolj ali manj na enakem nivoju.

3 EMPIRIČNA ANALIZA VPLIVA GOSPODARSKE KRIZE NA BLAGINJO SLOVENCEV

V empiričnem delu magistrskega dela bom s podatki, pridobljenimi s pomočjo anket, ki jih izvaja Evropska banka za obnovo in razvoj (EBRD), analizirala, kako se je spreminjala sreča Slovencev v letih 2006, 2010 in 2016. Ugotavljala bom, kateri dejavniki bolj ali manj vplivajo na srečo posameznikov, s poudarkom na gospodarski krizi. Tako kot večina sveta je tudi Slovenija leta 2009 padla v finančno in posledično gospodarsko krizo, zato bom raziskala, kako je kriza vplivala na srečo v Sloveniji. Podatke zajete leta 2006 bom obravnavala kot podatke v času gospodarske prosperitete, podatke iz leta 2010 kot podatke v času gospodarske krize in podatke iz leta 2016 kot podatke, ki prikazujejo gospodarstvo po krizi, v času hitrega okrevanja. Ker ima dohodkovna neenakost v teoriji ekonomike sreče velik vpliv na srečo posameznika, se bom osredotočila tudi na spreminjanje stanja dohodkovne neenakosti v vseh treh opazovanih obdobjih.

3.1 Opredelitev problema

Kakšen je vpliv gospodarske krize na srečo Slovencev, je predvsem aktualno v današnjem času epidemije in krčenja gospodarstva. Slovenija je imela po podatkih SURS-a skozi celotno leto 2020 negativno gospodarsko rast, kar pomeni, da je od tretjega kvartala 2020 uradno v recesiji. Stopnja brezposelnosti se je od zadnjega kvartala 2019 do zadnjega kvartala 2020 dvignila za 1,1 odstotne točke na 5,1 %. Zanima me, kako se stanje gospodarstva odraža na zadovoljstvu posameznikov, zato bo moje **temeljno raziskovalno vprašanje: »Kako gospodarska kriza vpliva na srečo v Sloveniji?«**.

Da bi lahko analizirala vpliv krize na srečo Slovencev, moram najprej ugotoviti, kateri dejavniki nanjo vplivajo. Z empirično analizo anketnih podatkov bom preverila, katere spremenljivke imajo največji vpliv na posameznikovo dobro počutje. Predvidevam, da rezultati ne bodo preveč odstopali od spremenljivk, ki so običajno analizirane v ekonomski analizi sreče, to pa so: posameznikov dohodek, dohodkovna neenakost, družinski in družbeni odnosi, državne institucije, brezposelnost, zdravstveno stanje in starost ter izobrazba. Zato bo moje **prvo podvprašanje: »Ali so spremenljivke, ki jih izpostavlja teorija, vplivale na srečo Slovencev?«**

Ker gospodarska kriza povečuje brezposelnost in relativno revščino, sklepam, da je imela gospodarska kriza 2009 negativen vpliv na dohodkovno neenakost, kar pa ima lahko pomemben vpliv na srečo posameznika. Zato bo moje **drugo podvprašanje: »Kako gospodarska kriza vpliva na dohodkovno neenakost?«**.

Ker ljudje pogosto ocenjujejo kvaliteto lastnega življenja v primerjavi s kvaliteto življenja ostalih sodržavljanov, ocenjujem, da je dohodkovna neenakost pomemben faktor pri samooceni sreče posameznikov. Višja dohodkovna neenakost bi morala povzročiti večje

neenakosti v zadovoljstvu posameznikov. Moje **tretje podvprašanje** bo: »**Ali tisti, ki zaznavajo višjo neenakost, občutijo tudi nižje nivoje sreče?**«.

3.2 Opis metodologije

3.2.1 Opis vprašalnika

V magistrskem delu bom analizirala mikropodatke za Slovenijo iz treh zaporedno izvedenih anket na temo življenja v tranziciji (angl. Life in Transition, v nadaljevanju uradna kratica LiTS), ki jih približno vsakih 5 let izvaja Evropska banka za obnovo in razvoj (v nadaljevanju EBRD). Namen teh anket je proučevanje, kako je tranzicija v odprta tržna gospodarstva vplivala na države Balkana, srednjevzhodne Evrope, Baltske države in Skupnost neodvisnih držav z vključeno Mongolijo. EBRD se je pri izdelavi poročila osredotočila na posameznikove poglede na demokracijo, vlogo državnih organov in priložnosti v prihodnosti ter kako sprememba vpliva na posameznikovo srečo. Na podlagi rezultatov anket se je aktivno vključevala na problematična področja v posameznih državah, predvsem pa na reformo bančnega sektorja, liberalizacijo cen, privatizacijo državnih podjetij in vzpostavitvi pravnih sistemov, saj so to ključna področja, ki vodijo v prestrukturiranje gospodarstva (EBRD, 2006; EBRD, 2010; EBRD, 2016).

Podatke za prvo študijo LiTS je EBRD zbrala leta 2006. V anketo je bilo zajetih 29.000 posameznikov iz devetindvajsetih držav. Vprašanja so se nanašala na posameznikovo dohodkovno stanje, družbene odnose in vrednote, odnos do gospodarskih in političnih sprememb ter stanje na področju izobraževanja in zaposlitvenih možnosti (EBRD, 2006). Konec leta 2010 je bila narejena druga LiTS študija, ki je zajemala podatke za skoraj 39.000 gospodinjstev iz štiriintridesetih držav. Anketa je poleg kategorij vprašanj iz leta 2006 vključevala tudi nabor vprašanj o posameznikovih stališčih do podnebnih sprememb, vprašanja o podjetniški dejavnosti in vprašanja o vplivu gospodarske krize, ki se je začela konec leta 2008 (EBRD, 2010). Tretja LiTS študija je bila objavljena leta 2016, ko so se vplivi krize umirili, rezultati študije pa so pokazali povišanje ravni zadovoljstva. Anketa je bila poleg vprašanj o vplivu gospodarske krize dopolnjena z vprašanji o vplivu politike zategovanja pasu, ki je bila kot odgovor na krizo prisotna v mnogih državah (EBRD, 2016).

Na podlagi zbranih podatkov bom opazovala, kakšen je bil vpliv gospodarske krize na dohodkovno neenakost v Sloveniji ter na srečo Slovencev. Preverila bom tudi, ali je kriza pustila trajne posledice na dohodkovno neenakost in srečo.

Ker so se anketni vprašalniki skozi leta spreminjali in nadgrajevali z aktualnimi vsebinami, bom za primerjavo različnih časovnih obdobj izbrala vprašanja, ki so enaka v vseh treh študijah. Izbrana vprašanja sem po vsebini razdelila na 7 kategorij – na vprašanja, ki zadevajo:

- osnovna vprašanja o intervjuvancu,
- dohodkovno neenakost,
- brezposelnost,
- dohodek,
- družbene odnose,
- izobrazbo ter
- državne institucije.

V drugi in tretji študiji so v vprašalnik vključena še poglavja vprašanj o vplivu gospodarske krize, vendar za leto 2016 odgovorov za Slovenijo v podatkovni bazi ni, zato bom uporabila le odgovore iz leta 2010. Vprašanja v anketah so različnih tipov, prevladujejo pa vprašanja z Likertovo lestvico. Pri teh vprašanjih sem za namene analize spremenila odgovore Likertove lestvice v merske lestvice od 1 do 5 (oz. od 1 do 10). Tako transformirane podatke bom po vzoru različnih trženjskih raziskav obravnavala kot intervalne spremenljivke, iz katerih bom računala aritmetične sredine in mediane. Pri vseh vprašanjih, ki vsebujejo transformirane Likertove lestvice od 1 do 5 ali 1 do 10, predstavlja višja vrednost izraz večjega strinjanja s trditvijo. Na vsako vprašanje je vsaj nekaj anketirancev odgovorilo z odgovorom »Ne vem« ali pa je odgovor zavrnilo. To bom obravnavala kot neveljavne odgovore, ki jih bom pri izračunih povprečji izpustila – torej povprečja ne bodo izračunana iz celotnega vzorca, temveč zgolj iz veljavnih odgovorov.

V vprašalnikih iz leta 2010 in 2016 je nekaj takih vprašanj, ki se nanašajo na oceno trenutne situacije v primerjavi s situacijo pred štirimi leti. V vprašalniku iz leta 2006 pa so takšna vprašanja zastavljena kot ocena trenutne situacije v primerjavi s situacijo okoli leta 1989. Razlog za primerjavo z obdobjem okoli leta 1989 je raziskovanje odnosa anketirancev do prehoda iz komunističnih, socialističnih in drugih režimov na prosto tržno gospodarstvo. Sledeče študije pa želijo preveriti, če se je ta odnos v naslednjih letih kako spremenil. V mojih tabelah bodo vprašanja, ki se nanašajo na pretekla obdobja, zastavljena kot npr. »Gospodarska situacija je boljša kot pred štirimi leti«, vendar se je potrebno pri tem zavedati, da se odgovori leta 2006 pravzaprav nanašajo na primerjavo gospodarske situacije z letom 1989, kljub temu, da to v posameznih tabelah ne bo posebej poudarjeno.

Osnovna vprašanja o intervjuvancu vključujejo spol in starost ter samooceno zdravstvenega stanja merjeno na lestvici od 1 do 5. Poleg tega vključuje strinjanje s trditvijo: »Glede na vse trenutne razmere sem zdaj zadovoljen s svojim življenjem.«, prav tako merjeno na lestvici od 1 do 5.

Kategorijo vprašanj o **neenakosti** sestavljajo 4 vprašanja in sicer 3 o samooceni lastnega položaja na državni dohodkovni lestvici od 1 do 10 v tem trenutku, pred štirimi leti in čez štiri leta ter eno trditev, ki prikazuje mnenje anketirancev na lestvici od 1 do 5, ali bi se morala vrzel med revnimi in bogatimi zmanjšati.

Vprašanja o **brezposelnosti** se nanašata na to, ali je intervjuvanec kadarkoli bil in ali je trenutno v delovnem razmerju.

Kategorijo **dohodek** sestavlja 6 vprašanj, ki zadevajo znesek mesečne potrošnje za hrano, pijačo in tobačne izdelke, ter znesek mesečne potrošnje za prevoz in znesek letne potrošnje za izobraževanje, zdravstvene storitve, oblačila in obutev ter trajnostne dobrine.

Na **družbene odnose** se nanaša samo ena ocena na lestvici od 1 do 5, in sicer, ali lahko intervjuvanec zaupa preostalim državljanom.

Tri vprašanja o **izobrazbi** se nanašajo na to, kolikšen je najvišji nivo izobrazbe, ki so ga dosegli intervjuvanec in njegova mama ter oče.

Kategorijo vprašanj o **državnih institucijah** sestavlja 6 vprašanj merjenih na lestvici od 1 do 5, in sicer strinjanje s trditvami: ali je gospodarsko stanje boljše kot pred štirimi leti, ali je politična situacija boljša kot pred štirimi leti, ali je danes manj korupcije kot pred štirimi leti, zadovoljstvo s trenutnim stanjem gospodarstva in do katere mere zaupa intervjuvanec v predsednika ter zaupanje v vlado.

3.2.2 Opis vzorca

V vzorec za Slovenijo iz leta 2006 je zajetih 1001 posameznikov, od tega 64,5 % moških in 35,5 % žensk, v preostalih dveh študijah pa je bilo v vzorcih vključenih več žensk kot moških. Študija leta 2010 je v vzorec zajela 1000 posameznikov, od tega 48 % moških in 52 % žensk. Struktura po spolu je bila podobna tudi leta 2016, vendar je bilo v vzorec zajetih 1501 posameznikov. Stolpec »SKUPAJ« v tabeli 1 in sliki 7 prikazuje povprečja, kjer podatki niso ločeni glede na spol.

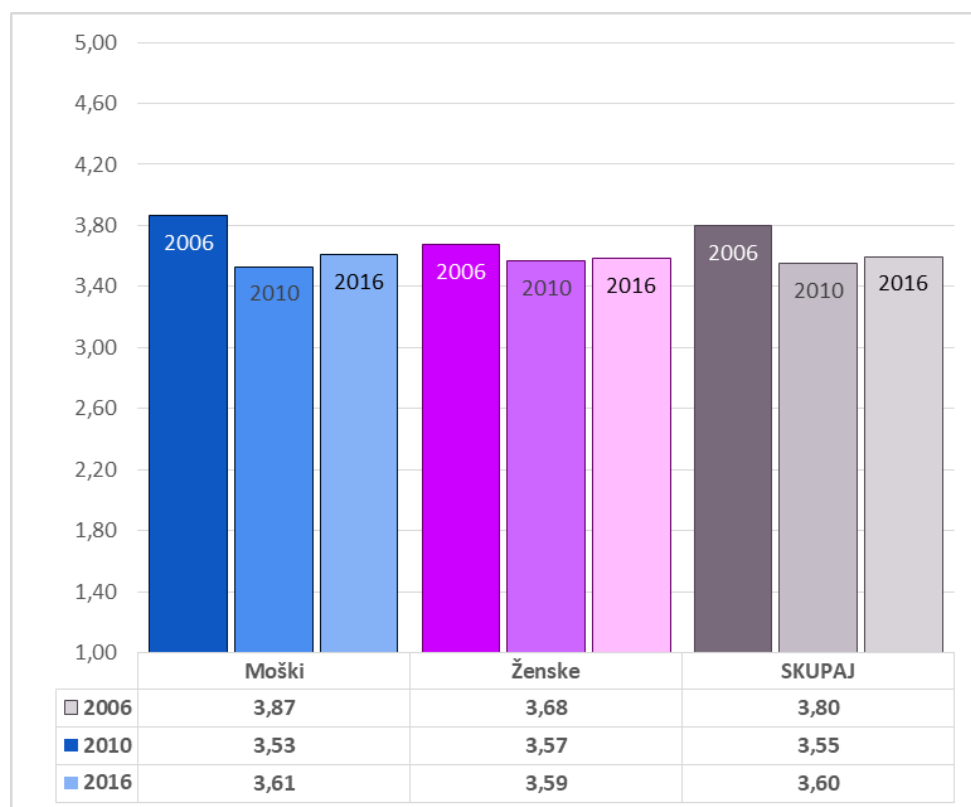
Tabela 1: Opisna statistika vzorca v letih 2006, 2010 in 2016

	Spolna struktura vprašanih								
	2006			2010			2016		
	N	1001		N	1000		N	1501	
	Moški	Ženske	SKUPAJ	Moški	Ženske	SKUPAJ	Moški	Ženske	SKUPAJ
	646	355	1001	480	520	1000	727	774	1501
	64,5%	35,5%	100,0%	48,0%	52,0%	100,0%	48,4%	51,6%	100,0%
Povprečna starost	51,7	54,4	52,7	50,1	51,3	50,7	53,4	57,1	55,3
Povprečna ocena zdravstvenega stanja (1 - 5)	3,66	3,41	3,57	3,76	3,67	3,72	3,61	3,44	3,52
Povprečno zadovoljstvo z življenjem (1 - 5)	3,87	3,68	3,80	3,53	3,57	3,55	3,61	3,59	3,60
Najvišja dosežena stopnja izobrazbe									
Brez izobrazbe	2,0%	0,8%	1,6%	1,9%	1,9%	1,9%	0,8%	1,8%	1,3%
Osnovna šola	18,4%	29,3%	22,3%	14,8%	15,2%	15,0%	16,4%	26,9%	21,8%
Srednja šola	41,0%	38,6%	40,2%	60,6%	60,4%	60,5%	1,0%	0,9%	0,9%
Visoka šola	16,7%	14,4%	15,9%	8,1%	7,9%	8,0%	63,7%	53,7%	58,6%
Univerzitetna diploma	20,6%	15,8%	18,9%	13,3%	13,5%	13,4%	9,8%	10,6%	10,2%
Podiplomska izobrazba	1,2%	1,1%	1,2%	1,3%	1,2%	1,2%	8,4%	6,1%	7,2%

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Slika 7: Prikaz povprečnega zadovoljstva z življenjem (merjenega na lestvici od 1 do 5) za moške, ženske in skupno povprečje v letih 2006, 2010 in 2016

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

3.3 Empirična analiza

V empiričnem delu naloge bom skušala odgovoriti na **temeljno raziskovalno vprašanje**: »Kako gospodarska kriza vpliva na srečo v Sloveniji?«, pri čemer me bo zanimalo tudi:

- »Ali so spremenljivke, ki jih izpostavlja teorija, vplivale na srečo Slovencev?«
- »Kako gospodarska kriza vpliva na dohodkovno neenakost?«.
- »Ali tisti, ki zaznavajo višjo neenakost, izkazujejo tudi nižje nivoje sreče?«.

3.3.1 Analiza gospodarskih in političnih razmer ter zaupanja v državo in sodržavljanje

Prvi dve vprašanji v kategorij državnih institucij se nanašata na mnenje anketirancev o gospodarskih razmerah v Sloveniji. Prvo vprašanje se nanaša na primerjavo trenutne situacije s preteklo, medtem ko se drugo vprašanje nanaša zgolj na oceno trenutne gospodarske situacije. Odgovori so prikazani v tabeli 2, tabeli 3 in sliki 8.

Tabela 2: Odgovori na strinjanje s trditvijo: »Godpodarska situacija je boljša kot pred štirimi leti« ter prikaz povprečnega zadovoljstva z življenjem

Vprašanje Odgovori Leto	Ekonomska situacija je boljša kot pred štirimi leti			Izračunano povprečno zadovoljstvo z življenjem glede na vprašanje		
	2006	2010	2016	2006	2010	2016
Sploh ne drži	10,5%	31,5%	28,2%	3,33	3,41	3,34
Ne drži	26,8%	50,5%	44,5%	3,65	3,59	3,59
Niti drži niti ne drži	18,7%	10,3%	12,3%	3,73	3,64	3,86
Drži	24,6%	4,7%	10,8%	3,99	3,83	3,92
Popolnoma drži	9,2%	1,0%	1,0%	4,36	3,44	3,80
NA	10,3%	2,0%	3,1%	-	-	-
Povprečje	2,95	1,91	2,09	-	-	-
Mediana	3	2	2	-	-	-

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Največ anketirancev se ne strinja s trditvijo, da je so bile razmere v gospodarstvu leta 2006 boljše kot leta 1989, sicer pa so odgovori relativno enakomerno razporejeni – nekoliko večji delež odgovorov nakazuje na nestrinjanje s trditvijo. Mediana odgovorov je »Niti drži niti ne drži«, povprečje pa 2,95, zato težko zaključimo, da so Slovenci favorizirali gospodarsko situacijo leta 2006 ali leta 1989.

Leta 2010 se več kot očitno anketiranci ne strinjajo več s trditvijo, da je trenutna gospodarska situacija boljša kot leta 2006 - strinjanje oz. popolno strinjanje je izrazilo zgolj 5,7 % anketirancev, medtem ko je nestrinjanje oz. popolno nestrinjanje izrazilo kar 82,0 %. Znižala se je tudi vrednost mediane odgovorov na »Ne drži«, povprečje pa na 1,91.

Leta 2016 je mediana odgovorov na trditev, da je trenutna gospodarska situacija boljša kot pred štirimi leti, še vedno »Ne drži«, povprečje pa je malenkost narastlo, na 2,09. Še vedno se več kot dve tretjini anketirancev ne strinja s trditvijo, vendar je ta odstotek padel na 72,8 %. V razponu desetih let je strinjanje s trditvijo v povprečju padlo za 22,0 %, nestrinjanje pa narastlo za 35,5 %.

Tabela 3: Odgovori na strinjanje s trditvijo: »Zadovoljen sem s trenutno gospodarsko situacijo« ter prikaz povprečnega zadovoljstva z življenjem

Vprašanje Odgovori Leto	Zadovoljen sem s trenutno ekonomsko situacijo			Izračunano povprečno zadovoljstvo z življenjem glede na vprašanje		
	2006	2010	2016	2006	2010	2016
Sploh ne drži	8,4%	23,5%	26,9%	3,43	3,17	3,36
Ne drži	23,2%	42,4%	45,1%	3,51	3,59	3,56
Niti drži niti ne drži	27,4%	19,1%	13,2%	3,75	3,62	3,80
Drži	28,3%	11,3%	10,7%	3,99	3,96	3,98
Popolnoma drži	6,9%	1,8%	0,5%	4,65	4,00	4,86
NA	5,9%	1,9%	3,7%	-	-	-
Povprečje	3,02	2,24	2,09	-	-	-
Mediana	3	2	2	-	-	-

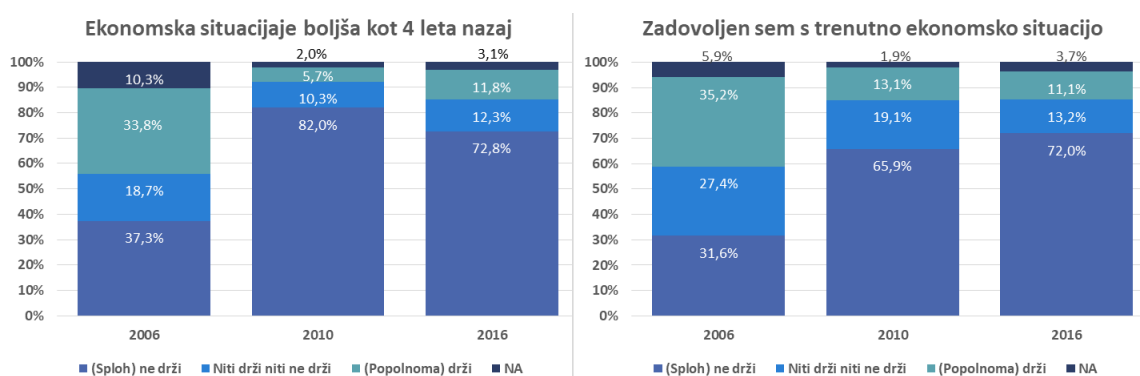
Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Odgovori na zadovoljstvo z gospodarsko situacijo leta 2006 kažejo podobne odgovore kot primerjava gospodarske situacije s preteklo, le da je nekoliko več anketirancev pri tem srednjega mnenja (»Niti drži niti ne drži«), kar je tudi mediana in povprečje odgovorov.

Ocena zadovoljstva s trenutno gospodarsko situacijo leta 2010 pa tako kot pri letu 2006 kaže na bolj pozitivne rezultate kot pri trditveni primerjavi s preteklostjo, saj je nestrinjanje oz. popolno nestrinjanje s trditvijo izrazilo 65,9 %, kar je 16,1 odstotne točke manj kot pri primerjavi dveh obdobji. Razlika v odstotnih točkah se je porazdelila med strinjanje oz. popolno strinjanje s trditvijo (13,1 %, kar je 7,4 odstotne točke več kot pri primerjavi dveh obdobji) in na srednji odgovor (»Niti drži niti ne drži«), ki je narasel za 8,8 odstotnih točk.

Mediana in povprečni odgovor Slovenca na zadovoljstvo z gospodarsko situacijo leta 2016 se ne razlikuje od odgovorov na trditev, da je gospodarska situacija leta 2016 boljša kot pred štirimi leti. Skozi opazovana obdobja je zadovoljstvo s trenutno gospodarsko situacijo padalo, kar je kontradiktorno z odgovori, ki primerjajo trenutno gospodarsko situacijo s preteklostjo – leta 2016 so bili ljudje nekoliko bolj prepričani, da je gospodarska situacija boljša kot pred štirimi leti, medtem ko so s trenutno gospodarsko situacijo leta 2016 manj zadovoljni kot leta 2010.

Slika 8: Grafični prikaz zadovoljstva s preteklo in sedanjo gospodarsko situacijo v vseh treh letih.

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Iz drugega dela tabele 2 in tabele 3 je razvidno, da posameznikova percepcija gospodarske situacije vpliva na njihovo srečo. Tisti, ki so izražali zadovoljstvo s stanjem gospodarstva, so v povprečju navajali tudi višje nivoje zadovoljstva z življenjem.

Tretje in četrto vprašanje v kategoriji državnih institucij se nanašata na strinjanje s trditvijo: »Politična situacija je boljša kot pred štirimi leti« in na trditev: »Danes je manj korupcije kot pred štirimi leti«. Odgovori anketirancev pa so prikazani v tabeli 4, tabeli 5 in sliki 9 ter kažejo podobne vzorce kot odgovori na vprašanje glede gospodarske situacije.

Tabela 4: Odgovori na strinjanje s trditvijo: »Politična situacija je boljša kot pred štirimi leti« in trditvijo: ter prikaz povprečnega zadovoljstva z življenjem

Vprašanje Odgovori Leto	Politična situacija je boljša kot pred štirimi leti			Izračunano povprečno zadovoljstvo z življenjem glede na vprašanje		
	2006	2010	2016	2006	2010	2016
Sploh ne drži	10,4%	29,3%	33,1%	3,42	3,34	3,37
Ne drži	23,5%	45,3%	44,4%	3,67	3,59	3,65
Niti drži niti ne drži	20,7%	14,7%	11,7%	3,73	3,66	3,90
Drži	22,4%	6,2%	5,4%	3,98	3,85	3,80
Popolnoma drži	9,0%	0,4%	0,6%	4,31	2,75	3,67
NA	14,1%	4,1%	4,7%	-	-	-
Povprečje	2,95	1,99	1,91	-	-	-
Mediana	3	2	2	-	-	-

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Na vprašanje o politični situaciji so anketiranci leta 2006 odgovarjali zelo podobno kot na vprašanja glede gospodarske situacije. Ponovno se večina anketirancev ne strinja s trditvama, ampak so odgovori relativno enakomerno porazdeljeni, zato ne moremo trditi, da so Slovenci preferirali politiko leta 1989.

Leta 2010 odgovori na politično situacijo v tabeli 4 in sliki 9 kažejo v večini nestrinjanje s trditvijo, saj se 74,6 % anketirancev sploh ne strinja oz. ne strinja s trditvijo. To je podobno kot odgovori na vprašanje glede gospodarske situacije. Mediana odgovorov je »Ne drži«, povprečni odgovor pa nakazuje na malenkost bolj pozitiven odnos do politične kot do gospodarske situacije, vendar je še vedno pod 2.

Medtem ko se je mnenje glede gospodarske situacije leta 2016 v primerjavi s preteklimi štirimi leti malenkost izboljšalo, je negativno mnenje glede politične situacije še bolj narastlo (za dodatne 2,9 odstotne točke) – 77,6 % anketirancev se leta 2016 ne strinja oz. sploh ne strinja, da je politična situacija boljša kot pred štirimi leti. Mediana odgovorov je »Ne drži«, povprečje pa je padlo od leta 2010 iz 1,99 na 1,91 v letu 2016. V razponu desetih let je strinjanje s trditvijo v povprečju padlo za 25,4 odstotnih točk, nestrinjanje pa narastlo za 43,6 odstotnih točk.

Tabela 5: Odgovori na strinjanje s trditvijo: »Danes je manj korupcije kot pred štirimi leti« ter prikaz povprečnega zadovoljstva z življenjem

Vprašanje	Danes je manj korupcije kot pred štirimi leti			Izračunano povprečno zadovoljstvo z življenjem glede na vprašanje			
	Odgovori Leto	2006	2010	2016	2006	2010	2016
Sploh ne drži		23,3%	32,4%	35,4%	3,81	3,50	3,42
Ne drži		24,8%	38,2%	38,2%	3,68	3,61	3,67
Niti drži niti ne drži		19,7%	14,0%	9,5%	3,68	3,55	3,77
Drži		11,0%	8,1%	5,4%	4,03	3,52	3,81
Popolnoma drži		3,8%	2,1%	1,5%	4,08	3,50	3,74
NA		17,5%	5,2%	10,0%	-	-	-
Povprečje		2,36	2,04	1,88	-	-	-
Mediana		2	2	2	-	-	-

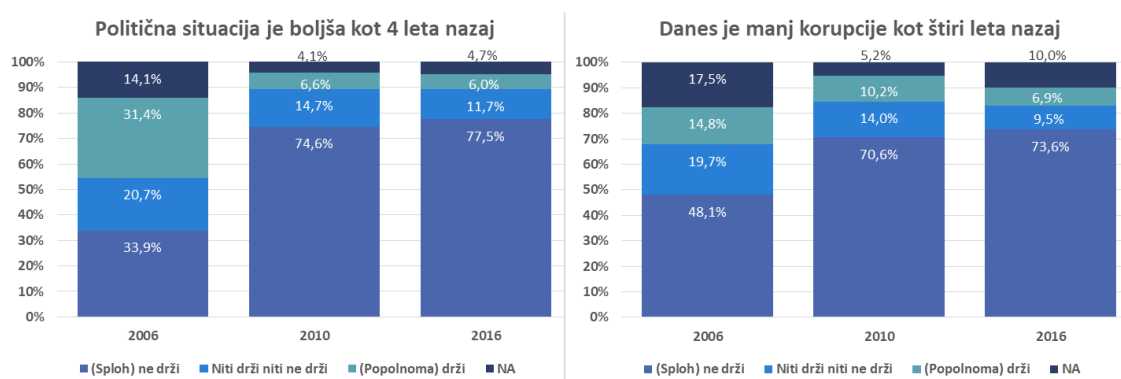
Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Odgovori pa niso tako enakomerno porazdeljeni v tabeli 5, pri trditvi glede korupcije, saj se 48,1 % anketirancev popolnoma ne strinja oz. ne strinja s trditvijo, da je leta 2006 manj korupcije kot leta 1989. Mediana odgovorov je »Ne drži«, povprečje pa 2,36.

O stanju korupcije imajo anketiranci še nekoliko bolj pozitiven odnos kot do politične situacije (zaradi višjega povprečja, mediana pa je enaka), vendar se še vedno 70,6 % anketirancev sploh ne strinja oz. ne strinja s trditvijo.

Še slabše kot politično situacijo pa anketiranci v povprečju ocenjujejo stanje korupcije v primerjavi s preteklimi štirimi leti. Mediana je enaka, medtem ko je povprečni odgovor 1,88 – pri tem je potrebno opozoriti, da na nižje povprečje vpliva tudi višji delež neveljavnih odgovorov, ki ni zajet v izračun povprečja. Strinjanje oz. popolno strinjanje s trditvijo, da je v opazovanem obdobju manj korupcije kot pred štirimi leti, je v desetih letih padlo za 7,9 odstotnih točk, nestrinjanje oz. popolno nestrinjanje pa je narastlo za 25,6 odstotnih točk.

Slika 9: Grafični prikaz primerjave zadovoljstva s preteklo in sedanjo politično situacijo ter trenutnim stanjem korupcije v vseh treh letih.

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Tudi politična situacija kaže povezavo s posameznikovim zadovoljstvom. V drugem delu tabele 4 je vzorec jasno razviden – tisti, ki izkazujejo zadovoljstvo s trenutno politično

situacijo, izkazujejo v povprečju tudi višjo raven zadovoljstva z življenjem (izjema se kaže v letih 2010 in 2016 pri tistih, ki se popolnoma strinjajo, saj je delež takih zelo nizek). Povezava med posameznikovo srečo in percepcijo korupcije pa iz drugega dela tabele 5 ni povsem jasna. Leta 2006 je zadovoljstvo tistih, ki se sploh ne strinjajo, da je danes manj korupcije kot leta 1989, višje kot pri tistih, ki so kot odgovor podali »Ne drži« in nevtralno mnenje. Analiza leta 2010 daje slutiti, kakor da sploh ni povezave med povprečnim zadovoljstvom posameznikov in stanju korupcije, do leta 2016 pa je povezava ponovno jasna – tisti, ki zaznavajo manj korupcije kot pred štirimi leti, izkazujejo tudi višje zadovoljstvo z življenjem.

Peto in šesto vprašanje v sklopu državnih institucij se nanaša na zaupanje državljanov v predsednika države in vlado. Odgovori so prikazani v tabeli 6 in sliki 10, hitro pa lahko opazimo, da zaupanje tako v predsednika države kot v vlado skozi opazovana obdobja pada. Iz povprečja pa je razvidno, da Slovenci nekoliko bolj zaupajo v predsednika države kot v vlado.

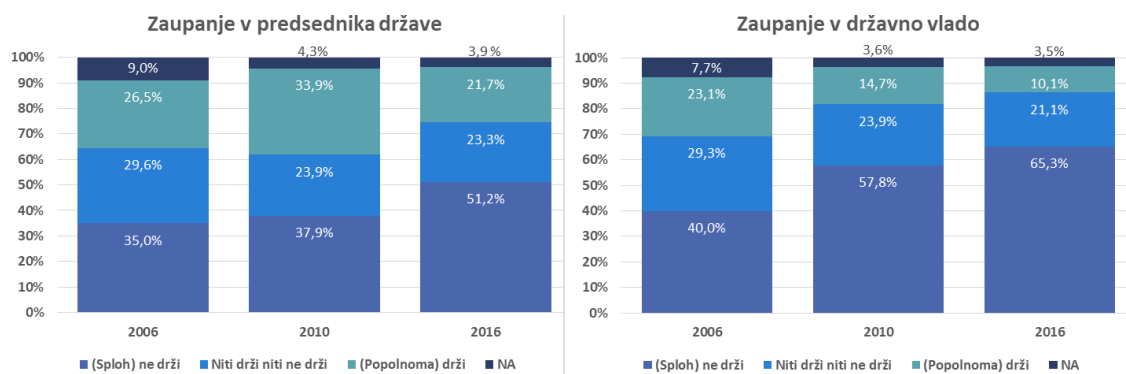
Leta 2006 se je največ Slovencev opredelilo kot »Niti zaupam niti ne zaupam« tako v predsednika države kot v vlado. Nezaupanje oz. popolno nezaupanje v predsednika je izrazilo 35,0 % anketirancev, v vlado pa 40,0 %. Anketiranci so izrazili zaupanje oz. popolno zaupanje v predsednika države v 26,5 %, v vlado pa je zaupalo oz. popolnoma zaupalo 23,1 % vprašanih. Približno enak delež vprašanih je izrazilo nevtralno mnenje.

Tabela 6: Odgovori na zaupanje v predsednika Slovenije in slovensko vlado v vseh treh opazovanih obdobjih

Vprašanje Odgovori Leto	Zaupanje v predsednika države			Zaupanje v državno vlado		
	2006	2010	2016	2006	2010	2016
Sploh ne zaupam	14,2%	16,5%	28,1%	16,5%	31,3%	36,3%
Ne zaupam	20,8%	21,4%	23,1%	23,5%	26,5%	29,0%
Niti zaupam niti ne zaupam	29,6%	23,9%	23,3%	29,3%	23,9%	21,1%
Zaupam	19,8%	26,5%	18,3%	17,8%	12,9%	9,5%
Popolnoma zaupam	6,7%	7,4%	3,3%	5,3%	1,8%	0,7%
NA	9,0%	4,3%	3,9%	7,7%	3,6%	3,5%
Povprečje	2,82	2,86	2,43	2,70	2,25	2,06
Mediana	3	3	2	3	2	2

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Slika 10: Grafični prikaz odgovorov glede zaupanja v predsednika države ter v vlado

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Na vprašanje o zaupanju v predsednika države je leta 2010 je največ anketirancev odgovorilo z »Zaupam«, na vprašanje o zaupanju v vlado pa »Sploh ne zaupam«. Tako je mediana odgovorov o zaupanju v predsednika ostala na nivoju »Niti zaupam niti ne zaupam«, medtem ko je mediana zaupanja v vlado padla na odgovor »Ne zaupam« – največ anketirancev je na vprašanje o zaupanju v vlado odgovorilo s »Sploh ne zaupam«. Popolno zaupanje oz. zaupanje v predsednika je leta 2010 izrazilo 33,9 % vprašanih, medtem ko je ta odstotek za vlado 14,7 %. Popolno nezaupanje oz. nezaupanje v predsednika pa je izrazilo 37,9 %, v vlado pa 57,8 % anketirancev.

Leta 2016 je tudi večina odgovorov glede zaupanja v predsednika padlo na »Sploh ne zaupam«, zato se je tudi mediana spustila na odgovor »Ne zaupam«. Enak modus odgovorov opazimo tudi pri vprašanju zaupanja v vlado. Popolno zaupanje oz. zaupanje v predsednika je izkazalo 21,7 %, v vlado pa 10,1 % vprašanih, medtem ko je popolno nezaupanje oz. nezaupanje v predsednika izrazilo 51,2 %, v vlado pa 65,3 %. V obdobju desetih let je zaupanje oz. popolno zaupanje v predsednika države padlo za 4,8 odstotnih točk, medtem ko je nezaupanje oz. popolno nezaupanje narastlo za 16,2 odstotnih točk. Za vlado je padec zaupanja znašal 13,0 odstotnih točk, nezaupanje pa je narastlo za 25,3 odstotne točke.

V sklopu zaupanja v predsednika države in v vlado je smiselno predstaviti še, kakšno je **zaupanje v druge sodržavljane**. Modus in mediana na vprašanje o zaupanju v povprečnega Slovence je v vseh treh opazovanih obdobjih »Niti zaupam niti ne zaupam«. Delež tistih, ki sploh ne zaupajo oz. ne zaupajo, je v vseh treh letih bistveno nižji kot pri zaupanju v predsednika države ali vlado. Najnižje povprečje pri zaupanju v sodržavljane je prav leta 2006, ko je bilo zaupanje v politiko najvišje. Povprečno najvišje zaupanje v sodržavljane pa je bilo najvišje prav v obdobju krize (leta 2010). V tabeli 7 in sliki 11 lahko opazimo, da je kljub bolj pozitivno naravnanim odgovorom delež takih, ki popolnoma zaupajo v sodržavljane, nizek (z izjemo leta 2010) oziroma nižji od deleža tistih, ki jim sploh ne zaupajo. Iz slike 11 je razvidno tudi, da je delež neodločenih državljanov (»Niti drži niti ne drži«) skozi vsa opazovana obdobja naraščal.

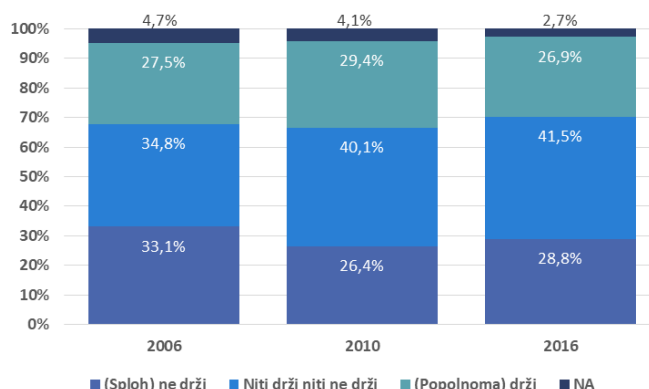
Tabela 7: Odgovori na vprašanje: »Generalno gledano, ali mislite, da lahko zaupate povprečnemu sodržavljanu?« v vseh treh opazovanih obdobjih

Vprašanje Odgovori Leto	Generalno gledano, ali mislite, da lahko zaupate povprečnemu sodržavljanu?			Izračunano povprečno zadovoljstvo z življenjem glede na vprašanje		
	2006	2010	2016	2006	2010	2016
Sploh ne zaupam	9,4%	4,5%	7,9%	3,63	3,09	2,89
Ne zaupam	23,7%	21,9%	21,0%	3,69	3,39	3,47
Niti zaupam niti ne zaupam	34,8%	40,1%	41,5%	3,79	3,52	3,64
Zaupam	25,3%	26,4%	24,4%	3,96	3,82	3,82
Popolnoma zaupam	2,2%	3,0%	2,5%	4,19	3,70	3,95
NA	4,7%	4,1%	2,7%	-	-	-
Povprečje	2,87	3,02	2,93	-	-	-
Mediana	3	3	3	-	-	-

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Drugi del tabele 7 ponovno prikazuje povezavo med povprečnim izraženim zaupanjem v sodržavljanje in povprečnim izraženim zadovoljstvom. Tisti, ki v povprečju izražajo višjo raven zaupanja v sodržavljanje, izražajo tudi višje povprečne nivoje zadovoljstva, kar potrjuje pomembnost vpliva dobrih družbenih odnosov na srečo posameznikov.

Slika 11: Grafični prikaz odgovorov na vprašanje glede zaupanja v sodržavljanje

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

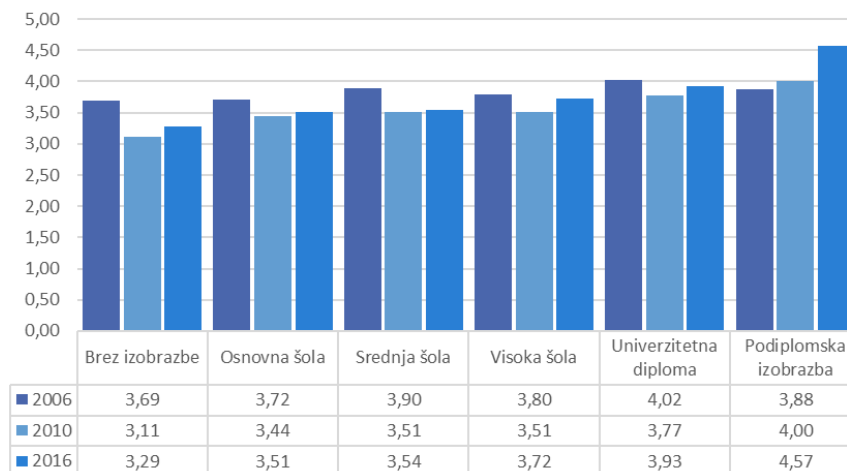
3.3.2 Kriza in sreča posameznikov

3.3.2.1 Opis gibanja sreče posameznikov

Glede na to, da je slovensko gospodarstvo leta 2009 zajela gospodarska kriza, lahko pričakujemo, da bodo anketiranci izkazovali leta 2010 v povprečju nižje zadovoljstvo z življenjem, kar je tudi razvidno iz slike 12, slike 13 in slike 14. Ne glede na stopnjo izobrazbe anketiranci leta 2010 izkazujejo nižje nivoje zadovoljstva, ki pa se do leta 2016 nekoliko dvigne, vendar nikjer na predkrizni nivo leta 2006.

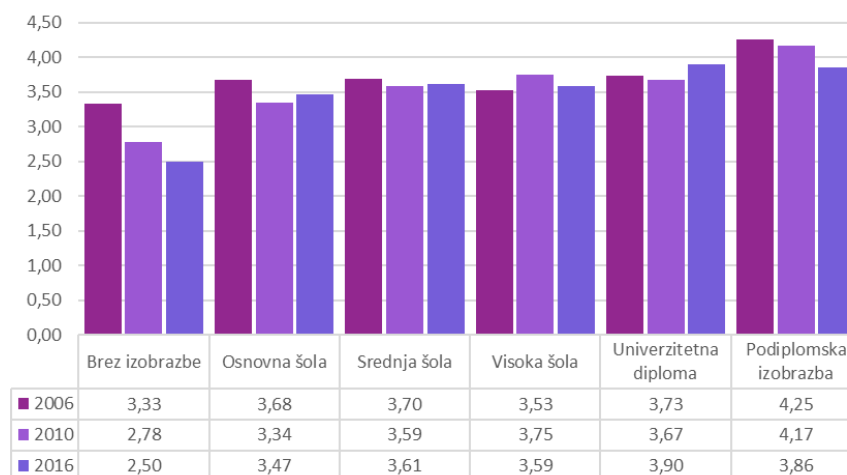

Slika 12: Povprečna ocena zadovoljstva z življenjem v vseh treh opazovanih obdobjih glede na izobrazbeno strukturo za moške

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Slika 13: Povprečna ocena zadovoljstva z življenjem v vseh treh opazovanih obdobjih glede na izobrazbeno strukturo za ženske

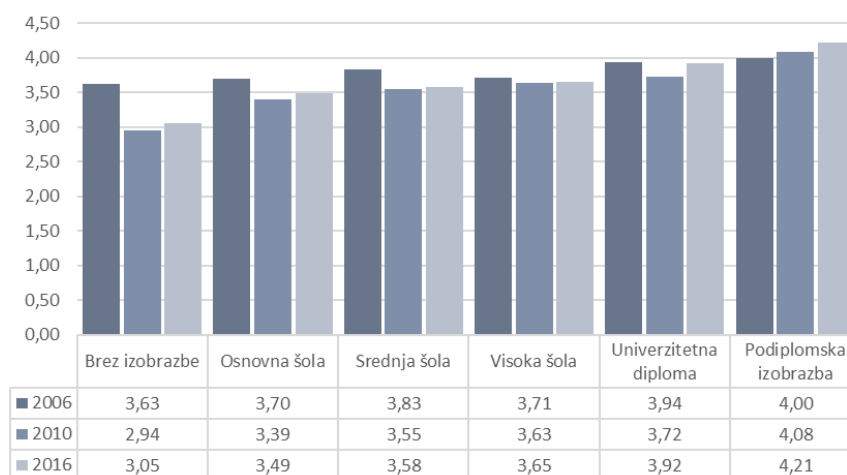
Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Poseben vzorec odgovorov lahko opazimo pri moških s podiplomsko izobrazbo (slika 12), katerih zadovoljstvo z življenjem je v vseh treh študijah naraščalo (rast od leta 2006 do leta 2016 znaša 17,8 %), nasprotno pa je ženskam s podiplomsko izobrazbo (slika 13) zadovoljstvo od leta 2006 vseskozi padalo (padec od leta 2006 do leta 2016 znaša 9,2 %). Vsi moški razen magistrstov in doktorjev so leta 2010 izkazovali v povprečju nižje zadovoljstvo z življenjem. Izjema leta 2010 so tudi ženske z visoko izobrazbo, ki so med krizo izkazale najvišje nivoje zadovoljstva. Moškim in ženskam s srednješolsko izobrazbo pa se povprečno zadovoljstvo leta 2016 od leta 2010 ni bistveno povišalo. V povprečju se je moškim in ženskam z vsaj univerzitetno izobrazbo od leta 2006 do leta 2010 zadovoljstvo

znižalo za 1,6 %, medtem ko je moškimi s preostalimi nivoji izobrazbe leta 2010 zadovoljstvo v povprečju padlo za 10,1 %, ženskam pa za 5,6 %.

Iz slike 14, kjer podatki niso ločeni glede na spol, lahko razberemo, da posamezniki z višjim doseženim nivojem izobrazbe v povprečju dosegajo višje nivoje zadovoljstva v vseh treh opazovanih obdobjih. Izjema pri tem trendu so leta 2006 tisti, ki so dosegli visokošolsko izobrazbo, saj so na približno enakem nivoju kot tisti, ki so naredili zgolj osnovno šolo. V času gospodarske krize in leta 2016 pa povprečna ocena zadovoljstva raste z višjimi nivoji izobrazbe. Sklepamo lahko, da dosežena stopnja izobrazbe igra vlogo v sreči posameznikov, še bolj izrazito vlogo pa ima v času gospodarske krize, ko je trg dela bolj rigiden.

Slika 14: Povprečna ocena zadovoljstva z življenjem v vseh treh opazovanih obdobjih glede na izobrazbeno strukturo neodvisno od spola

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Leta 2016 je največji delež brezposelnih oseb imelo doseženo srednješolsko izobrazbo, zato lahko sklepamo, da se jim povprečni nivo sreče leta 2016 od leta 2010 ni opazno dvignil tako kot pri ostalih stopnjah izobrazbe. Pri visokošolski izobrazbi opazimo podobne vzorce, vendar je razlog za to ravno nasprotno gibanje povprečnega zadovoljstva med moškimi in ženskami (moškimi je leta 2010 zelo padlo, medtem ko je ženskam tega leta zelo narastlo).

Tabela 8: Povprečno zadovoljstvo z življenjem leta 2006 razdeljeno na spol, izobrazbo in iskanje zaposlitve

Povprečno zadovoljstvo z življenjem	2006						
	DA (n = 37; 3,7 %)			NE (n = 964; 96,3 %)			Skupaj
Ali iščete zaposlitev?	Moški	Ženske	SKUPAJ	Moški	Ženske	SKUPAJ	
Izobrazba Spol							
Brez izobrazbe				3,69	3,33	3,63	3,63
Osnovna šola	2,00	5,00	3,50	3,73	3,67	3,70	3,70
Srednja šola	4,00	3,00	3,65	3,89	3,73	3,84	3,83
Visoka šola	3,80	4,00	3,88	3,80	3,50	3,70	3,71
Univerzitetna diploma	3,33	2,67	2,89	4,04	3,86	3,99	3,94
Podiplomski študij				3,88	4,25	4,00	4,00
Skupaj	3,75	3,19	3,50	3,87	3,70	3,81	3,80
Nižje zadovoljstvo v (%)	-3,2%	-13,8%	-8,2%	-	-	-	-

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Leta 2006 je 3,7 % anketirancev (2,0 % moških in 1,7 % žensk) iskalo zaposlitev (tabela 8). Ti skupaj v povprečju izražajo 8,2 % nižje zadovoljstvo z življenjem. Občutno manj srečne so brezposelne ženske kot brezposelni moški, saj izražajo v povprečju 13,8 % nižje zadovoljstvo od zaposlenih, medtem ko so brezposelni moški od zaposlenih manj srečni zgolj za 3,2 %. Najnižje zadovoljstvo izmed vseh treh izražajo prav brezposelne ženske z univerzitetno diplomom – pri tem je iz analize izključen moški z osnovno šolo, ker gre le za enega anketiranca.

Tabela 9: Povprečno zadovoljstvo z življenjem leta 2010 razdeljeno na spol, izobrazbo in iskanje zaposlitve

Povprečno zadovoljstvo z življenjem	2010						
	DA (n = 166; 16,6 %)			NE (n = 834; 83,4 %)			Skupaj
Ali iščete zaposlitev?	Moški	Ženske	SKUPAJ	Moški	Ženske	SKUPAJ	
Izobrazba Spol							
Brez izobrazbe	3,00		3,00	3,13	2,78	2,94	2,94
Osnovna šola	3,13	2,90	3,00	3,48	3,41	3,45	3,39
Srednja šola	3,46	3,36	3,40	3,51	3,64	3,58	3,55
Visoka šola	3,50	3,27	3,38	3,52	3,93	3,72	3,63
Univerzitetna diploma	4,10	3,00	3,50	3,71	3,81	3,76	3,72
Podiplomski študij				4,00	4,17	4,08	4,08
Skupaj	3,51	3,25	3,36	3,53	3,64	3,59	3,55
Nižje zadovoljstvo v (%)	-0,5%	-10,7%	-6,2%	-	-	-	-

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Odstotek ljudi, ki so iskali zaposlitev leta 2010, je narasel na 16,6 % anketirancev (7,3 % moških in 9,3 % žensk), ti pa so skupaj v povprečju izkazovali 6,2 % nižje zadovoljstvo z življenjem od tistih, ki zaposlitve v tem obdobju niso iskali (tabela 9). Pri tem je potrebno poudariti, da so moški, ki so iskali zaposlitev, v povprečju le za 0,5 % manj zadovoljni z življenjem, od zaposlenih moških, medtem ko so ženske, ki so iskale zaposlitev, tiste, ki vlečejo odstopno razliko v absolutnem smislu navzgor, saj v povprečju izražajo 10,7 % manj zadovoljstva od zaposlenih žensk. Opazimo lahko, da je odstotna razlika nižjega zadovoljstva tako pri moških kot pri ženskah, ki iščejo zaposlitev, v primerjavi s tistimi, ki leta 2010 ne iščejo zaposlitve, za oba spola nižja, kot je ta odstotna razlika leta 2006. To je

lahko prav posledica krize, saj je takrat ostalo brezposelnih veliko oseb in psihični ter družbeni strošek izgube zaposlitve ni bil tako visok kot leta 2006. Ta domneva je skladna s teorijo vpliva brezposelnosti na srečo posameznika Freya in Stutzerja (2002).

Tabela 10: Povprečno zadovoljstvo z življenjem leta 2016 razdeljeno na spol, izobrazbo in iskanje zaposlitve

Povprečno zadovoljstvo z življenjem	2016							
	DA (n =82; 5,5 %)			NE (n = 1.419; 94,5 %)			Skupaj	
	Izobrazba Spol	Moški	Ženske	SKUPAJ	Moški	Ženske		SKUPAJ
Brez izobrazbe		3,00	3,00	3,00	2,50	3,31	3,05	3,05
Osnovna šola	3,50	3,57	3,55	3,55	3,47	3,51	3,49	3,49
Srednja šola	3,16	2,88	3,02	3,02	3,63	3,58	3,61	3,58
Visoka šola	2,60	4,00	2,83	2,83	3,68	3,72	3,70	3,65
Univerzitetna diploma	3,67	3,50	3,55	3,55	3,91	3,97	3,94	3,92
Podiplomski študij	4,00	4,00	4,00	4,00	3,83	4,67	4,25	4,21
Skupaj	3,18	3,16	3,17	3,17	3,63	3,61	3,62	3,60
Nižje zadovoljstvo v (%)	-12,3%	-12,6%	-12,4%	-12,4%	-	-	-	-

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Leta 2016 je 5,5 % anketirancev iskalo zaposlitev, od tega 2,6 % moških in 2,9 % žensk (tabela 10). Največ jih je imelo srednješolsko izobrazbo (3,4 %), 0,7 % pa je bilo takih, ki so dokončali osnovno šolo in enak delež takih z univerzitetno diplomom. Skupaj brezposelni izražajo 12,4 % nižje zadovoljstvo z življenjem (kar je najvišja razlika v vseh treh opazovanih obdobjih), razlika med spoloma pa je zanemarljiva. Glede na spremenljivko brezposelnost ima ta bolj negativni vpliv na ženske kot na moške, vendar je razlika skozi študije padala. Opazimo lahko, da povprečno zadovoljstvo brezposelnih moških v vseh treh letih pada, medtem ko so brezposelne ženske prav leta 2010 izkazovale najvišje nivoje zadovoljstva. Razlog za to razliko v zadovoljstvu med spoloma so lahko tudi razlike v družbenih normah. Raziskava van der Meera (2014) je pokazala, da zaposlitveni status močnejše vpliva na zadovoljstvo moških kot na zadovoljstvo žensk. Trdi, da imajo ženske več različnih virov, preko katerih lahko dosežajo višjo družbeno pozicijo. Pri tem je eden izmed teh virov, za poročene ženske, tudi zaposlitveni status njihovega moža, medtem ko moški ne dosežajo višjega družbenega statusa in zadovoljstva preko dobrega zaposlitvenega statusa svoje žene. Ženska vloga v družbi je tudi sicer drugačna od moške in zaposlitveni status ne vpliva tako močno na žensko družbeno sprejemanje.

Izražene posledice gospodarske krize leta 2010

V drugo študijo Evropske banke za obnovo in razvoj so bila v vprašalnik za Slovenijo zajeta tudi vprašanja, ki zadevajo vpliv gospodarske krize. Rezultati teh vprašanj pa so predstavljeni tabeli 11, sliki 15, sliki 16 in sliki 17. Prvo vprašanje se nanaša na splošno oceno anketirancev, koliko jih je prizadela kriza. Na vprašanje so štiri možni odgovori, zato je za izračun aritmetične sredine uporabljena merska lestvica od 1 do 4. Iz tabele 11 je razvidno, da je mediana tako pri moških kot pri ženskah »Malo«, povprečje odgovorov pa se nahaja med odgovoroma »Malo« in »Močno«. Razlike med spoloma skoraj ni – nekoliko

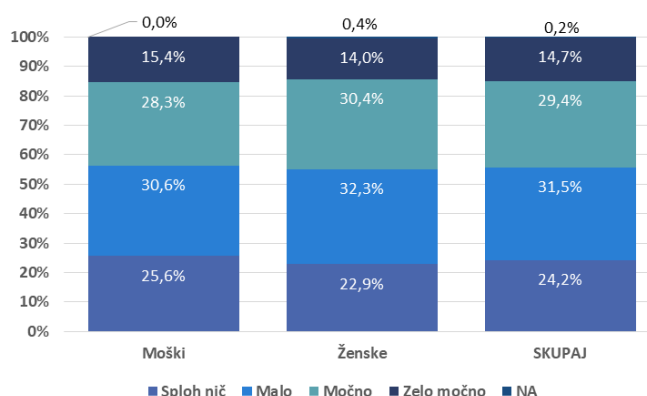
večji delež moških je bil »Zelo močno« prizadet, medtem ko je bil nekoliko večji delež žensk »Močno« prizadet. Za 2,7 odstotne točke več moških kot žensk sploh ni občutilo posledic krize.

Tabela 11: Odgovori na vprašanje: »Koliko vas je prizadela gospodarska kriza od leta 2008 do danes?« razdeljeni glede na spol in izraženi povprečni nivo zadovoljstva

Leto: 2010	Struktura odgovorov			Povprečni nivo zadovoljstva		
	Moški	Ženske	SKUPAJ	Moški	Ženske	SKUPAJ
Sploh nič	25,6%	22,9%	24,2%	3,74	3,78	3,76
Malo	30,6%	32,3%	31,5%	3,68	3,67	3,68
Močno	28,3%	30,4%	29,4%	3,42	3,45	3,44
Zelo močno	15,4%	14,0%	14,7%	3,08	3,26	3,17
NA	0,0%	0,4%	0,2%	0,00	3,00	3,00
Povprečje	2,34	2,36	2,35	3,53	3,57	3,55
Mediana	2	2	2	4	4	4

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Slika 15: Prikaz odgovorov iz ankete leta 2010 na vprašanje o prizadetosti zaradi gospodarske krize

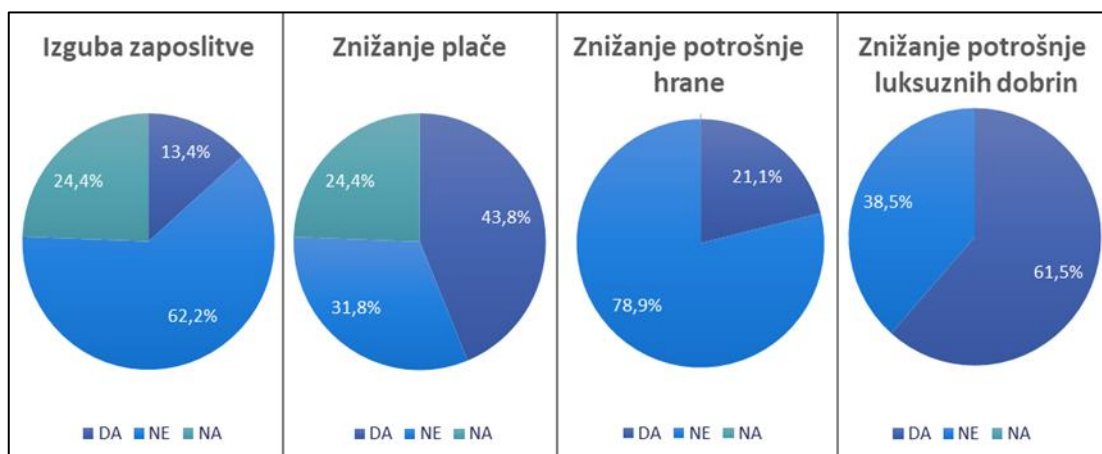

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Drugi del tabele 11 predstavlja povprečni izraženi nivo zadovoljstva, razdeljen glede na to, kako močan vpliv krize so navedli anketiranci. Izkaže se, da so tisti, ki so občutili posledice krize močneje, izrazili nižje nivoje zadovoljstva kot tisti, ki jih je kriza prizadela »Malo« ali »Sploh nič«. Razlika med spoloma pa je izrazita zgolj pri tistih, ki jih je kriza »Zelo močno« prizadela – ženske so izrazile višji povprečni nivo zadovoljstva kot moški.

Na sliki 16 opazimo, da je 13,4 % anketirancev leta 2010 navajalo izgubo zaposlitve kot posledico gospodarske krize. Slabi polovici vprašanih so se v obdobju 2008-2010 znižale plače. Potrošnja hrane je znižala dobra petina anketirancev, medtem ko je znižanje potrošnje luksuznih dobrin navedlo slabi dve tretjini vprašanih. Deleži se glede na spol tako kot pri vplivu krize na gospodinjstvo niso bistveno razlikovali.

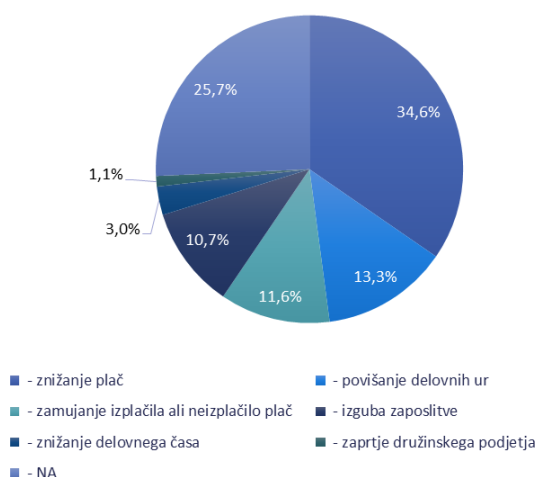
Slika 16: Tortni prikaz odgovorov na vprašanje: »Kako je gospodarska kriza vplivala na vaše gospodinjstvo od leta 2008 do danes?«

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Anketiranci so navedli tudi, katera izmed posledic krize je najbolj vplivala na njihovo gospodinjstvo in iz slike 17 je razvidno, da je dobra tretjina kot ključni vpliv navedla znižanje plač. Povišanje delovnih ur (v katere so zajeti trije možni odgovori: »Povišanje delovnih ur v obstoječi službi«, »Nekdo, ki je že imel zaposlitev, se je dodatno zaposlil« in »Nekdo, ki je bil pred krizo brezposeln, je zdaj zaposlen«) je navedlo 13,3 % vprašanih, pri 11,6 % anketirancev pa so delodajalci zamujali z izplačilom plač ali jih celo niso sploh izplačali. Manjši delež vprašanih je kot najhujšo posledico navedlo tudi znižanje delovnega časa in zaprtje družinskega podjetja. Tudi pri tem vprašanju se odgovori med spoloma niso bistveno razlikovali.

Slika 17: Deleži izraženih najhujših posledic gospodarske krize

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

3.3.2.2 Kriza in sreča

Analizo sem začela s preverjanjem, ali se povprečen poročan nivo zadovoljstva tudi statistično značilno razlikuje med tremi opazovanimi obdobji. Povprečni nivo zadovoljstva leta 2010 predstavlja zadovoljstvo posameznikov med gospodarsko krizo. Preverjala sem, ali je povprečni nivo zadovoljstva leta 2010 statistično značilno nižji od preostalih dveh let.

Da bi lahko hkrati izvedla test enakosti več aritmetičnih sredin preko analize variance (ANOVA), mora imeti spremenljivka zadovoljstvo z življenjem v vseh treh opazovanih obdobjih enako varianco. Zato sem najprej preverila, ali imajo podatki v vseh treh letih statistično enako varianco.

V tabeli 12 je prikazana osnovna opisna statistika spremenljivke »zadovoljstvo z življenjem«. Opazimo lahko, da varianca odgovorov v vseh treh letih narašča. Varianca se med letoma 2006 in 2010 ter med letoma 2010 in 2016 statistično ne razlikuje, medtem ko je med letoma 2006 in 2016 varianca statistično različna. Testa hkratne enakosti treh aritmetičnih sredin zadovoljstva zato ni mogoče izvesti.

Tabela 12: Prikaz aritmetične sredine in variance samoocene zadovoljstva z življenjem anketirancev v vseh treh letih ter prikaz testov enakosti varianc

Zadovoljstvo z življenjem				Test enakosti varianc					
Leto	n	Povprečje	Varianca	Št. testa	Testne hipoteze	df1	df2	F	P-vrednost
2006	980	3,801	0,748	1	$H_0: s_{2006}^2 = s_{2010}^2$	979	982	0,908	0,129
2010	983	3,550	0,824		$H_1: s_{2006}^2 \neq s_{2010}^2$				
2016	1488	3,597	0,877	2	$H_0: s_{2010}^2 = s_{2016}^2$	982	1487	0,940	0,288
					$H_1: s_{2010}^2 \neq s_{2016}^2$				
2016	1488	3,597	0,877	3	$H_0: s_{2006}^2 = s_{2016}^2$	979	1487	0,853	0,007
					$H_1: s_{2006}^2 \neq s_{2016}^2$				

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Pri posamičnih testih aritmetičnih sredin sem pri prvih dveh testirala alternativni hipotezi, da je povprečno izraženo zadovoljstvo leta 2006 in 2016 višje ali enako kot leta 2010. Na koncu sem izvedla še dvostranski test in primerjala povprečji med letoma 2006 in 2016. Rezultati Studentovega in Wilsonovega t-testa so prikazani v tabeli 13. Pri prvem testu lahko zavrnilo ničelno hipotezo pri zanemarljivi stopnji značilnosti – torej je povprečni nivo zadovoljstva leta 2006 tudi statistično višji v primerjavi z letom 2010. Pri drugem testu ne moremo zavrniti ničelne hipoteze, saj je P-vrednost višja od 0,05. Torej ne moremo trditi, da je povprečna stopnja zadovoljstva leta 2016 višja kot leta 2010. Pri tretjem testu, ki preverja enakost povprečij med letoma 2006 in 2016, lahko zavrnilo ničelno hipotezo pri zanemarljivi stopnji značilnosti. Povprečno zadovoljstvo med letoma 2006 in 2016 se razlikuje.

Tabela 13: Rezultati preizkusa domneve o razliki med aritmetičnima sredinama za spremenljivko zadovoljstvo z življenjem v letih 2006, 2010 in 2016

Test enakosti aritmetičnih sredin za neodvisna vzorca				
Št. testa	Testne hipoteze	df	t	P-vrednost
1	$H_0: \mu_{2006} \leq \mu_{2010}$ $H_1: \mu_{2006} > \mu_{2010}$	1961	6,263	0,000
2	$H_0: \mu_{2010} \geq \mu_{2016}$ $H_1: \mu_{2010} < \mu_{2016}$	2469	-1,221	0,111
3	$H_0: \mu_{2006} = \mu_{2016}$ $H_1: \mu_{2006} \neq \mu_{2016}$	2208	5,554	0,000

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Iz opisne statistike je razvidno, da je bilo povprečno zadovoljstvo z življenjem v Sloveniji najvišje leta 2006, nato je leta 2010 padlo, do leta 2016 pa se je ponovno dvignilo, vendar je kljub temu ostalo nižje kot v času pred gospodarsko krizo. Analiza aritmetične sredine izraženega zadovoljstva z življenjem je pokazala, da je povprečno zadovoljstvo z življenjem leta 2006 tudi statistično višje kot leta 2010, medtem ko se povprečno zadovoljstvo leta 2016 statistično ne razlikuje od leta 2010. To pomeni, da ne moremo trditi, da se je povprečno zadovoljstvo od leta 2010 do leta 2016 dvignilo.

Z analizo aritmetične sredine zadovoljstva v opazovanih obdobjih lahko (delno) odgovorim na temeljno raziskovalno vprašanje, saj je iz analize razvidno, da se povprečno zadovoljstvo Slovencev v času gospodarske krize zniža. Teoretično gledano bi moralo biti izraženo zdravstveno stanje anketirancev v času krize najnižje, saj so ljudje med krizo dovzetni za razvoj številnih duševnih bolezni (npr. depresija, anksioznost itd.), vendar je iz opisne statistike iz opisa vzorca razvidno, da so anketiranci prav leta 2010 v povprečju svoje zdravstveno stanje ocenjevali najvišje. Razlog za to pa je lahko tudi to, da sta bila mediana in povprečna starost vzorca leta 2010 najnižja. Izguba zaposlitve zaradi krize naj bi imela skladno s teorijo Chaves, Castellanos, Abrams in Vazquez (2018) najbolj negativen vpliv na srečo delovno sposobnih moških, vendar je iz moje analize v tabeli 9 razvidno, da so prav brezposelni moški izkazovali zgolj 0,5 % nižji nivo zadovoljstva z življenjem kot tisti, ki službe niso izgubili. Višjo razliko v zadovoljstvu so izkazovale brezposelne ženske.

Problematično se izkazuje dejstvo, da se povprečni nivo sreče po gospodarski krizi (2016) ne dvigne na predkrizni nivo, kar ni skladno s teorijo adaptacije, o kateri pišejo Lucas, Clark, Georgellis in Diener (2003). Ta teorija narekuje, da prav tisti posamezniki, ki so bili med krizo bolj prizadeti, potrebujejo več časa, da se prilagodijo novim standardom, kar naj bi povzročilo dvig njihovih nivojev zadovoljstva na predkrizni nivo. To lahko pomeni, da

gospodarska kriza pusti dolgoročne posledice na srečo posameznikov. Potrebno pa se je zavedati tudi, da je Slovenija leta 2016 komaj dobro prešla na pozitivne rasti BDP-ja, za dvig sreče posameznikov pa so pomembni drugi dejavniki – sprostitev rigidnosti trga dela, občutek ekonomske varnosti idr., ki se do leta 2016 še niso vzpostavili na predkrizni nivo. Zanimivo bi bilo preveriti, če se povprečni nivo sreče dvigne v sledečih letih.

Ker se povprečni izraženi nivo zadovoljstva z življenjem spreminja glede na to, kako močno so anketiranci čutili vpliv gospodarske krize, sem v nadaljevanju testirala še razlike med nekaterimi aritmetičnimi sredinami iz tabele 11. Izvedla sem 5 testov enakosti aritmetičnih sredin, rezultati pa so prikazani v tabeli 14.

Tabela 14: Opisne statistike ter rezultati testov enakosti aritmetičnih sredin

Samooocena premoženjskega položaja leta 2010				Test enakosti aritmetičnih sredin za neodvisna vzorca				
Testna skupina	n	Povprečje	Varianca	Št. testa	Testne hipoteze	df	t	P-vrednost
Skupaj moški	471	3,531	0,854	1	$H_0: \mu_{Moški}^{Skupaj} \geq \mu_{Ženske}^{Skupaj}$	968	-0,647	0,259
Skupaj ženske	512	3,568	0,798		$H_1: \mu_{Moški}^{Skupaj} < \mu_{Ženske}^{Skupaj}$			
Zelo močno_moški	73	3,082	1,243	2	$H_0: \mu_{Moški}^{Zelo\ močno} \geq \mu_{Ženske}^{Zelo\ močno}$	140	-1,057	0,146
Zelo močno_ženske	72	3,264	0,901		$H_1: \mu_{Moški}^{Zelo\ močno} < \mu_{Ženske}^{Zelo\ močno}$			
Sploh nič_skupaj	238	3,756	0,801	3	$H_0: \mu_{Skupaj}^{Sploh\ nič} \leq \mu_{Skupaj}^{Malo}$	547	1,135	0,128
Malo_skupaj	311	3,675	0,601		$H_1: \mu_{Skupaj}^{Sploh\ nič} > \mu_{Skupaj}^{Malo}$			
Močno_skupaj	287	3,439	0,835	4	$H_0: \mu_{Skupaj}^{Malo} \leq \mu_{Skupaj}^{Močno}$	596	3,418	0,000
Zelo močno_skupaj	145	3,172	1,074		$H_1: \mu_{Skupaj}^{Malo} > \mu_{Skupaj}^{Močno}$			
				5	$H_0: \mu_{Skupaj}^{Močno} \leq \mu_{Skupaj}^{Zelo\ močno}$	259	2,625	0,005
					$H_1: \mu_{Skupaj}^{Močno} > \mu_{Skupaj}^{Zelo\ močno}$			

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Najprej sem testirala, če je povprečno zadovoljstvo žensk leta 2010 tudi statistično značilno višje od zadovoljstva moških. Ničelne hipoteze ne morem zavrniti, ker je P-vrednost prvega testa višja od 0,05 ($P = 0,259$), zato ne morem trditi, da so ženske leta 2010 v povprečju izražale višje zadovoljstvo kot moški. Nato sem testirala, če so ženske, ki so občutile zelo močan vpliv krize, v povprečju srečnejše kot taki moški. Tudi pri drugem testu ne morem zavrniti ničelne hipoteze in ne morem trditi, da so ženske, ki jih je kriza zelo močno prizadela, v povprečju srečnejše kot moški.

Zatem sem testirala, če so razlike v zadovoljstvu glede na izraženo jakost vpliva krize statistično različne. Preverjala sem, ali so tisti anketiranci, ki so se opredelili, da jih kriza »Sploh ni prizadela«, v povprečju bolj zadovoljni z življenjem kot tisti, ki so navedli, da jih je kriza prizadela »Malo«. P-vrednost testa je 0,128, kar pomeni, da razlika v sreči med skupinama ni statistično značilna in ne morem zavrniti ničelne hipoteze, torej ne morem trditi, da je povprečni nivo zadovoljstva tistih, ki jih gospodarska kriza ni prizadela, višji od tistih, ki jih je gospodarska kriza prizadela malo. Za statistično značilno pa se je izkazala

razlika v povprečnem zadovoljstvu med tistimi, ki so zatrdili, da jih je kriza »Močno« prizadela, in tistimi, ki so zatrdili, da jih je kriza »Malo« prizadela. Pri zanemarljivi stopnji značilnosti lahko zavrnem ničelno hipotezo četrtega t-testa in lahko trdim, da so leta 2010 tisti, ki so navedli, da jih je gospodarska kriza prizadela »Malo«, tudi statistično bolj srečni kot tisti, ki so zatrdili, da jih je kriza prizadela »Močno«. Prav tako lahko pri zadnjem izvedenem testu zavrnem ničelno hipotezo pri stopnji značilnosti 0,005 in trdim, da so tisti, ki so navedli, da jih je kriza prizadela »Zelo močno«, v povprečju manj zadovoljni z življenjem kot tisti, ki so navedli, da jih je gospodarska kriza prizadela »Močno«.

Iz analize aritmetičnih sredin po jakosti vpliva krize lahko zaključim, da ima posameznikova percepcija vpliva krize pomemben vpliv na njihovo zadovoljstvo z življenjem. Pravzaprav so tisti, ki leta 2010 niso občutili posledic krize, v povprečju izkazali višje nivoje zadovoljstva, kot je povprečno zadovoljstvo celotnega vzorca pred gospodarsko krizo (leta 2006). Ženske, ki so navedle, da jih je gospodarska kriza »Malo« prizadela, so pravzaprav na enakem povprečnem nivoju sreče kot leta 2006 (za moške je ta razlika višja). Leta 2010 je povprečni nivo zadovoljstva moških, ne glede na izkazano jakost vpliva krize, nižji od povprečnega zadovoljstva leta 2006. Sklenemo lahko, da je imela gospodarska kriza močnejši vpliv na moško populacijo kot na žensko, vendar razlog za znižanje moškega zadovoljstva z življenjem ni bila povišana brezposelnost.

Gudmundsdottirova (2013) trdi, da padec dohodkov in povišanje brezposelnosti sama po sebi nimata negativnega vpliva na srečo. Največji vpliv na srečo ima kot posledica gospodarske krize, padec posameznikov v finančno stisko. Tako se je tistim, ki so navedli, da so občutili »Močne« posledice krize, zadovoljstvo bistveno bolj znižalo, še bolj pa se je znižalo zadovoljstvo tistim, ki so navedli, da so občutili »Zelo močne« posledice krize.

3.3.3 Povezava med srečo, krizo in neenakostjo

3.3.3.1 Analiza neenakosti

V kategoriji vprašanj o neenakosti bom analizirala tri vprašanja o premoženjskem stanju v različnih časovnih obdobjih skupaj, saj so merjena na lestvici od 1 do 10. V prvi študiji leta 2006 se je vprašanje nanašalo na oceno anketirancev, kje na tej lestvici so se nahajali leta 1989. Iz tabele 15 je razvidno, da so bili posamezniki glede na premoženjsko lestvico v povprečju najvišje pozicionirani prav leta 1989, saj noben drug odgovor ne preseže skupnega povprečja 5,47. Iz primerjave v tabeli 15 vidimo še, da je trenutna ocena premoženja leta 2006 nižja, kot je leta 2010 ocena premoženja pred štirimi leti (torej za isto obdobje). Prav tako je pretekla ocena leta 2016 višja od trenutne ocene leta 2010. Iz tega lahko sklepamo, da se ljudje preteklosti spominjajo z bolj pozitivnim odnosom, kakor so dejansko ocenjevali takratno situacijo v preteklosti, kar je skladno s teorijo Freya (2018), ki pravi, da se ljudje v povprečju nagibamo k prevelikemu optimizmu in si ne znamo pravilno zapomniti preteklih

občutkov in misli. Iz slike 18 je razvidno, da samoocena premoženjske situacije tako pri moških kot pri ženskah skozi vsa tri leta pada. To velja za vse tri različice vprašanja.

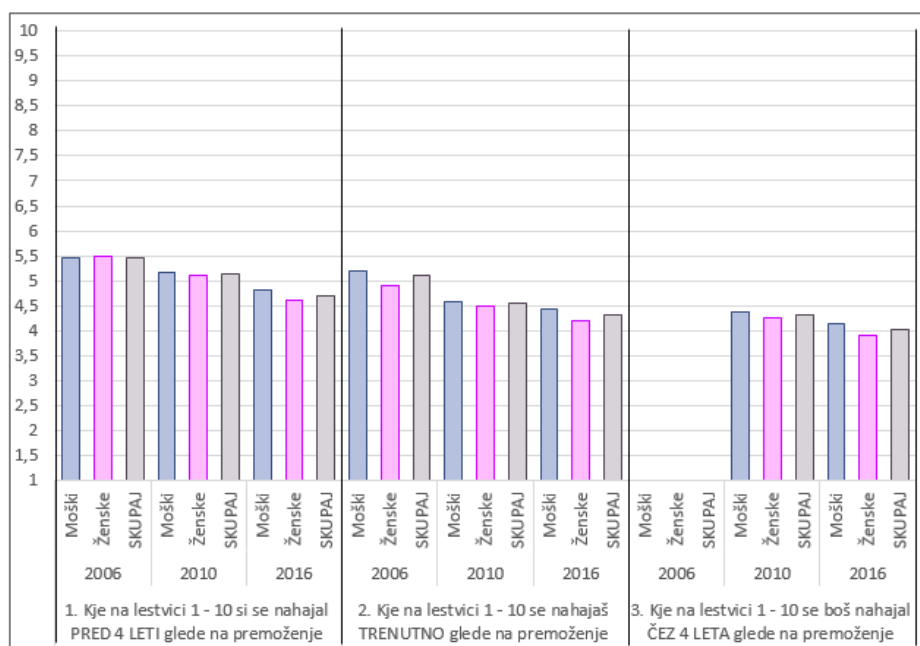
Tabela 15: Povprečje odgovorov glede na spol na vprašanje o premoženjskem stanju v letih 2006, 2010 in 2016

Študija	2006-			2010			2016		
	Moški	Ženske	SKUPAJ	Moški	Ženske	SKUPAJ	Moški	Ženske	SKUPAJ
Kje na lestvici 1 - 10 si se nahajal PRED 4 LETI glede na premoženje	5,46	5,48	5,47	5,16	5,12	5,14	4,81	4,59	4,70
Kje na lestvici 1 - 10 se nahajaš TRENUTNO glede na premoženje	5,20	4,90	5,09	4,58	4,49	4,53	4,43	4,20	4,31
Kje na lestvici 1 - 10 se boš nahajal ČEZ 4 LETA glede na premoženje	NA	NA	NA	4,36	4,25	4,30	4,12	3,90	4,01
Povprečno zadovoljstvo z življenjem (1 - 5)	3,87	3,68	3,80	3,53	3,57	3,55	3,61	3,59	3,60

* Prva vrstica za leto 2006 se nanaša na premoženjsko lestvico 1-10 okoli leta 1989

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Slika 18: Prikaz odgovorov na vprašanja o premoženjskem stanju v letih 2006, 2010 in 2016 glede na spol.

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Glede na to, da je bilo slovensko gospodarstvo leta 2010 v krizi, se je povprečna trenutna ocena vzorca leta 2010 na premoženjski lestvici od leta 2006 skladno s pričakovanji znižala. Prav tako se je v tem obdobju znižalo povprečno zadovoljstvo posameznikov, ki pa je leta 2016 ponovno malce poraslo, medtem ko je povprečna trenutna ocena premoženjskega stanja še naprej padala. To pomeni, da so na višje zadovoljstvo posameznikov leta 2016 v primerjavi z 2010 morali vplivati tudi ne-dohodkovni dejavniki.

Dejanska potrošnja po posameznih kategorijah, ki je prikazana v tabeli 16, pa kaže, da so moški in ženske skupaj največ povprečno mesečno potrošili prav leta 2010 – med gospodarsko krizo. To je povsem nasprotno s pričakovanji in teorijo, do tega pa je morda

prišlo zaradi izbire vzorca anketirancev, ki se je v vseh treh letih spreminjal. Iz tabele je razvidno, da v vseh treh opazovanih obdobjih ženske povprečno mesečno potrošijo manj kot moški. Edini potrošni kategoriji, v katerih so ženske potrošile več od moških, sta oblačila in obutev ter izobrazba, pa še to zgolj v letu 2010.

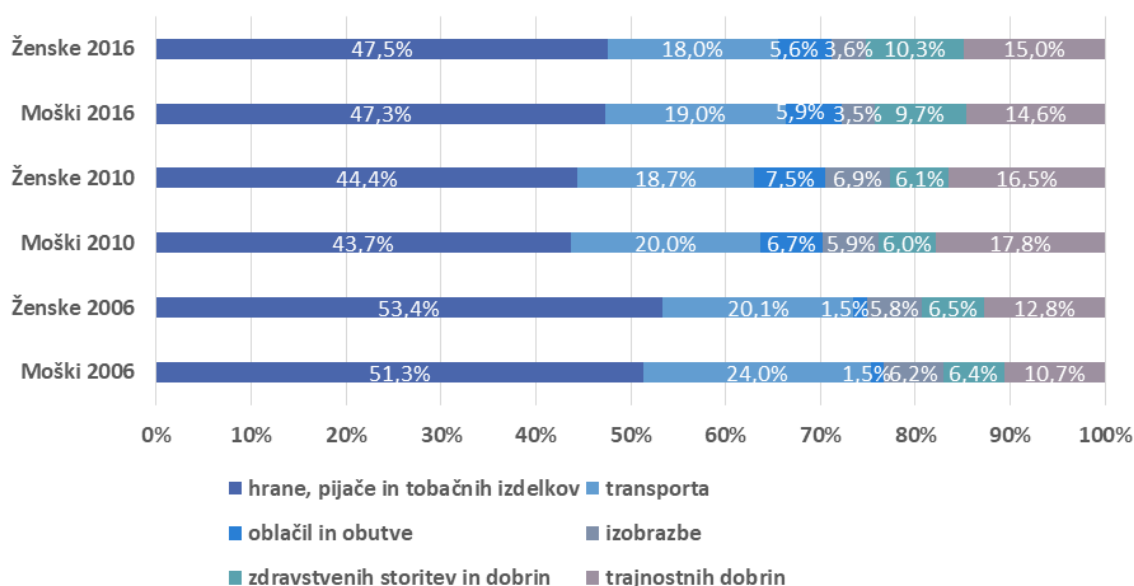
Tabela 16: Povprečna mesečna potrošnja posameznih kategorij, razdeljena na spol v letih 2006, 2010 in 2016

Povprečna mesečna potrošnja (EUR):	2006			2010			2016		
	Moški	Ženske	SKUPAJ	Moški	Ženske	SKUPAJ	Moški	Ženske	SKUPAJ
- hrane, pijače in tobačnih izdelkov	417,17	354,11	395,04	365,68	353,23	359,23	337,16	298,58	317,27
- transporta	194,86	133,35	173,25	167,34	148,48	157,53	135,72	113,18	124,05
- oblačil in obutve	11,81	9,97	11,16	55,71	59,45	57,63	42,12	35,39	38,62
- izobrazbe	50,76	38,26	46,37	49,14	54,82	52,13	24,63	22,72	23,63
- zdravstvenih storitev in dobrin	51,73	43,12	48,69	50,52	48,34	49,37	69,30	64,41	66,78
- trajnostnih dobrin	86,88	84,93	86,20	149,30	131,67	140,20	104,17	94,01	98,91
SKUPAJ	815,51	667,09	764,42	852,92	837,12	845,02	713,94	630,72	670,87

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Iz slike 19 je razvidno, da se je delež povprečne potrošnje hrane v skupni potrošnji leta 2010 znižal predvsem na račun višjega deleža povprečne potrošnje oblačil in trajnostnih dobrin. Možna razlaga za višjo potrošnjo oblačil in obutve je lahko v nižjih povprečnih temperaturah leta 2010 v primerjavi z drugimi opazovanimi obdobji. Po podatkih ARSO-a so bile povprečne letne temperature v Ljubljani leta 2010 nižje za 1 stopinjo Celzija v primerjavi z letom 2009. Povišanje nakupa trajnostnih dobrin v času gospodarske krize je kontradiktorno s teorijo Shapiro-a (2010), ki trdi, da je izguba ekonomske koristnosti nižja, če vztrajajo s staro trajnostno dobrino, kot če jo nadomestijo z novo.

Slika 19: Prikaz deleža mesečne potrošnje v skupni povprečni mesečni potrošnji po posameznih kategorijah za moške in ženske v letih 2006, 2010 in 2016

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

V tabeli 15 lahko opazimo, da ženske v povprečju ocenjujejo premoženjsko situacijo v vseh obdobjih (razen leta 2006 za preteklo premoženjsko situacijo) nižje kot moški, iz tabele 16 pa je razvidno, da tudi izkazujejo v povprečju nižjo mesečno potrošnjo od moških. Hkrati pa so ženske leta 2010 v povprečju bolj zadovoljne z življenjem kot moški. Opazimo lahko, da je leta 2010 povprečno zadovoljstvo moških padlo bistveno bolj kot pri ženskah, kar lahko pomeni, da nedohodkovni dejavniki bolj intenzivno vplivajo na zadovoljstvo žensk kot na zadovoljstvo moških.

3.3.3.2 Neenakost, kriza in sreča

Sama pričakujem, da gospodarska kriza povečuje dohodkovno neenakost in s tem negativno vpliva na srečo posameznikov. Vendar ima bolj kot dohodek v absolutnem smislu na srečo posameznikov večji vpliv relativni dohodek. Dohodkovna neenakost ima zato lahko na tiste, ki so v višjih dohodkovnih skupinah, pozitiven vpliv na njihovo srečo, medtem ko ima lahko na tiste, ki so v nizkih dohodkovnih skupinah, negativen vpliv.

V ZDA je med leti 2008 in 2011 dohodkovna neenakost strmo narastla (Meyer & Sullivan, 2013), vendar študije različnih držav kažejo različne vplive gospodarske krize na neenakost (Camacho & Palmieri, 2019). Torej tudi pri analizi vpliva gospodarske krize na dohodkovno neenakost težko naredimo enoznačni zaključek. Camacho in Palmieri (2019) sta za večino držav odkrila, da gospodarska kriza povečuje dohodkovno neenakost, vendar pa je jakost vpliva recesije na neenakost odvisna tudi od gospodarske razvitosti posamezne države.

Tabela 17: Odgovori na strinjanje s trditvijo o dohodkovnih razlikah v letih 2006, 2010 in 2016

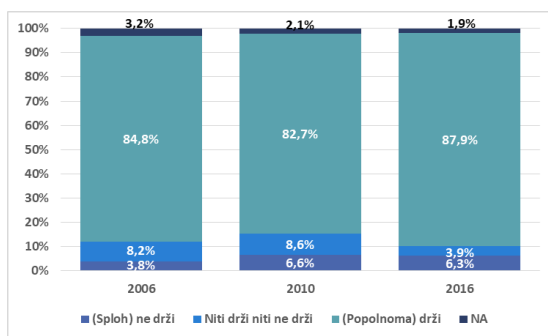
Dohodkovne razlike bi se morale zmanjšati.	2006	2010	2016
Sploh ne drži	0,8%	2,4%	3,7%
Ne drži	3,0%	4,2%	2,5%
Niti drži niti ne drži	8,2%	8,6%	3,9%
Drži	25,2%	31,8%	35,2%
Popolnoma drži	59,6%	50,9%	52,8%
NA	3,2%	2,1%	1,9%
Povprečje	4,44	4,27	4,33
Mediana	5	5	5

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Iz prikaza odgovorov na strinjanje s trditvijo »Dohodkovne razlike bi se morale zmanjšati« v tabeli 17 in sliki 20 lahko razberemo odnos slovenskih anketirancev do dohodkovne neenakosti. Mediana v vseh treh opazovanih letih je »Popolnoma drži«, kar pomeni, da se v vseh treh letih vsaj polovica anketirancev popolnoma strinja z zastavljeno trditvijo. To nakazuje, da imajo posamezniki v Sloveniji negativen odnos do dohodkovne neenakosti in v primeru povišanja zaradi gospodarske krize to negativno vpliva na skupno blaginjo. V

tabeli 17 lahko opazimo majhno variacijo v povprečju odgovorov, saj se leta 2010 manjši delež anketirancev strinja s trditvijo kot v preteklem opazovanem obdobju. Leta 2016 ta delež spet malenkost naraste, vendar ne doseže predkriznega nivoja. Kljub tej variaciji je mnenje o dohodkovni neenakosti skorajda nespremenjeno.

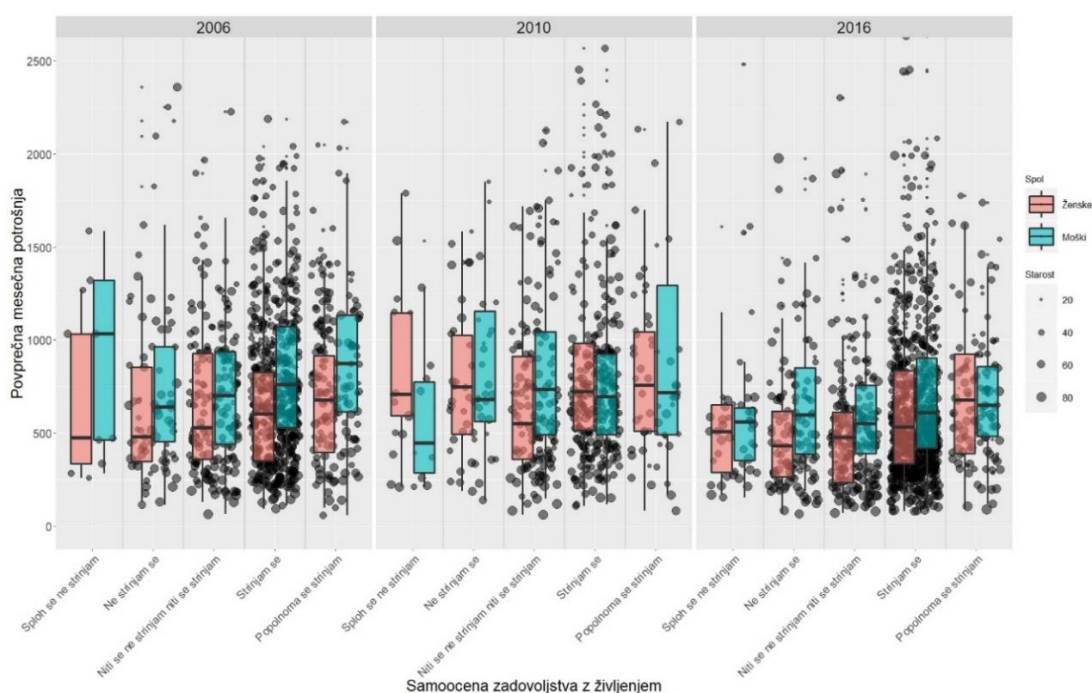
Slika 20: Grafični prikaz odgovorov na strinjanje s trditvijo »Dohodkovne razlike bi se morale zmanjšati.«

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Iz slike 21 je opazen tudi Easterlinov paradoks, saj v vseh treh letih tisti z najvišjimi dohodki ne izražajo najvišjih nivojev zadovoljstva. Razvidno je tudi, da je v podatkih iz leta 2010 in 2016 bistveno več osamelcev (angl. outliers), ki znatno povečujejo povprečje, zato je tudi lestvica na ordinatni osi odrezana pri vrednosti 2500.

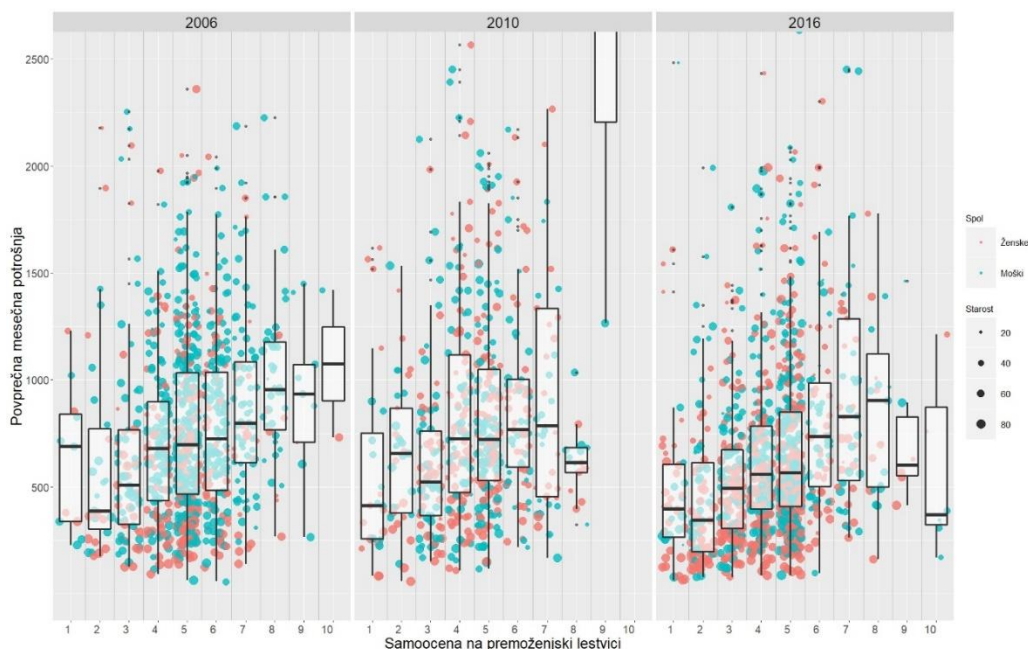
Slika 21: Prikaz samoocene zadovoljstva z življenjem glede na povprečno mesečno potrošnjo

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Iz slike 22 pa je razvidno, da posamezniki težko realno ocenijo svoje premoženje, sploh v letih 2010 in 2016. Tako kot pri sliki 21 ima tudi slika 22 odrezano lestvico na ordinatni osi pri vrednosti 2500. Oceno 9 sta v letu 2010 podala zgolj dva anketiranca, medtem ko je oceno 10 podal zgolj eden.

Slika 22: Prikaz samoocene na trenutni premoženjski lestvici glede na mesečno potrošnjo

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Za mero neenakosti bom obravnavala posameznikovo trenutno samooceno na dohodkovni lestvici od 1 do 10 in dejansko celotno mesečno potrošnjo. Pri posameznikovi samooceni pričakujem, da ima gospodarska kriza negativni vpliv na posameznikovo samooceno na dohodkovni lestvici, iz opisne statistike in na sliki 18 pa je razvidno, da se povprečna samoocena tudi leta 2016 ne dvigne. Opisna statistika celotne mesečne potrošnje prikazuje, da je bila pravzaprav ta ravno v času krize najvišja, sama pa bom analizirala, če se je varianca vzorca povišala, saj je lahko povprečje zelo odvisno od posamičnih izven-standardnih opazovanj (angl. outliers). Višja varianca v potrošnji bo torej predstavljala višjo neenakost. Na koncu bom izračunala še Gini koeficient potrošnje.

3.3.3.3 Analiza trenutne samoocene na premoženjski lestvici in dejanske mesečne potrošnje

V nadaljevanju sem preverila, če se percepcija povprečne samoocene na premoženjski lestvici od 1 do 10 med gospodarsko krizo (tako kot nivo zadovoljstva) zniža. Tako kot pri analizi povprečne ocene zadovoljstva sem tudi pri analizi povprečne ocene premoženjske lestvice najprej preverila, če se variance med obdobji razlikujejo. Opisne statistike in rezultati testov enakosti varianc so prikazani v tabeli 18. Opazimo lahko, da povprečna percepcija premoženjske situacije v vseh treh letih pada, nasprotno pa varianca odgovorov

narašča. Varianca vzorca med letoma 2006 in 2010 se statistično ne razlikuje, medtem ko je med letoma 2010 in 2016 ter letoma 2006 in 2016 statistično različna. To pomeni, da podatkov ponovno ne morem analizirati z metodo ANOVA in bo potrebna posamična primerjava aritmetičnih sredin po letih.

Tabela 18: Prikaz osnovnih statistik za samooceno premoženja v letih 2006, 2010 in 2016 in prikaz testov enakosti varianc

Samoocena premoženjskega položaja				Test enakosti varianc					
Leto	n	Povprečje	Varianca	Št. testa	Testne hipoteze	df1	df2	F	P-vrednost
2006	965	5,094	2,168	1	$H_0: s_{2006}^2 = s_{2010}^2$	964	983	0,925	0,223
2010	984	4,534	2,345		$H_1: s_{2006}^2 \neq s_{2010}^2$				
2016	1451	4,412	2,631	2	$H_0: s_{2010}^2 = s_{2016}^2$	983	1450	0,891	0,050
					$H_1: s_{2010}^2 \neq s_{2016}^2$				
				3	$H_0: s_{2006}^2 = s_{2016}^2$	964	1450	0,824	0,001
					$H_1: s_{2006}^2 \neq s_{2016}^2$				

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

V tabeli 19 so prikazani rezultati izvedenih t-testov. Pri prvem testu, ki primerja aritmetično sredino leta 2006 in 2010, lahko zavrnilo ničelno hipotezo z zanemarljivo stopnjo značilnosti – povprečna samoocena premoženjske situacije leta 2006 je tudi statistično višja od samoocene leta 2010. Zaradi padajočega povprečja skozi leta sem nato testirala, ali je povprečna samoocena leta 2010 tudi statistično višja od leta 2016, kljub temu, da je bilo slovensko gospodarstvo leta 2010 v recesiji. Pri 0,031 stopnji značilnosti lahko zavrnilo ničelno hipotezo drugega t-testa in lahko trdim, da je povprečna samoocena na premoženjski lestvici leta 2010 tudi statistično višja kot leta 2016. Ničelno hipotezo primerjave povprečij med letoma 2006 in 2016 lahko prav tako zavrnilo pri zanemarljivi stopnji značilnosti. Povprečna samoocena na premoženjski lestvici leta 2006 je tudi statistično višja kot samoocena leta 2016.

Tabela 19: Prikaz posamičnih testov enakosti aritmetičnih sredin za samooceno trenutne premoženjske situacije v letih 2006, 2010 in 2016

Test enakosti aritmetičnih sredin za neodvisna vzorca				
Št. testa	Testne hipoteze	df	t	P-vrednost
1	$H_0: \mu_{2006} \leq \mu_{2010}$ $H_1: \mu_{2006} > \mu_{2010}$	1947	8,238	0,000
2	$H_0: \mu_{2010} \leq \mu_{2016}$ $H_1: \mu_{2010} > \mu_{2016}$	2189	1,874	0,031
3	$H_0: \mu_{2006} \leq \mu_{2016}$ $H_1: \mu_{2006} > \mu_{2016}$	2197	10,705	0,000

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Iz vseh navedenih mesečnih potrošnih kategorij sem izračunala celotno mesečno potrošnjo posameznikov ter povprečno potrošnjo, mediano in varianco, kar je prikazano na levi strani tabele 20. Iz opisne statistike povprečne mesečne potrošnje je razvidno, da je aritmetična sredina leta 2010 najvišja, medtem ko mediana potrošnje v času krize ne odstopa bistveno od leta 2006. Opazimo lahko tudi, da se varianca od leta 2006 do leta 2010 močno dvigne, nato pa se do leta 2016 spusti, vendar ne na predkrizni nivo. S tremi testi varianc želim pokazati, da neenakost v mesečni potrošnji posameznikov v času krize naraste (drugi del tabele 20).

Tabela 20: Prikaz opisnih statistik mesečne potrošnje po letih in test enakosti varianc v letih 2006, 2010 in 2016

Opisna statistika mesečne potrošnje					Test enakosti varianc mesečne potrošnje					
Leto	n	Povprečje	Mediana	Varianca	Št. testa	Testne hipoteze	df1	df2	F	P-vrednost
2006	947	764,419	696,833	172655,2	1	$H_0: s_{2006}^2 \geq s_{2010}^2$	946	609	0,459	0,000
2010	610	845,201	697,917	376508,4		$H_1: s_{2006}^2 < s_{2010}^2$				
2016	1146	670,874	550,000	265582,9	2	$H_0: s_{2010}^2 \leq s_{2016}^2$	609	1145	1,418	0,000
						$H_1: s_{2010}^2 > s_{2016}^2$				
					3	$H_0: s_{2006}^2 = s_{2016}^2$	946	1145	0,650	0,000
						$H_1: s_{2006}^2 \neq s_{2016}^2$				

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Z zanemarljivo stopnjo značilnosti lahko zavrnem ničelno hipotezo prvega testa. Varianca povprečne mesečne potrošnje leta 2006 je tudi statistično nižja od variance leta 2010. Prav tako lahko z zanemarljivo stopnjo značilnosti zavrnem ničelno hipotezo drugega testa. Varianca povprečne mesečne potrošnje je leta 2010 statistično višja kot leta 2016. Tudi pri zadnjem testu lahko zavrnem ničelno hipotezo pri zanemarljivi stopnji značilnosti. Varianca potrošnje leta 2006 se razlikuje od variance leta 2016.

V tabeli 21 pa je prikazan Gini koeficient za celotno mesečno potrošnjo v vseh treh opazovanih letih. Ta kaže, da je bila stopnja potrošne neenakosti res najnižja leta 2006, nato pa je leta 2010 narastla. Leta pa se 2016 ni spustila, temveč je ponovno narastla, vendar manj, kakor od leta 2006 do leta 2010. To pomeni, da je gospodarska kriza povečala dohokovno neenakost, ki do leta 2016 še ni upadla na nivo pred krizo. Ker je leta 2016 slovensko gospodarstvo šele začelo okrevati od gospodarske krize, bi bilo zanimivo videti, ali se je Gini koeficient znižal v sledečih letih.

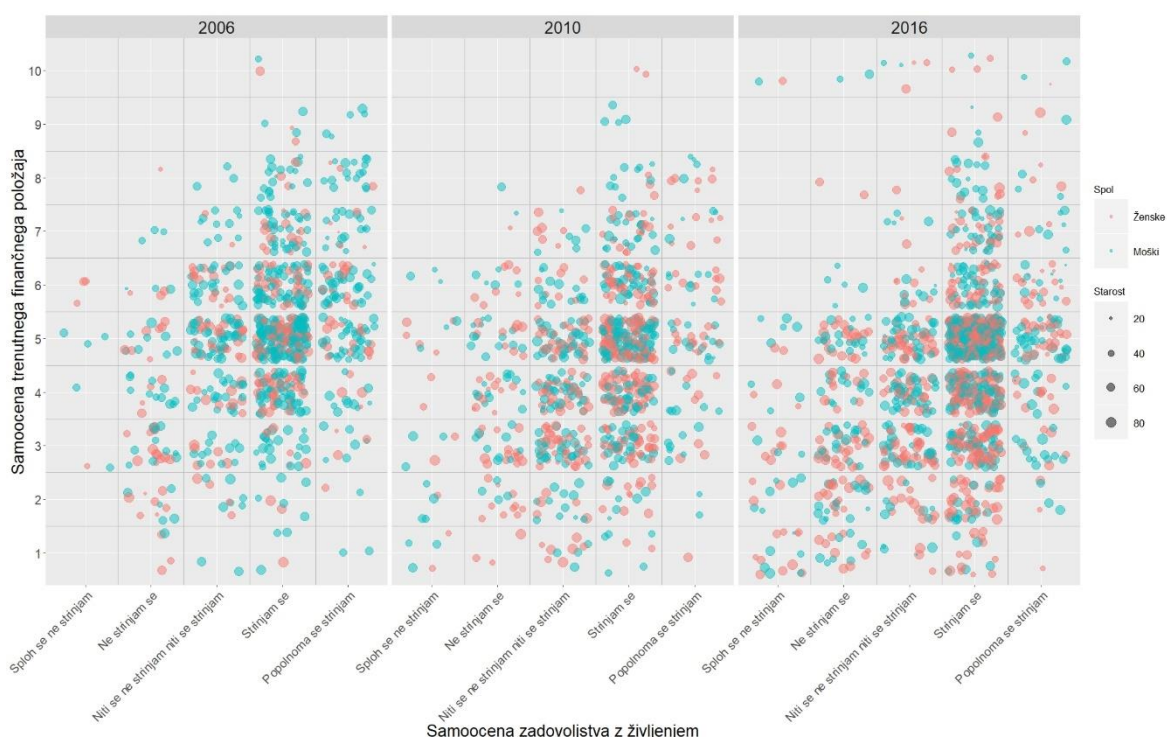
Tabela 21: Gini koeficient za celotno mesečno potrošnjo v letih 2006, 2010 in 2016

Leto	Gini koeficient
2006	0,300
2010	0,345
2016	0,355

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

Iz analize je razvidno, da gospodarska kriza povečuje dohodkovno neenakost in da se ta do leta 2016 še ni vrnila na predkrizni nivo. Kakor je razvidno iz slike 21, pa višja potrošnja ni nujno povezana z višjimi nivoji sreče. Iz slike 23 je razvidno tudi, da tisti, ki sami sebe ocenjujejo najvišje na dohodkovni lestvici, ne izražajo tudi najvišjega nivoja zadovoljstva (to je sploh izrazito leta 2016). Mediana zadovoljstva in ocene finančnega položaja je v vseh treh letih enaka (koordinata »Strinjam se« in »5«). Na podlagi slike 23 lahko zaključim, da morda leta 2006 obstaja povezava med višjo samooceno finančnega položaja in višjimi nivoji zadovoljstva, vendar tega leta 2016 ni več videti.

Slika 23: Prikaz samoocene zadovoljstva posameznika glede na samooceno finančnega položaja

Vir: lastno delo, podatki EBRD (2006), EBRD (2010) in EBRD (2016).

3.4 Omejitve raziskave

Prvo omejitev raziskave je predstavljala uporaba sekundarnih podatkov, saj prvotni namen izbranih anketnih podatkov ni bil analiza sreče. Iz tega razloga niso bila vsa vprašanja zastavljena in merjena najbolj optimalno za mojo analizo (npr. zadovoljstvo z življenjem bi bilo bolje meriti na lestvici od 1 do 10, saj bi tako dobili višjo resolucijo odgovorov; anketirance bi lahko neposredno vprašali za mnenje, kolikšno stopnjo dohodkovne neenakosti občutijo itd.). Če bi imela podatke o zakonskem stanu bi lahko preverila še vpliv tega na srečo, saj je le-ta v teoriji zelo pomemben dejavnik. Poleg tega bi bilo smiselno pridobiti podatke istega vzorca v različnih letih, saj bi le tako lahko videli, kako se z odgovori

istih anketirancev nivoji sreče spreminjajo skozi čas. Na ta način bi morda tudi pridobili podatke o potrošnji, ki so skladni s teorijo – torej, da bi bila potrošnja leta 2010 zaradi vpliva gospodarske krize najnižja. Opazovali bi lahko tudi vpliv gospodarske krize na spremembo samoocene zdravstvenega stanja itd.

Ker se povprečni izkazani nivo zadovoljstva leta 2016 ne razlikuje od leta 2010, bi bilo smiselno preveriti še, kaj se je dogajalo z nivojem sreče v sledečih letih, saj se je leta 2016 slovensko gospodarstvo ravno začelo pobirati iz večletne gospodarske krize in verjetno se to še ni bistveno poznalo na zadovoljstvu ljudi. Z razpoložljivimi podatki iz nadaljnjih let bi lahko tudi ugotovili, če je gospodarska kriza morda pustila dolgoročne posledice na zadovoljstvu prebivalcev Slovenije – še posebej na tistih, ki so izrazili zelo močne posledice krize. Poleg tega pa bi lahko analizirali tudi dinamiko gibanja zadovoljstva. V prihodnje bi lahko kot izboljšanje obstoječe analize za raziskovanje povezave med spremenljivkami uporabili tudi kakšen regresijski model (npr. ordinalni logistični regresijski model), vendar to presega namen mojega magistrskega dela.

SKLEP

V okviru svojega magistrskega dela sem raziskovala, kako gospodarska kriza vpliva na srečo prebivalcev v Sloveniji. Najprej sem definirala, kakšne so razlike med gospodarsko rastjo in gospodarskim razvojem. Cilj ekonomije kot vede je maksimizacija skupne blaginje z razpoložljivimi viri. Odkar je postala ekonomska veda formalizirana, so začeli ekonomski modeli opisovati realnost z enačbami, ki so temeljile na določenih predpostavkah, vendar so se te v praksi velikokrat izkazale za nerealne. S tem pa se je razvilo tudi veliko število statističnih indikatorjev, ki prikazujejo gospodarski razvoj držav. Njihova prednost je enotna definicija, kar omogoča meddržavno primerljivost, njihova glavna pomanjkljivost pa je, da še vedno izpuščajo nekatere pomembne vidike, ki vplivajo na srečo posameznikov znotraj držav.

Trenutno najbolj uveljavljeni kazalec gospodarske rasti je BDP, ki pa že po sami definiciji vsebuje merske napake – ne upošteva neplačanega dela in črnega trga. Poleg tega ne upošteva negativnih eksternalji proizvodnje, zato so strokovnjaki ekonomskih in statističnih ved do danes razvili številne druge mere, ki opisujejo gospodarski razvoj. Za BDP-jem je najbolj uveljavljena mera razvoja HDI, ki poleg dohodka na prebivalca upošteva še dimenzijo dolgega in zdravega življenja ter izobrazbo. Kljub tem dodatnim dimenzijam pa nič ne pove o vplivu neenakosti ali odnosu do okoljskih prememb.

Konec 20. stoletja se je začela razvijati nova veja ekonomije (ekonomika sreče), ki s kombinacijo ekonomskih in psiholoških analitičnih tehnik (uporaba anketnih vprašalnikov) ocenjuje blaginjo. Poudarek pri vplivu na srečo je prav na nedohodkovnih dejavnikih, saj se je izkazalo, da višji dohodek ni nujno povezan z višjimi nivoji sreče (Easterlin paradoks). Poleg dohodka na srečo posameznika pomembno vplivajo tudi zdravstveno stanje, zakonski

status, zaposlitveni status, družbeni in družinski odnosi in zaupanje državne organe. Z uporabo anketnih vprašalnikov je omogočena analiza posameznikovih izraženih preferenc, za razliko od razkritih preferenc, na katerih temeljijo neoklasični ekonomski modeli. Cilj ekonomike sreče ni nadomestiti standardnih statističnih indikatorjev razvoja, temveč jih dopolniti s kompleksnejšimi merami blaginje. Z analizo sreče lažje ocenimo, kako neenakost vpliva na posameznike, kvaliteto delovanja državnih institucij in družbe.

Empirične raziskave so pokazale, da posamezniki ne moremo vedno sprejemati racionalnih odločitev, kar je ena izmed temeljnih predpostavk neoklasične ekonomije. Prav tako si ne moremo pravilno zapomniti bolečine, ki smo jo izkusili v preteklosti, zato pogosto ponavljamo iste napake. Poleg tega smo ljudje nagnjeni k prevelikemu optimizmu in ne moremo natančno napovedati prihodnosti, ki sledi iz naših odločitev.

Dohodek je za posameznike pravzaprav navadna ekonomska dobrina – njegova mejna koristnost pada. Tako z nenadnim dvigom dohodka posameznik zgolj dvigne svoj življenjski standard in sreča, ki se je ob povišanem dohodku povečala, hitro pade na nivo pred dvigom. Bolj kot absolutni dohodek je za srečo posameznika pomemben dohodek v relativnem smislu, saj posamezniki pogosto ocenjujejo višino svojega dohodka v primerjavi z drugimi. Tako ima dohodkovna neenakost na srečo posameznikov lahko različne vplive – odvisno od tega, kje na distribuciji dohodkov se posameznik nahaja.

Gospodarska kriza povzroči višjo brezposelnost, padec dohodkov, znižanje cen kapitalskih sredstev, večjo državno zadolženost in povečano dohodkovno neenakost. Kljub tem negativnim učinkom krize na gospodarstvo raziskave vpliva krize na srečo posameznika nimajo enotnih zaključkov. V empiričnem delu magistrske naloge sem ugotovila, da gospodarska kriza znižuje povprečne nivoje zadovoljstva z življenjem v Sloveniji. Tisti, ki so navedli, da jih je gospodarska kriza (zelo) močno prizadela, izražajo statistično značilne nižje nivoje zadovoljstva kot tisti, ki so navedli, da vpliva krize niso občutili ali da jih je kriza prizadela le malo. Statistično značilen je tudi upad povprečnega nivoja zadovoljstva z življenjem od leta 2006 (pred gospodarsko krizo) do leta 2010 (čas gospodarske krize). Povprečni izraženi nivo zadovoljstva z življenjem se od leta 2010 do leta 2016 ni statistično dvignil. Razlog za to je lahko to, da je slovensko gospodarstvo leta 2016 šele začelo okrevati po krizi, porast sreče posameznikov pa je viden šele čez nekaj časa – za to so potrebni sprostitev rigidnega trga dela, občutek ekonomske in finančne varnosti idr.

Iz analize opisne statistike gospodarske in politične situacije sem ugotovila, da tudi te pomembno vplivajo na srečo posameznikov. Tisti anketiranci, ki so izražali zadovoljstvo z gospodarsko in politično situacijo, so izražali tudi višje povprečne nivoje zadovoljstva. Med percepcijo korupcije in zadovoljstvom pa nisem našla povsem jasne povezave. Pomemben vpliv na zadovoljstvo posameznikov ima tudi zaupanje v druge sodržavljane, saj so tisti, ki so izrazili tovrstno zaupanje, v povprečju izkazali višje nivoje zadovoljstva. Kljub temu je delež takih v vseh treh opazovanih letih relativno nizek – manj kot tretjinski.

Iz opisnih statistik gibanja sreče sem ugotovila, da v povprečju posamezniki, ki so dosegli višje nivoje izobrazbe, dosegajo tudi višje nivoje zadovoljstva. Povezava med izobrazbo in srečo pa je najbolj izrazita prav v času krize, ko je trg dela bolj rigiden. Brezposelne osebe izražajo v povprečju nižje nivoje zadovoljstva kot zaposlene. Razlika v sreči pa je bolj izrazita pri ženskah kot pri moških. Leta 2010 je relativna razlika v sreči med zaposlenimi in brezposelnimi najnižja, kar potrjuje teorijo vpliva brezposelnosti na srečo Freya in Stutzerja (2002).

Iz analize dohodkovne neenakosti sem ugotovila, da posamezniki težko realno ocenijo svoj finančni položaj in da se je dohodkovna neenakost v času gospodarske krize povečala. Do leta 2016 se ni spustila na predkrizni nivo, je pa opazen še majhen porast. Izkazalo se je, da posamezniki, ki najvišje ocenjujejo svoj premoženjski položaj, ne izkazujejo tudi najvišjega nivoja zadovoljstva.

LITERATURA IN VIRI

1. Alesina, A. F., Di Tella, R. & MacCulloch, R. (2004). Inequality and Happiness: Are Europeans and Americans Different? *SSRN Electronic Journal*.
2. Böhnke, P. (2005). *First European Quality of Life Survey: Life satisfaction, happiness and sense of belonging* [poročilo]. Pridobljeno 21. avgusta 2020 iz <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2005/quality-of-life/first-european-quality-of-life-survey-life-satisfaction-happiness-and-sense-of-belonging>
3. Callen, T. (2020, 24. februar). IMF. *Gross Domestic Product: An Economy's All*. Pridobljeno 18. novembra 2020 iz <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/gdp.htm>
4. Camacho, M. & Palmieri, G. (2019). Do economic recessions cause inequality to rise? *Journal of Applied Economics*, 22(1), 304–320.
5. Chaves, C., Castellanos, T., Abrams, M. & Vazquez, C. (2018). The impact of economic recessions on depression and individual and social well-being: the case of Spain (2006–2013). *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 53, 977–986.
6. Clark, A. E. & Oswald, A. J. (2006). The curved relationship between subjective well-being and age. Pridobljeno 20. avgusta 2020 iz <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00590404/file/wp200629.pdf>
7. Clement, E., Chika Priscilla, I. & Maureen, I. (2019). Impact of recession on economic growth in Nigeria. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 7(4), 207–221.
8. Coyle, D. (6. april 2014). Warfare and the Invention of GDP. *The Globalist*. Pridobljeno 28. oktobra 2020 iz <https://www.theglobalist.com/warfare-and-the->

- invention-of-gdp/#:~:text=Warfare%20is%20the%20mother%20of%20invention.&text=Among%20these%20inventions%2C%20ranging%20from,of%20warfare%20started%20much%20earlier.
9. Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E. & Smith, H. L. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276–302.
  10. Ding, J., Salinas-Jiménez, J. & del Mar Salinas-Jiménez, M. (2020). The Impact of Income Inequality on Subjective Well-Being: The Case of China. *Journal of Happiness Studies*, 22, 845–866.
  11. Drautzburg, T. (2019). Why Are Recessions So Hard to Predict? Random Shocks and Business Cycles. *Economic Insights, Federal Reserve Bank of Philadelphia*, 4(1), 1–8.
  12. Easterlin, R. A. (1995). Will raising the incomes of all increase the happiness of all? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 27(1), 35–47.
  13. EBRD. (2006). *Life in Transition I: A survey of people's experiences and attitudes* [raziskava]. Pridobljeno 10. avgusta 2020 iz <https://www.ebrd.com/documents/comms-and-bis/pdf-life-in-transition-survey-i.pdf>
  14. EBRD. (2010). *Life in Transition II: After the Crisis* [raziskava]. Pridobljeno 10. avgusta 2020 iz <https://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395237690999&d=&pagename=EBRD%2FContent%2FDownloadDocument>
  15. EBRD. (2016). *Life in Transition III: A decade of measuring transition* [raziskava]. Pridobljeno 10. avgusta 2020 iz <https://litsonline-ebrd.com/>
  16. Ezeanyeji, C.I., Imoagwu, C.P. & Ifeako, M. (2019). Impact of Recession on Economic Growth in Nigeria. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 7(4), 207–221.
  17. Flammang, R. A. (1979). Economic Growth and Economic Development: Counterparts or Competitors? *Economic Development and Cultural Change*, 28(1), 47–61
  18. Fox, J. (2012, januar 1). The Economics of Well-Being. *Harvard Business Review*, January–February 2012. Pridobljeno 15. avgusta 2020 iz <https://hbr.org/2012/01/the-economics-of-well-being>
  19. Frey, B. S. (2008). *Happiness: A Revolution in Economics*. London: The MIT Press.
  20. Frey, B. S. (2018). *Economics of Happiness*. Zürich: Springer International Publishing.
  21. Frey, B. & Stutzer, A. (2002). What Can Economists Learn From Happiness Research? *Journal of Economic Literature*, 40(2), 402–435.

22. Frey, B. & Stutzer, A. (2004). Reported Subjective Well-Being: A Challenge for Economic Theory and Economic Policy. *Schmollers Jahrbuch*, 124, 191–231.
23. Frijters, P., Haisken-DeNew, J. P. & Shields, M. A. (2004). Money Does Matter! Evidence from Increasing Real Income and Life Satisfaction in East Germany Following Reunification. *The American Economic Review*, 94(3), 730–740.
24. Fullerton, D. (2020). Environmental Economics: The 50th Anniversary of the Birth of this Field around the First Earth Day. *CESifo working paper No. 8075*. Pridobljeno 22. avgusta 2020 iz: <https://ssrn.com/abstract=3535285>
25. Gandelman, N. & Porzecanski, R. (2013). Happiness Inequality: How Much is Reasonable? *Social Indicators Research*, 110(1), 257–269.
26. Goulet, D. (1971). *The Cruel Choice: A New Concept on the Theory of Development*. New York: Atheneum.
27. Graham, C. (2005a). The Economics of Happiness. *World Economics*, 6(3), 41–55.
28. Graham, C. (2005b). Insights on Development from the Economics of Happiness. *The World Bank Research Observer*, 20(2), 201–231.
29. Graham, C. & Felton, A. (2006). Inequality and Happiness: Insights from Latin America. *The Journal of Economic Inequality*, 4(1), 107–122.
30. Guardiola, J., Picazo-Tadeo, A. J. & Rojas, M. (2015). Economic Crisis and Well-Being in Europe: Introduction. *Social Indicators Research*, 120(2), 319–322.
31. Gudmundsdottir, G. D. (2013). The Impact of Economic Crisis on Happiness. *Social Indicators Research*, 110(3), 1083–1101.
32. Henry, M. (1987). Economic Growth and Economic Development: A Distinction without a Difference. *Social and Economic Studies*, 36(4), 67–84.
33. Hou, J., Walsh, P. P. & Zhang, J. (2014). The dynamics of Human Development Index. *The Social Science Journal*, 52(3), 331–347.
34. International Monetary Fund. (2021). *World Economic Outlook Database*. Pridobljeno 8. maja 2021 iz <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/April>
35. Irons, J. (2009). Economic scarring – The long-term impacts of recession. *Economic policy institute, briefing paper #243*.
36. Kapoor, A. & Debroy, B. (2019, oktober 4). GDP Is Not a Measure of Human Well-Being. *Harvard Business Review*. Pridobljeno 19. avgusta 2020 iz <https://hbr.org/2019/10/gdp-is-not-a-measure-of-human-well-being>

37. Kuznets, S. (1934). *National Income, 1929-32*. Report to the U.S. Senate, 73rd Congress, 2d Session, Washington, D. C.
38. Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y. & Diener, E. (2003). Reexamining adaptation and the set point model of happiness: Reactions to changes in marital status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(3), 527–539.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.3.527>
39. Martín-Carrasco, M., Evans-Lacko, S., Dom, G., Christodoulou, N., Samochowiec, J., González-Fraile, E., Bienkowski, P., Gomez-Beneyto, M., Heitor dos Santos, M. J. & Wasserman, D. (2016). EPA guidance on mental health and economic crises in Europe. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 266, 89–124.
40. Masood, E. (2016). *The Great Invention*. London: Pegasus Books
41. Meyer, D. B. & Sullivan, J. X. (2013). Consumption and Income Inequality and the Great Recession. *American Economic Review*, 103(3), 178–183.
42. Myint, H. & Krueger, A. O. (2016, 27. september). Economic development [objava na spletni strani]. Pridobljeno 18. oktobra 2020 iz <https://www.britannica.com/topic/economic-development>
43. Nikoloski, K. & Lazarov, D. (2010) Impact of recession on the macroeconomic variables in the Republic of Macedonia. *The global crisis and economic development: Proceedings of the Jubilee International Conference*
44. Ugwuanyi, U. G., Okanya, O. C. & Efanga, U. O. (2020). Impact of global economic recession on basic physiological needs of Nigerian citizens. *Issues in Business Management and Economics* 8(3), 33–47.
45. OECD. (2011). *How's life? Measuring Well-Being*. Paris: OECD Publishing.
46. Redek, T., Ograjenšek, I., Kostevc, Č. & Frajman Jakšic, A. (2011). Empirična analiza dejavnikov sreče v Sloveniji. *Statistični dnevi*. Pridobljeno 18. oktobra 2020 iz https://www.stat.si/StatisticniDnevi/Docs/Radenci2011/Redek%20et%20al-Dejavniki_srece-prispevek.pdf
47. Rogers, S. (2012, maj 24). Bobby Kennedy on GDP: 'measures everything except that which is worthwhile'. *The Guardian*. Pridobljeno 11. novembra 2020 iz <https://www.theguardian.com/news/datablog/2012/may/24/robert-kennedy-gdp>
48. Samuelson, P. A. & Nordhaus, W. D. (2009). *Economics*. New York: McGraw-Hill
49. Seers, D. (1972). What are we trying to measure? In N. Baster (Ed.), *Measuring development: The Role and Adequacy of Development Indicators* (pp. 21-56). London: Frank Cass.

50. Sen, A. (1999). *Development as freedom*. New York : Knopf
51. Shapiro, M. D. (2010). The Effects of the Financial Crisis on the Well-Being of Older Americans: Evidence from the Cognitive Economics Study. *University of Michigan, Michigan Retirement Research Center*. Pridobljeno 15. avgusta 2020 iz <https://ideas.repec.org/p/mrr/papers/wp228.html>
52. Stevenson, B. & Wolfers, J. (2008). Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox. *NBER Working Paper Series*. Pridobljeno 26. avgust 2020 iz <https://www.nber.org/papers/w14282>
53. The Economist Newspaper Limited. (2013, 21. december). Free exchange - Petty impressive. *The Economist*. Pridobljeno 18. oktobra 2021 iz <https://www.economist.com/finance-and-economics/2013/12/21/petty-impressive>
54. United Nations Development Programme. (1990, december 31). *Human Development Report 1990* [Text]. UNiLibrary. https://www.un-ilibrary.org/economic-and-social-development/human-development-report-1990_7007ef44-en
55. United Nations Development Programme. (2019). *Human Development Index (HDI)*. Pridobljeno 25. avgusta 2020 iz <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>
56. United Nations Statistic Division. (2020). *The System of National Accounts (SNA)*. Pridobljeno 4. novembra 2020 iz <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna.asp>
57. Van der Meer, P. H. (2014). Gender, Unemployment and Subjective Well-Being: Why Being Unemployed Is Worse for Men than for Women. *Social Indicators Research* 115(1), 23–44.
58. Vazquez, C., Rahona, J. J., Gomez-Baya, F., Caballero, F. F. & Hervas, G. (2015). National Representative Study of the Relative Impact of Physical and Psychological Problems on Life Satisfaction. *Journal of Happiness Studies*, 16(1), 135–148.
59. Veenhoven, R. (1997). Advances in Understanding Happiness. *Revue Québécoise de Psychologie*, 18, 29–74.
60. Veenhoven, R. & Hagenaars, A. (1989). Did the crisis really hurt? In R. Veenhoven (Ed.) & A. Hagenaars (Ed.). *Did the crisis really hurt? Effects of the 1980 - 1982 economic recession on satisfaction, mental health and mortality* (pp. 1–21). Rotterdam: Universitaire Pers Rotterdam
61. Wilson, W. (1967). Correlates of avowed happiness. *Psychological Bulletin*, 67, 294–306.
62. World Bank. (2020). *Economy*. Pridobljeno 19. novembra 2020 iz <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/>